

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TANRI'NİN ZİHNİ

SİNİRBİLİM, İNANÇ,
VE RUH ARAYIŞI

DR. JAY LOMBARD

Bilim

epsilon

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Jay Lombard bir nörolog, aynı zamanda psikiyatrik ve nörolojik rahatsızlıkları olan hastaların yaşamlarını iyileştirmeye kendini adanmış bir şirket olan Genomind'in kurucu ortağıdır.

Dr. Lombard, 2007 ve 2011 yılları arasında Bronx Lebanon Hospital'da nöroloji şefi olarak görev yaptı. New York Presbyterian Hospital ve Albert Einstein College of Medicine'de akademik tıbbi randevular aldı. 1995'ten 2000'e kadar Westchester Square Medical Center'da, 2000'den 2007'ye kadar New York Rockland County'deki Brain Behavioral Center'da nöroloji şefi olarak görev yaptı. Burada Alzheimer hastalığı, ALS ve otizm de olmak üzere inatçı, nörolojik ve psikiyatrik bozuklukları olan hastalarda uzmanlaştı. New York'taki en iyi nörologlardan biri olarak onurlandırıldı.

Alzheimer hastalığı ve pediatrik nöropsikiyatrik bozukluklar gibi çeşitli konuları kapsayan hakemli tıp dergilerinde makaleler yayınlamıştı.

Dr. Lombard'ın, Carl Germano ile yazdığı Brain Wellness Plan (Kensington 1998); Dr. Chris Renna ile yazdığı Balance Your Brain, Balance Your Life, (Wiley 2004) ve Peter Kash ile yazdığı Freedom from Disease (St. Martin's 2009) makaleleri mevcuttur. Bu konularda sık sık yurt içi ve yurt dışında konferanslar vermektedir.

Dr. Lombard, Oscar ödüllü yönetmenlerden Jonathan Demme ve Martin Scorsese'ye, Hollywood'un uzun metrajlı filmlerinde tıbbi danışman olarak hizmet verdi. Larry King Live, CBS News, Food Network ve Dr. Mehmet Öz ile zorlu nörolojik durumların tedavisindeki zorlukları ve ilerlemeleri tartışmak için çok sayıda TV ve radyo programında konuk oldu.

Dr. Lombard, beynin karmaşık bozukluklarını anlamının zorlukları üzerine ders verdiği TedMed'de seçkin bir konuşmacı olarak görüldü. TedMed'in kurucusu Jay Walker, Dr. Lombard'ı "kısmen Freud, kısmen Sherlock Holmes" olarak tanımladı.

Dr. Lombard, doktora sonrası nöroloji eğitimini Long Island Jewish Medical Center'da tamamladı. New York'ta nöro-davranışsal koşullarda uzmanlaşmış bir danışmanlık çalışması sürdürüyor.

Tanrı'nın Zihni: Sinirbilim, İnanç ve Ruh Arayışı

Orijinal Adı: *The Mind of God: Neuroscience, Faith, and a Search for the Soul*

Dr. Jay Lombard

Çeviri: Yeşim Öksüzoglu

Yayın Yönetmeni: Aslı Tunç

Editör: Selnur Güneş

Kapak Tasarım: Sidem Zelal Edin

Sayfa Tasarım: Sidem Zelal Edin

1. Baskı: Mart 2022

ISBN: 978-625-414-138-6

© 2017, Dr. Jay Lombard

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Anatolialit

Telif Hakları ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Yayıncının yazılı izni olmadan çoğaltılamaz.

© Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Baskı ve Cilt:

My Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sk. No: 8/F

Zeytinburnu / istanbul

Tel: 0212 674 85 28

mymatbaa34@gmail.com

Sertifika No: 47939

Yayımlayan:

Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Osmanlı Sok., No: 18/4-5 Taksim/İstanbul

Tel: (212) 252 38 21 Faks: (212) 252 63 98

İnternet Adresi: www.epsilonyayinevi.com

E-posta: epsilon@epsilonyayinevi.com

Sertifika No: 49067

TANRI'NIN ZİHNİ

SİNİRBİLİM, İNANÇ,
VE RUH ARAYIŞI

DR. JAY LOMBARD

Önsözü yazar: Patrick J. Kennedy

Çeviri
Yeşim Öksüzoglu

Bilim

epsilon

***Dünyayı olduğu gibi
ve olabileceği gibi gören
annem ve babam,
Jeanette ve Herman Lombard'ın anısına***

Tanrı'nın dünyasına olan sevgisi,
insanoğlunun birbirine karşı hissedebildiği
sevginin derinliğiyle ortaya çıkar.

- MARTIN BUBER

Yazarın Notu

Mutlak gizlilik adına anonimliği korumak için makul önlemler alınmıştır ve bu nedenle tüm hasta isimleri ve belirli detaylar gizlilik amacıyla saklanmıştır.

Bu kitap, doktorların tıbbi tavsiyelerinin yerine geçmesi için tasarlanmamıştır. Okuyucular, özellikle teşhis veya tıbbi müdahale gerektirebilecek herhangi bir semptom veya durumda, sağlıklarıyla ilgili düzenli olarak bir tıp uzmanına danışmalıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz, yazan Patrick J. Kennedy

1: Tanrı'nın Zihni	15
2: Tanrı Var Mı?	31
3: Ruhun Sinirbilimi	55
4: İnanç ve Mantığın Evrimi	75
5: Hayatın Anlamı Nedir?	91
6: Özgür Müyüz?	107
7: İyi ve Kötü Gerçekten Var Mı?	129
8: Ölümsüzlük: Var Olanın Hatırlanması	149
Notlar	170
Teşekkür	184

Önsöz

Görünmezi Görünür Kılmak

Elli yıldan fazla bir süre önce, merhum amcam Başkan John F. Kennedy, Amerikan halkına on yıl içinde uzayı keşfetme taahhüdü verdi. Onun hükümeti, insan zihninin “içindeki uzaya” da değer verdi ve ben de dahil olmak üzere geleceğin birçok liderine model oldu.

Rhode Island’ın Birinci Kongre Bölgesi’nde ABD Temsilcisi olarak geçirdiğim on altı yıl boyunca, kendimi akıl sağlığı eşitliğini sağlamaya ve o zamandan beri beyinle ilgili öncü araştırmaları desteklemeye adanmıştım. Beyin, en hafif tabirle vücudun ayrılmaz bir parçasıdır, ancak en az anlaşılan ve göz ardı edilen parçalardan biri olmaya devam etmektedir. Hem bireysel hem toplumsal olarak beyinle ilgili bazı güçlükler yaşıyoruz. Tıpkı kanser türevi fiziksel hastalıkları bulabileceğimiz, keşfedebileceğimiz ve tedavi edebileceğimiz gibi, en gerekli organımızın –ne de olsa benliğin ve ruhun bulunduğu organ– rahatsızlıklarını ve hastalıklarını daha iyi ele almaya başlayabiliriz.

Bu kitap, iç uzayımızın keşfi hakkındadır. Modern bir kültür olarak iç uzayımızı keşfettiğimizde, güzel ve keşfedilmemiş bilinmeyenin uçsuz bucaksız genişliklerini bulabiliriz. Ancak trajik bir şekilde, çoğu zaman kendi içimizde ve birbirimiz arasında inanılmaz bir çatışma buluruz. Stres buluruz. Endişe. Öfke, hatta sebepsiz nefret. Bunlar çağımızın en kaçınılmaz hastalıklarıdır. Bir kablolu haber kanalının önünde rastgele bir

saat geçirmeniz yeterlidir; bölünmeye meyilli, sınırlı, kayıp, yanlış yönlendirilmiş, hasta veya yıkıcı zihinlerin dünya çapında bir salgınını göreceksiniz. Peki ne yapabiliriz? Bu sorunları tıbbileştiriyoruz, ancak temel neden genellikle varoluşsaldır, kökenine bakıldığında çok daha derin bir şeydir. Bu kitapta bunun ne anlama geldiğini keşfetmek istiyoruz.

Akıl sağlığı olmadan sağlık olmaz. Tıpkı kanser türevi hastalıkların temel kökenlerini derinlemesine araştırdığımız gibi, benzer bir dürtü ve titizlikle beyin bozukluklarını da keşfetmemiz gerekiyor. Bu koşulların büyüklüğü ve insani maliyeti sadece ekonomik terimlerle ölçülemez; varlığımızın özüne, hayatımızın içine dokunur. Sayısız insan bundan mustarip. Beyin hastalıkları, dünya çapında yetişkin engelinin bir numaralı nedenidir. Çocuklarımızın bağışıklığı yok ve erken müdahale kritik önem taşır: altı milyondan fazla ABD’li çocuk duygusal ve davranışsal sorunlar yaşıyor. Muhtemelen hiçbir vatandaş sınıfı, ordudakiler kadar zihinsel yetersizliklerin ön saflarında yer almaz. Son savaşlarımızda ciddi şekilde yaralanan askerlerin yarısından fazlası travmatik beyin hasarı (TBH) ve/veya travma sonrası stres bozukluğundan (TSSB) mustarip. Ve *bütün* bunların yüzde 60’ı tedavi görmüyor. Geri dönen askerler, karmaşık bir şekilde neredeyse tamamen terk edilmiş durumda, bu da belki de tüm intiharlarımızın yüzde 20’sinin neden gaziler olduğunu açıklıyor.

Bunların hiçbirisi hayra alamet değil. Ülkemizin geleceği hakkında endişelenmek için iyi nedenlerimiz var. Çocuklar giderek daha endişeli, stresli, hatta saldırgan oluyorlar ve tedavi görenler arasında reçeteli ilaçlar, giderek daha serbest, hatta kullanılmazsa olmazmış gibi bir hale geldi. Bu durumların temel nedenlerini ele almanın ilk adımı, beyin devrelerini haritalandıran ve görselleştiren, yalnızca karmaşık insan davranışını daha iyi anlamamıza yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda beyin bozukluklarının tedavisinde derin yeni

gelişmelere yol açan Gelişen Yenilikçi Nöroteknolojiler Yoluyla Beyin Araştırmaları (*BRAIN Initiative*) gibi projeler aracılığıyla sürekli araştırma yapmaya devam etmektir. Ancak kavrayamadığımız bir şeyi tedavi edemeyiz, en azından uygun biçimde. *One Mind*'ın ve beyin hastalıkları ve hasarlarının yanı sıra, zihinsel ve duygusal engellerden etkilenen tüm insanlara fayda sağlamak adına açık bilimi radikal bir şekilde hızlandırmak amacıyla birlikte çalışan insanları kapsayan beyin sağlığı içerikli diğer tüm küresel girişimlerin arkasındaki fikir budur. Kesinlikle umut var, ancak sorunun kapsamını tamamen kavramamız gerek.

Dünyanın dört bir yanından İnsan Sinir Sistemi Bağlantısı Projesi'ndeki (HCP*) sinirbilimciler, son beş yılı, beynin haritasını çıkararak, kafatasımızın içinde yer alan şaşırtıcı derecede karmaşık bağlantı ağı üzerinde benzersiz bir sinirsel veri deposu derleyerek geçirdiler. Bu sanal beyin haritası, araştırmacılar için canlı beyin yapısına, işlevine ve yaygın işlev bozukluğuna paha biçilmez bir erişim sağlıyor artık. En az bir milyar sinaps ve binlerce kilometrelik sinirsel bağlantılarla –hepsi düşüncelerimize rehberlik eder, duygularımızı yaratır, anılarımızı hatırlatır ve bilincimizin ortaya çıkmasına olanak verir– beyin, organlarımızın içinde en büyüleyici olanı, ama en az anlaşılanıdır.

Çok sürmeyecek. Dr. Lombard'ın uyguladığı türden bir sinirbilim aracılığıyla bu açığı kapatmaya çalışıyoruz; amacımız başlıca hastalıkları belirlemek, önlemek, tedavi etmek, ömrü uzatmak ve belki de en önemlisi yaşam kalitesini yükseltmek. Son olarak, şu an fazlasıyla ıstırap içindeki dünyayı iyileştirmeye çalışmak.

Ama Dr. Lombard'ın ve benim bu yere göğe sığdırılamayan statüyü sinirbilime vermemizin nedeni daha derinlerde ve aynı zamanda daha basit: Misyonumuz yalnızca beyin rahat-

* Human Connectome Project. (ç.n.)

sızlıklarının nedenlerini ve tedavilerini araştırmak için değil, aynı zamanda daha başından bunların oluşmasını önlemek için el ele vermek, iş birliği yapmak. Bu ikinci amaca, yaşam deneyimini kendimize ve başkalarına en az travmatik, en az acı verici ve en az anlamsız kılmak için her fırsatta üzerimize düşeni yaparak ulaşıyoruz. Bu da zor olacak. Çünkü acımız çok büyük ve çok yaygın.

Bunun nasıl bir şey olduğunu bizzat biliyorum. Hâlâ beynin işlev bozukluğumu idare etmem gerekiyor. Üstesinden geldiğim en zor engel, ruhsal hastalıklarımı, bana ve aileme hizmet etme, başkalarına destek olma ve olabileceğin en iyi insan olma yolunda çalışmak için bir araca dönüştürmektir. Depresyon, bipolar bozukluk, alkolizm ve madde bağımlılığından kurtuldum. Ve kendi kişisel hikâyem sayesinde hem özel hem kolektif olarak yükselişin gerekliliğini anlamaya başladım. Beynin bozukluklarını önce yaftadan kurtarmak, sonra tespit edip incelemek ve nihayet iyileştirmek, en az Ay'a veya Mars'a insan göndermek kadar –veya daha büyük ölçüde– zorunlu bir görevdir.

Daha iyi bir dünyaya doğru büyük ilerlemeler sağlamak, beyin araştırmalarının uçsuz bucaksız sınırında, eşi benzeri görülmemiş bir işbirliği gerektirecektir. Bu, beyin araştırmalarıyla ilgili her büyük düzenlemeyi bir araya getirmek anlamına gelir. Kaynaklarımızı bir araya getirmeli, tek seferde ve herkes için beynin gizemli kasasını açabilecek kamusal ve özel ortaklıklar kurmalıyız. Tıpkı kalbe, pankreasa ve diğer tüm hayati organlara yaptığımız gibi.

Dr. Lombard ve ben ihtiyatlı bir şekilde iyimseriz. İnsan beyninin muazzam karmaşıklığına rağmen, beynimiz ve koca evren arasındaki şaşırtıcı uyumu ile gözle görülebilir olanla gözle görülemeyen arasındaki esrarengiz bağlantıları ortaya çıkarmaya bugün olduğumuzdan daha fazla yaklaşmadık. Tanrı'nın emrinde, iblislerkapılan veya daha sağlıklı ve üretken

bir yol izleme özgürlüğüne sahip bu tek organ, kendimizi ve başkalarını iyileştirmek için kullanacağımız tek araçtır.

Bir araya gelmek demek, Dr. Lombard'ın bize hatırlattığı gibi, hepimizin acı çektiğini utanmadan itiraf etmek niyetiyle ellerimizi havaya kaldırmaktır. Yardımcı olmayan davranış problemlerimiz var. Anlaşmazlığa ve savaşa eğilimimiz var. Sevdiklerimizi kaybettiğimizde kalbimiz kırılır, babam Ted Kennedy 2009'da beyin kanserinden öldüğünde bana olduğu gibi. O, gençliğimde sık sık geçirdiğim hastalıklarımın dolaylı başucumda benimle oturan adamdı. O zamanlar için Tanrı'ya şükrediyorum.

Aileler olarak bir araya gelmemiz gerekiyor; kalıcı bağlar oluşturan, sadece ailevi unvanlarımız değildir.

Yakın ilişkilerimizde bir araya gelmemiz gerekiyor; karım-da olduğu gibi. Misyonumuzu paylaşan, bizi "anlayan" ve bu herkesin savunumsuzluklarını göstermesi gerektiği anlamına gelse bile onları elde etmemize izin veren birini bulmalıyız.

Arkadaş olarak bir araya gelmemiz gerekiyor; bir milletvekili olan Adsız Alkolikler sponsorumun desteği olmasaydı ne yapardım bilmiyorum. Aynı inanç ve ideolojiyi paylaşmasak da insanlarla dostluk kurmamız mümkün. İdeolojilerimizden biri dünyayı iyileştirmeyi (ya da en azından gelecek nesil için daha kötü hale getirmemeyi) içeriyorsa, o zaman anlaşabiliriz. Eğer inancımızın bir kısmı, "öteki"ni "kardeş" olarak düşünmek için birbirimize aşılatabileceğimize olan inançsa, o zaman iyi yoldayız demektir.

Son olarak, maneviyat arayanlar olarak bir araya gelmemiz gerekiyor: Her tür inançtan liderle saygılı bir diyaloga girmeye, dinlemeye, öğrenmeye ve beyin hakkında en iyi kanıta dayalı eğitimi sağlamaya derinden bağlı olmalıyız. Bilim yandaşlarını ve inananları sağlam bir diyalog için bir araya getirebilirsek, **o zaman** iş yapmaya başlayacağız.

Maneviyat, bireylerde bağımlılığı iyileştirmek için sıklıkla gerekli olduğu gibi, türümüzün kötü giden beyinlerinin, düşmanlık ve nihilizme sürüklenmiş beyinlerinin yıkımından herhangi bir şekilde kurtulmasında hayati bir rol de oynayacaktır.

Beynimizi sevgi için, hizmet için ve sefalet yerine diğer zaferler için yeniden programlasak nasıl olur? Bu, kendimiz ve küresel toplum için –**kendimizi** en temel, varoluşsal ve teolojik düzeyde kavrama yeteneği– ne kadar dönüştürücü olurdu?

- Patrick J. Kennedy

Brigantine, New Jersey, Haziran 2016

Tanrı'nın Zihni

“Eğer eksiksiz bir teori keşfedersek sadece fizikçiler değil, herkes tarafından anlaşılabilir olmalıdır. O zaman hepimiz, filozoflar, bilim adamları ve normal insanlar, neden evrenin ve bizim var olduğumuz tartışmasına katılabilecektir. Eğer buna bir cevap bulabilirsek, insan mantığının nihai zaferi olur. Çünkü o zaman Tanrı'nın zihnini anlayabiliriz.”

- STEPHEN HAWKING¹

1990 yılıydı ve nöroloji ihtisasımın başlarıydı. Long Island Jewish Medical Center'ın patoloji laboratuvarının parlak floresan lambalarının ışığının altında, dikkatle kesme tahtasının üzerinde hafifçe parlayan numuneye bakıyordum. O zamana kadar birçok beyin incelemiştim, ama bu seferki farklı görünüyordu. Başta nedenini tam çıkaramadım.

Bu beyinler, geçen hafta bizim yoğun hastanemizde ölen hastalardan çıkarılmıştı. Nöropatoloji uzmanı, her hafta yaptığı gibi beyinleri titizlikle çıkarıp yerleştirmişti, beyin sapları ve her şey biz sağlık görevlilerinin önündeydi. Uzmanın ilk görevi bu bahsi geçen beyni tartmaktı ve 1.005 gram geldi. Normalden yüzde 10 daha küçük. Klinik raporun kapağındaki etikete baktım. Kız, 5, *Haemophilus menenjit*. İçim sızladı.

Bir çocuğun beyniydi.

Buna hazırlıklı değildim. Bu yakından gördüğüm ilk pediatrik beyindi. Mevcut görevimin özellikle zor olmasının nedeni, bunun kimin beyni olduğunu biliyor olmamdı. Bu beyin Sarah adında küçük bir kıza aitti. Onu sadece birkaç gün önce, pediatri yoğun bakım ünitesinde görmüştüm. Beni bir keder dalgası vurdu, ama başka bir duygu daha hissettim; merak. Safi merak. Sarah'nın varlığının merkezi önümde duruyordu. Bu güzel küçük kızın düşündüğü her düşünce, gördüğü her rüya, parlak ve ümit dolu gelecek için beslediği her umut, anlaşılan bu protoplazma kütesinden çıkmıştı. Devam etmem gerekiyordu. Mesleğimin gerektirdiği üzere, bu duyguları dizginlemeli ve metin olup elimdeki işe odaklanmalıydım. Ama zihnim yangın yeri-ydi. Mevcut cevapları olmayan sorularla dolmuştu.

Zavallı çocuğun beynini incelediğimizde, beyni ve omuriliği kaplayan koruyucu zarlar olan meninkslerde yaygın iltihaplanma bulduk. Kafatasında, kafatası sinirlerinden omuriliğin tabanına kadar aşırı iltihaplanma izleri bulduk. Sarah tipik menenjitten ölmüşü.

Sarah'nın menenjit geçmişine dair kayıt yoktu, ama bu beni şaşırtmadı. Hastalığın başlangıcının neredeyse doğuştan olabileceğini biliyordum. Sarah bir gün evde ailesiyle oynayan sağlıklı, beş yaşında bir çocuktı. Ertesi gün giderek kötüleşen bir baş ağrısı yaşadı. Baş ağrısına yorgunluk, ateş, mide bulantısı ve genel bir rahatsızlık eşlik etti. Ailesi başta ona Çocuk Tylene'ni vermiş ve onu evde tutmuştu. (Hepimiz bu semptomları ara sıra gösteririz ve endişelenecek herhangi bir neden yok gibiydi.)

Ama bir gün sonra Sarah iyileşmeyince, ailesi çocuk doktorunu aradı ve doktor onlara Sarah'ı acile götürmelerini tavsiye etti. O noktada, kimse Sarah'nın ölümün eşiğinde olduğunu bilmiyordu. Maalesef acil servisten yoğun bakım ünitesine hızlı ve trajik bir geçiş oldu ve Sarah burada hızla kötüleşti.

Bir çözüm bulmak için orada hızla çeşitli testler yapıldı. Sonra ani bir kriz geldi. Sarah'nın tıbbi kayıtlarında, onu hayata döndürmek için yapılan çılgınca ve yürek parçalayıcı girişimleri okudum.

Hasta saat 04.35'te kodlandı. 45 dakika boyunca kalp masajı yapıldı. Epinefrin, dopamin ve harici kalp pili. Nabız oluşturulamıyor veya kan basıncı korunamıyor. Hasta sabah 05.18'de ilan edildi. Katılan hekim ve aile bilgilendirildi.

Kelimeler zihnimden geçti. İşte, Sarah –en azından beyni– bodrumdaki patoloji laboratuvarına böyle gelmişti. Bana.

Elimdeki işe döndüm. Sarah'nın beynini keserken, bazı kısımların nasıl hâlâ et pambesi olduğuna hayret ettim ve pambenin kızca hayatın, kesilmiş beyin maddesinin gri ölümüyle yan yana gelmesi, bana bir kez daha anlaşılmaz bir paradoks gibi göründü. Beynin parçalarına baktım ve incelememin ortasında bile hayata dair büyük sorular üşüştü kafama. Sarah'nın beyninin kaba eti, Sarah'nın varlığının tüm ayrıntılı dokusuna –duyguları, anıları, umutları ve tüm maddi olmayan varlıklarına– gerçekten sahip olabilir miydi? Bu küçük kızın, bu et parçasının gücü sayesinde yemek yediğini, uyuduğunu, rüya gördüğünü, hayal kurduğunu, güldüğünü, espri yaptığını, ailesine sarıldığını ve etrafındaki dünya hakkındaki tüm anlayışını formüle ettiğini düşünmek. Elbette beyin organının içinde veya ötesinde bulunmak daha büyük bir şeydi. Hâlâ yaşayan bir kişinin maddi olmayan asıl özünün içinde olmak.

Patoloji laboratuvarında tepemdeki lamba titreşerek masayı ve önümdeki beyni karanlığa boğmakla tehdit etti. Milyonlarca insanın bir tür ölümden sonraki yaşam fikrine nasıl sınıksız sarıldığını düşündüm.² Belki sadece kandırılmışlardı veya inkâr ediyorlardı. Ama ya öyle değillerse? Ya bir ahiret hayatı gerçekten olasıysa? Ya bilimin titizliğini kullanarak bunun için bir kanıt oluşturabilirsek?

Sorularım burada bitmedi.

İşte ben, nesnelliğin dünyasında hayatının çalışmasına başlayan, sadece ölçebildiği şeyleri değerlendiren genç bir doktordum ve hayatımın en büyük sorularıyla karşı karşıyaydım: Kendim için bulmam gereken başka bir gerçek var mıydı? Bir insanın yaşamının sonunda, Hamlet'in "hayvanlara has unutkanlık" dediği şeyden daha büyük bir şey olması gerekiyordu kuşkusuz. Ama bu "daha büyük bir şey" neydi? Ve bunu bilim hakkında bildiklerimle bağdaştırabilir miydim?

Sarah'ı Sarah Yapan Neydi?

Patoloji laboratuvarındaki o günü neredeyse otuz yıl ileri saralım. Kendimi hâlâ sinirbilimle uğraşan, hâlâ somut bir ölçüm ve veri dünyasıyla aktif olarak ilgilenen bir nörolog olarak buluyorum. Yine de tenin ardında bir şeylerin varlığına dair o sorular varlığını sürdürüyor.

Basitçe açıklamak gerekirse, sinirbilim beyin çalışmasıdır. Beynin daha önce anlaşılmamış kodunda, varlığımızın gerçek doğasını keşfedebileceğimiz bir portaldır. Yine de bizler salt akıldan çok daha fazlasıyız, karar veren makinelerden daha fazlasıyız. Canlı beyin hakkında ne kadar çok keşfettiysem, insanın doğası, evren, yaşamımızın amacı ve tüm bunların ötesinde bir şeyin olası varlığı hakkında o kadar sır gün yüzüne çıktı. Benim için sinirbilim sadece beyin çalışması değildir; görünmeyi görünür kılan bir araçtır. Antoine de Saint-Exupéry'nin başyapıtı *Küçük Pren's*'te yazdığı gibi: "Asıl görülmesi gerekeni gözler göremez."³ Bundan daha doğru bir söz yazılmamıştır. Beynimizin keşfi aracılığıyla iman, inanç ve umudun doğası hakkında daha çok şey öğrenebiliriz. Böylece, hayatın büyük sorularını cevaplamamıza yardımcı olabilecek mantıklı ve rasyonel kanıtlar olur.

İlerleyen sayfalarda, yaşamla ilgili en önemli soruları ve sinirbilimin buna nasıl yanıt verebileceğini keşfetmek için sizi zihnin derinliklerine doğru –hem gerçek hem mecazi anlam-

da- beynsel bir yolculuğa çıkarmak istiyorum:

1. Bir Tanrı var mı?
2. İnsanların ruhu var mı?
3. Özel miyiz? (Yani insanların diğer hayvanlardan herhangi bir farkı var mı?)
4. Özgür irademiz var mı yoksa hayatın tamamına bizim için önceden mi karar verildi?
5. Hayatın anlamı nedir ve varlığımızın daha büyük bir amacı var mı?
6. Kötülük dünyada yaygın olarak bulunduğu için iyi bir Tanrı diye bir şey olabilir mi?
7. Ölümden sonra bir hayat var mı?

Cevap bulmanın yıllardır beni zorladığı sorular bunlar. Şüphesiz pek çok çağdaş sinirbilimci benim sonuçlarıma karşı çıkabilir. Örneğin, bir kişinin bilincinin -örtük ve yine de her yerde bulunan "varlık farkındalığının"- açılıp kapanan nörolojik anahtarlara indirgendiğini iddia edeceklerdir, tıpkı bir elektrik mühendisliği devresinde olduğu gibi. Bu zeki erkek ve kadınların çoğuna göre, zihinsel durumumuzda olup bitenler tamamen fiziksel (nöronal, biyolojik ve elektrokimyasal) reaksiyonların bir işlevi. Bilim insanları, doktorlar ve diğer tıp uzmanları arasındaki genel inanç, kimya ve biyolojinin temel parçacıklarının ötesinde söz edecek bir ruhumuz olmadığı için tamamen maddi olduğumuzdur. Sinirbilimcilerin çoğu, bedenin ötesinde bir varlığa dair fiziksel bir kanıt olmadığını, herhangi bir kişinin ruh veya maddi olmayan varlık olarak öznel benlik algısının bir yanılsama olduğunu, beynimizin gerçek arka oda hesaplamalarını ve nöronal çalışmalarını gizlemek için tasarlanmış bir simülasyon olduğunu iddia eder.

Yine de bu konuları meslektaşlarımla tartışırken, en alçakgönüllü olanlardan çoğu, geleneksel bilim düşüncesinde boşluklar olduğunu, bilim dünyasında henüz doldurulamamış

alanlar olduğunu kabul ediyor ve bu boşlukları doldurabilecek şeyleri, tekrar soyut olanın gerçekliğine yönlendiriyor. Bu boşluklara “bilinçliliğin zor sorunu”⁴ denir, bu tanım önde gelen zihin filozofu David Chalmers tarafından fiziksel ve fenomenolojik, somut duyular ve bunlardan edindiğimiz duyum-üstü deneyimler arasındaki koca uçurumu tanımlamak için oluşturulmuştur.

Buna biraz daha yakından bakalım. Beynimiz gerçekten biyolojik olsa da, beynimiz tarafından üretilen deneyim –düşüncelerimiz, duygularımız ve inançlarımız– gözlemlenebilir ve ölçülebilir olanın ötesindedir. Özne algılarımız, varlığımızın niteliksel ve koruyucu yönleri, yalnızca nörokimyasal süreçlerin yan ürünleri olamaz. “Özne durumlarımızın altında yatan beyin dalgalarının kesin örüntüsünün haritası çıkarılabilseydi bile, bu haritalama yalnızca deneyimin fiziksel bağıntısını açıklayabilirdi, ama bu onların kendisi olmazdı. Bir kişinin deneyimleri, beyin dalgaları kadar indirgenemez biçimde gerçektir ve onlardan farklıdır.”⁵ Ya da başka bir resim çizelim; eğer hepimiz akvaryumun içinde balıksak, kendimizi akvaryumun dışında nasıl gözlemleriz?

Bilinçlilik korkulacak veya reddedilecek bir şey değildir. **Bilinç** kelimesinin Latince kökleri “birlikte bilmek” anlamına gelir ve dolayısıyla bu belirgin insan özelliği, bize varlığımızın anlamı hakkında ortaklaşa sorgulama kapasitesi sağlayan bir armağandır. Bu hediyeğin paketini açabilseydik, beden ve ruh, zihin ve beyin arasındaki algılanan boşlukların daha derin, içsel ve büyüleyici bir gerçekliği gizlediğini görürdük. Bu gerçeklik hem indirgenemez biçimde karmaşık hem de varlığımız için temel olan; tarif edilemez bir şeyin, zihin, ruh, maneviyat ve hatta enerjinin deneyimidir.

Sarah'ı **Sarah** yapan şey bu mu? Beni **ben** yapan ne? Sizi **siz** yapan şey ne?

Bilime İnanç

Şimdi, her şeyden önce, deneysel verilere derinden bağlı bir nöroloğum. Bilime inancım büyük. Ben ve başka milyonlarca doktor ve bilim insanı, profesyonel kariyerlerimizi, doğal, kimyasal ve biyolojik olayları öngörmeye ve işlemeye yardımcı olmak için son derece yararlı olduğu kanıtlanan bilimsel yöntemin bütünlüğü üzerine kurduk. Bu keşif sürecinde bilimi hiçbir şekilde göz ardı etmek istemiyoruz. Aksine, kim olduğumuz hakkında elimizden gelen her şeyi öğrenmek, bilmek ve kavramak için bilimi bir sıçrama tahtası olarak kullanmak istiyoruz. Gerçeğin bilimin hem “içinde” hem de “ötesinde” bulunabileceği fikrinin, bazı insanlar için, özellikle de biz bilim insanları için kavranması imkânsız olmasa da zor olabileceğinin farkındayım. Akvaryumdaki tüm o balıkları hatırlayın. Ancak bilim, inanç ve biraz akıl yürütmeye yüzlerimizi cama bastırabilir ve ötesinde bir şey olduğunu görebiliriz ve bu olağanüstü.

Bilim Tek Gerçek Mi?

Daha önce ima ettiğim gibi, bilimin tek gerçek olduğuna inanan birçok kişi var. Ancak gerçek bilimin hem “içinde” hem “ötesinde” bulunabilir. Gerçek, felsefede, edebiyatta, sanatta, müzikte ve tarihte bulunabilir. Gerçek, hayattaki tamamen ölçülen veya görünen şeylerin içinde bulunabilir. Ünlü fizikçi Max Planck benzer bir yorumda bulundu: “Bilim, doğanın nihai gizemini çözemez. Çünkü biz, son tahlilde, doğanın bir parçasıyı, dolayısıyla çözmeye çalıştığımız gizemin de bir parçasıyız.”⁶

Başka bir deyişle, akvaryumdaki balıklarız.

Bazı insanlar gerçeğin bu diğer biçimlerine inançla aynı etkiyi yapıştıracaktır, ama ben de bu terimle tamamen rahat değilim. *İnanç*, o kadar dolu bir kelime ki, o kadar kişisel ve yüklü, o kadar çeşitli çağrışımlarla dolu ki. İnsanlar kör bir inanç sıçraması yapmaktan veya büyük bilinmeyene inançla adım

atmaktan bahsediyorlar. Ancak bu tür bir inanç çok sınırlıdır. Bu kitapta bahsettiğim inanç türü, bizden gerçekleri askıya almamızı istemiyor. Aksine, bizi gerçekleri incelemeye ve sonra inancı onların üzerine inşa etmeye çağırıyor. Bahsettiğim inanç (inanç demek istesek de istemesek de, tartışmanın selameti açısından böyle diyeceğiz) körlükle değil, bilim, ölçülebilirlik ve mantıkla şekillenen bir inançtır. Bu inanç şunu sorar: Ya maddi olmayana inanmak için gerçekten çok iyi nedenler varsa? İnanç nedir? İnanç, duyularımızın ve aklımızın ötesinde daha büyük bir gerçekliğin olduğunu kabul etmek demektir. Hayatımızı nasıl yaşamamız gerektiği konusunda bize göstermesi için aklımızı kullanabiliriz, ancak varlığımızın anlamını ve amacını bize inanç öğretir. Ya görülemeyenin doğruluğuna tutunmak ve yaşamak için çok iyi nedenler varsa?

Kendi hayatımda inancın anlamı ile boğuşan bir insan ve bir bilim insanı olarak, hayatın burada ve şimdinin ötesinde derin bir anlamı olup olmadığını anlamak için mücadele eden birçok hastayla birlikte, hem biyolojik hem soyut olanı takdir etmenin ve ikisinin de diğerini nasıl olumlu şekillerde bilgilendirebileceğini keşfetmenin mümkün olduğuna inanıyorum. Bir denge olmalı.

Bilime sahip olmalıyız.

Ve inancımız da olmalı.

Uyarılar ve Tanımlar

Başlamadan, lütfen kimseyi belirli bir din veya inanç sistemine çağırmadığımı bilin. İnsanları, tarihsel inanca dayalı herhangi bir kitapta bulunan Tanrı'nın belirli tanımlarına ve tasvirlerine de çağırmıyorum. Ben kimseyi dinden döndürmeye çalışmıyorum ve bu kitap herhangi bir dini yaymaya çalışmıyor. Bu kitap, büyük inançla ilgili bir kitaptır Bu hibrit türdeki "Tanrı'nın zihni" tarzı bir bilimsel inanç vasıtasıyla sinirbilimin kapısı üzerinden kendi hayatlarımızın anlamını ve

kendi beynimizin işleyişiyle ilgili keşfettiğimiz şeyleri anlamaya çalıştığımız bir kitaptır. Bu kitabı yazmamın esas nedeni, bilimle çelişmek yerine, aklın içinde bilim tarafından canlanan ve aydınlatılan türden bir inaçla, bir tür olarak insanlığın daha iyi durumda olacağına inanmamdır.

Burada biyolojik ve soyut varlığımızın birçok parçasını ve ipucunu bir araya getirmeyi öne süren daha büyük bir öykü var. Kısmen bahsettiğim gibi, eminim ki Tanrı'nın özünü hiçbir zaman düşünsel, felsefi, psikolojik veya nörolojik anlamda tam olarak çözemeyeceğiz. Şu ya da bu diye tartışarak zamanımızı boşa harcamamalıyız. Öte yandan, hayatımızı nasıl yaşadığımızla ilgilenmeli ve başkalarına yardım, nezaket, sevgi şifa sunmalı ve bağışlayıcı olmalıyız. İnanç vesilesiyle yaptığımız eylemler, her zaman onları tanımlamak için kullandığımız ideolojik kelimelerden daha fazla anlam ifade edecektir.

Bu kitabın amacı, beyni daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktır. Bunu yaparak zihni daha iyi anlayabiliriz (beyin ve zihin aynı şey değildir, daha sonra anlatacağız). Ve bunu yaparak, saf ve katıksız biyolojimizin ötesinde ne olabileceği hakkında derin derin düşünebilir ve sohbet edebiliriz. Umudum, maddi olmayanı takdir etmemize yardımcı olmaktır, bu da birbirimize daha yakın olmamıza, birbirimize saygı duymamıza ve nihayet yaşamımızda inancımızı benimseyerek birbirimizi iyileştirmemize yardımcı olacaktır.

Savunduğum şey aktif bir inanç, batıl inançlara veya yüzeysel ritüellere dayanan pasif bir inanç değil. Aktif inanç, farklılıklarımızın ötesini görmeyi ve eylemlerimizin başkalarını etkilediği bağlantı gerçeğini benimsemeyi gerektirir. Kavurucu bir yaz gününde susamış olsaydınız ve size bir bardak soğuk su getirseydim, o zaman dinimi yaşıyor olurdum ve bu manada maddi olmayanın iradesini yerine getiriyor olurdum. Tanrı'nın isteğini yerine getiriyorum. Size bir bardak soğuk su sunarak, başkalarına karşı empati duymaya ve iyi niyetli olmaya kalkı-

şıyorum. Başka bir insanla, türümüzün en güçlülerinden biri olarak hayatta kalmak, üremek ve hükmetmek için katı evrimsel doğamıza inanan çoğunluğun ötesinde bir yolla bağ kuruyorum.

Bu kitabın büyük çıkarımı son derece pratik: Bir fikir değişikliği. Empati. Fedakârlık. Başkaları için şefkat. Daha büyük bir aktif inanca, maddi olanın ötesindeki bir şeye olan inanca ve gerçeğe ne kadar çok katılabilirsek, diğer insanlara karşı o kadar anlayışlı ve düşünceli olabiliriz. Bu tür bir inanç bizi insanlar olarak bütünleştirebilir, paramparça etmez. Birbirimizle olan ilişkilerimizde, kolektif gerçeğimizi ve amacımızı buluruz. Bu kitapta bu noktaya defalarca geleceğim: İman merhamete götürmeli. Bunu yapmalı! Yoksa iman ne işe yarar? Birbirimizi derinden sevme ve anlama kabiliyetimiz olmazsa Tanrı'nın sonsuz zihnini kavrayamayız.

İnanç ve bilim el ele yürüyebilir ve ben Tanrı'nın iki dünyasıyla evrim arasında kapatılamaz bir boşluk görmüyorum. Elbette evrimi savunuyorum. Her şey evrim geçiriyor ve uyum sağlıyor, ancak evrenimizin yaratılma maksadının “içsel bir potansiyel” olduğunu düşünüyorum.⁷ Düpedüz rastlantısal yok edilişin muhteşemliği, bugün evrende bulduğumuz karmaşık düzeni yaratamaz. Dolayısıyla evrenimizin başlangıçta, kişisel veya başka tür bir ilk nedenle yaratılmış olması gayet mantıklı. Büyük patlamanın içinde, oldukları gibi davranmakla yükümlü galaksilerin ve atomların olduğu bazı kozmolojik planlar olmalı. Bu planlar, bir tür niyet dışında nasıl ortaya çıktı? Tanrı'nın mevcudiyeti olmaksızın, dünyanın kendi içinde makul bir şekilde bazı durumları “hedeflemek” olarak adlandırabileceğimiz bir şey yapması gerektiğini varsaymak gerçekten mantıklı mı?⁸ Hedefler yöntemi ima eder ve yöntem zihnin kanıtıdır. Tüm zamanların en büyük düşünürlerinden biri olan on sekizinci yüzyıl Alman filozofu Immanuel Kant da benzer bir düşüncüyü harekete geçirdi. Şöyle yazdı:

“Dünyanın her yerinde belirli bir amaçla uyum içindeki düzenin belirgin işaretlerini buluruz... Muhtelif şeyler, alta yatan fikirlerle uyum içinde düzenleyici rasyonel bir ilke tarafından belirli nihai amaçlar için seçilmiş veya tasarlanmış olmasaydı... onlar, bu amaçlar için... kendi başlarına çalışmazlardı... Burada... yüce ve bilge bir neden vardır... Bu neden, yalnızca körü körüne işleyen, her şeye kadir bir doğa olarak değil, aynı zamanda *özgürlük* yoluyla zekâ olarak da dünyanın nedeni olmalıdır.”⁹

Hastalığın Kökenleri

Nöroloji eğitimimde, bize bir beyin bozukluğunu teşhis ederken hastanın gösterdiği tüm belirti ve semptomları gözden geçirmeye dayalı incelemek öğretildi, çünkü bunlar hastalığın yerini keşfetmemize yardımcı olur. Belirli bir hastalığın beyinde nerede olduğunu tespit ederek onu daha iyi teşhis edebilir ve onu tedavi etmek veya hastalığın tekrarlanmasını önlemek için daha etkili stratejiler geliştirebiliriz. Başka bir deyişle, bul, adlandır, düzelt.

Ama kökleri varoluşsal olan, elle tutulamayan bir hastalığın –ve bununla cefayı, acıyı, ıstırapı kastediyorum– yerini nasıl buluruz? Gözyaşlarımızın tüm tuz içeriğini en hassas aletlerle ölçebiliriz, ama asla hüznün manasını tam olarak anlayamayız. Kişi umudu, inancı, sevgiyi veya sevinci nasıl ölçer? Onları ayıklamak için umutsuzluğun, nihilizmin veya yıkıcı inançların kökenlerini nasıl buluruz? İnanç ihtiyacı, biyolojimize o kadar derinden yerleşmiştir ki, onu tanımlayamasak bile, ne olursa olsun yokluğu kendini belli edecektir. Bu dersi eğitimin başlarında öğrendim, ancak hiçbir ders kitabında öğretilmedi.

Yine Long Island Jewish Hospital’i hayal edin. Ben intörnüm. Yıl 1989. İleri düzeyde metastaz yapmış yumurtalık kanseri olan bir kadına bakmakla görevlendirildim. Eva yatalaktı,

sarılıktı ve karın şişmesine neden olan bir asit sıvı birikiminden mustarıptı. Bu son evrede, ilişkili enfeksiyonları tedavi etmekten, onu olabildiğince rahat ettirmeye çalışmaktan ve ağrısını azaltmaktan başka yapabileceğimiz çok az şey vardı. Gerçekten sadece an meselesiydi.

Her gün, sabah ilk iş, odasına gittim ve onunla konuştum. Hayati değerlerini kontrol ettim. Kan tahlillerini yaptım. Elini tuttum. Her zaman onu cesaretlendirmeye ve ona umut vermeye çalıştım. Durumu hakkında kısa ilerleme notları yazdım. Havadan, hemşirelerden, haberlerden bahsettik. Ne zaman gelsem gülümserdi ve benimle zengin mizah repertuarından bir iki bayat fıkraya paylaşırdı. Ona ailesini, pencere kenarındaki fotoğraf çerçevelerinden ışık saçan çeşitli yüzleri sordum. Hayatında onun için en çok anlam ifade eden insanlardan özgürce bahsetti. İçini bir acı dalgası kaplasaydı, her zamanki gibi torunlarını sorarak buna engel olabilirdim. Biri hokey oynuyordu. Bir diğeri, çiçeği burnunda bir fırıncıydı. Her birini sevgiyle anlatırken Eva'nın yüzünde bir gülümseme belirirdi.

Yirmi beş gün boyunca bunu yaptım ve o yirmi beş gün boyunca hastam yaşadı. Ama iki şey içimi kemirmeye başladı. Birincisi, bu tür tıbbi işler genellikle ilk yılındaki asistan için yüksek öncelikli olarak kabul edilmez. Biz doktorlar, kariyerimizin bu erken döneminde biraz kibirliyizdir (öyle olduğumu biliyorum) ve tüm bu konuşma işinin bir sosyal hizmet uzmanı tarafından daha iyi yapılabileceğini düşündüm. Elbette tıbbi olarak hizmet edilebilecek "gerçek" hastaları tedavi etmek, zamanımı daha iyi kullanmak demek olurdu. İkincisi, her intörnün hastasını rotasyon listesinden çıkarmak için hissettiği o konuşulmayan korkunç baskıyı hissettim. Bakımınızda on beş ila yirmi hastan olduğunda, ne kadar çok hastanız varsa, iş yükünüz o kadar zor olur. Bu basit bir matematik. Hastalarınızı bir an önce taburcu ederek veya hastanedeki farklı bir servise naklederek yükünüzü hafifletme baskısı altında kalırsınız. Bu

iyi bir amaç değil, biliyorum. Ama bu hepimizin hissettiği bir baskıdır.

Yirmi beşinci gün baş asistanıma ne yazık ki Eva için yapabileceğimiz başka bir şey olmadığını söyledim. Kesin gerçek buydu. Eva'nın bir sonraki durağı ya bakımevine nakledilmek ya da ölmek için eve gitmekti. Baş asistan, Eva'nın kocasını aradı ve onunla seçenekleri tartıştı. Kocayı mahremiyet perdesinin arkasından izlediğimi ve tepkisini duyduğumu hatırlıyorum. Çok üzüldü. Kimse böyle bir haber almak istemez. O akşam eve gittim, ertesi sabah geri döndüm. Yirmi altıncı gün.

Ve bir gecede Eva ölmüştü.

Teknik olarak, yanlış bir şey yapmadım. Bunu biliyordum. Ama bakımı bırakma kararının zamanlaması ve Eva'nın ölümü bana çok tesadüfi geldi. Suçlu hissettim. Onu ziyaret ettiğim yirmi beş gün boyunca her gün ona umut vermiştim. Sonra, onu benim bakımımdan aldırma kararım ile birlikte umudu da yok olmuştu. Kocasına onun için yapabileceğimiz başka bir şey olmadığını söylediğimizde farkında olmadan hastamın fişini çekmiştim. Eva her iki şekilde de daha uzun yaşayamazdı. Ama bu umut ona en azından birkaç gün daha kazandırabilirdi. Hatta belki birkaç hafta.

Umut: görünmez, elle tutulamayan, bazen pratik olmayan.

O zaman, tıp kariyerimde ilk kez, inancın gücünün yaşamı sürdürmek için ne kadar önemli olduğu beni çok etkiledi. Ölçemediğimiz veya nicelleştiremediğimiz, ancak varlığımızın özü için gerekli olan çok güçlü ama görünmez güçler.

Genç bir doktor olarak, mikroskop altında, bir çizelge veya test üzerinde ya da bir şişede reçete edilip verilen gerçekler dünyasına dalarak geçimimi sağlama yolundaydım. Yine de söz konusu Eva olduğunda, tıbbi bakımın klinik olmayan yanını büyük ölçüde küçümsemiş ve en aza indirmiştim. Onu ziyaret etmem, çocukları ve torunları hakkında sorular sormam, onunla küçük şakalar paylaşmam gibi “kat hizmeti” meseleleri,

düşündüğümünden çok daha fazla önem taşıyordu. Eva'nın durumunda, "umut" aracı –yarın ve sonraki günün olacağı beklentisi– onun nasıl yaşadığı ve nasıl öldüğü konusunda etkili oldu.

Yıllar geçti ve Eva'nın vakasından öğrendiklerim, hâlâ beni etkilemeye devam ediyor. Kariyerim boyunca binlerce hastayı tedavi ettim ve gerçeklerin dünyasına dalmaya devam ediyorum, ancak yine de bende büyük bir hayranlık uyandırmaya devam eden esas şey, ölçülemeyen şeyler. Biz doktorlar çoğu zaman bir şeyi ölçemezsek o şeyin gerçek olmadığına veya var olmadığına inanırız. Ama Eva ölmeden önce, canlı bir şeyle karşılaşmıştım. Gerçek ve güçlü bir şeydi.

Ve ölçülemeyen bir şeydi.

Hastalarımın menfaati için kullanmak üzere elimdeki ölçülebilir tıbbi prosedürlerin tam cephaneliğinden umutsuzca memnunum. Bir düşünün, MRI makinesi olmasaydı bugün nerede olurduk? Veya Doppler ultrasonu (inme riskini belirlemek için kullanılır)? Veya elektroensefalogram (beynin elektriksel aktivitesini ölçen ve kaydeden bir test)? Gerçekleri seviyorum, bilimi ve tıbbi anlamda yıllar içinde yapılan inanılmaz ilerlemeleri seviyorum. Yine de bugün, ellili yaşlarımın sonlarına yaklaşırken, insan gözüyle görülmeseler de esas şeylerin var olduğuna her zamankinden daha fazla ikna oldum. Bu farkındalık bizi Thomas Moore'un, "insan yaşamının ve kültürünün görkemiyle ışığı ve karanlığı harmanlayan paradoksal gizemler"¹⁰ olarak çok yerinde tanımladığı şeyi sorgulamaya zorluyor. Ne de olsa sanatın en büyük başarılarından bazıları, ışık ve gölge arasındaki bu ilişkiyi anladığını gösterenlerdir.

Kutsal Zihin

Bu kitapla ilgili umudum, herhangi bir inançtan bağımsız olarak her okuyucu için bireysel bir düzeyde. Bu kitap sizin için. Bilim yüzünden inancınızı kaybetmemeniz için dua edi-

yorum. Aksine, bilim aracılığıyla daha büyük bir inancı yenisinden kazanmanızı temenni ediyorum. İnanç ve bilim birbirleriyle çelişkili değildir. Bunlar ayrı değil, birbiriyle bütünleşmiş sistemlerdir.¹¹ Eninde sonunda, yaşamınızda ve ilişkilerinizde derin bir amaç duygusu bulacağınızı umuyorum. Hayatta daha fazla anlam, mekânın ve şimdinin ötesine geçen bir yaşam anlayışı istiyorsanız veya Tanrı'yla daha derin, başkalarıyla daha yakın bir ilişki istiyorsanız, sizi kendi zihniniz olan pencereyi açarak Tanrı'nın zihnini araştırmaya davet ediyorum. Böylece verimli, sürekli kucaklayan ve nihayetinde yaratan ve yok etmeyen bir zihin keşfedersiniz. Bu açık görüşlülükle düşündüğünüzde, hayatınızı kökten ve olumlu bir şekilde değiştirebilirsiniz.

Sinirbilim bize soyut varlığımızın somut kökenine açılan bir pencere sunar. Lubavitch Rebbesi'nin bir zamanlar yazdığı gibi, "gerçeklik zihnimizin bir ürünü değil, ama... **zihin bu gerçeğin bir ürünüdür**. Akıl bizi bu gerçekliğin kapısına götürebilir, ancak girmek için farklı araçlara ihtiyacımız var."¹² Bu ikiz araçla –insan beyni ve zihni– biz insanların ezelden beri sorduğu ve yanıt aradığı en derin varoluşsal meseleleri –amacımız, anlamımız ve yöntemlerimiz hakkındaki soruları– sorgulama kapasitesiyle dolup taşıyoruz. Bu çaba, insanlık tarihimiz kadar eskidir ve insan ruhunun arayışından başka bir şey değildir. Beynimizin yazılımının gizli kodunu kırarak, perdenin arkasındaki sihirbazla karşılaşmamız muhtemeldir. Ve eğer tesadüfen bu sihirbazla karşılaşılsaydı (bir sonraki bölümde keşfedeceğimiz gibi), bize ne gösterirdi?

Bu, kelimenin tam anlamıyla, evimizin yolunu tekrar bulma yeteneğidir.

2

Tanrı Var Mı?

İlmin içinde kaybettiğimiz bilgi nerede?

- T. S. Elliot¹

Tanrı var mı?

Bu, varlığımızın merkezine kadar inen ve hepimizin ömründe en az bir kez sorduğu bir sorudur. Yine de bu aşılmaz soruyu ele almadan önce, ben fazlasıyla sıra dışı ve anormal bir hamilelik vakasını paylaşmak istiyorum. Bu baba adayıyla ilgili hikâye, belki de tüm kariyerimin en merak uyandıran anekdotu.

Neşeliydi. Tuhaf bir şekilde neşeli. İçinde bulunduğu durum göz önüne alındığında aşırı neşeli.

John, yirmili yaşlarının sonunda pejmürde bir adamdı, hastane odasında bir sandalyeye bağımlıydı ve üzerinde yetişkin bezinden başka bir şey yoktu. Karnı belirgin bir şekilde şişkindi. Odaya girdiğimde hareket ettirebildiği tek eliyle karnını sevgiyle okşadı ve bana kocaman sırttı.

“Merhaba, John,” dedim. “Ben burada, Bronx-Lebanon Hospital’da nöroloji bölüm başkanayım ve sana birkaç soru sormak istiyorum.”

“Tamam,” dedi gülümseyerek. “Ama elini çabuk tut.” Karnını tekrar okşadı.

“Neden? Bir yere mi gidiyorsun?”

“Doğumhaneye! Görmüyor musun, doktor? Bir bebeğim olacak!”

“Bebek mi? Şey, bu epey şaşırtıcı.”

“Biliyorum! Pek öyle baba tipi de yok bende, değil mi? Ama gerçekten hazır olduğumu hissediyorum artık. Gençken sürekli etrafta koştururdum. Ama nihayet bu ufaklıkla durulma vakti geldi.” Tıpkı gebe bir annenin yapacağı şekilde karnını okşadı ve şişkin karnına sevgiyle baktı.

İtiraf etmeliyim ki yüzü gerçekten parlıyordu.

John’a multipl skleroz (MS) teşhisi konduğunu biliyordum. Kol ve bacak engellerine kayıtsız görünmesi bilimsel olarak açıklanabilirdi. Güzel aldırmazlık adı verilen bir bozukluk bazen bu hastalıkla ilişkilendirilir. Güzel aldırmazlık hastaları, tipik olarak semptomlarının ağırlığıyla orantılı olarak veya başkalarının onların engeline gösterdiği endişeye tepki olarak yersiz bir endişe veya duygu yoksunluğu gösterirler. Ama güzel aldırmazlık ihtimali, John’un hamilelik tespitini açıklamıyordu. Eğer bu hastaya gerçekten yardım edeceksem, insan türünden bir erkeğin kendini hamile bulabileceğine nasıl inandığını anlamam gerekiyordu, demans hastaları bile buna inanmazdı. John’da cinsel kimlik bozukluğu mu vardı? Gerçeklikten tamamen kopmuş muydu? Ruh durumunu daha derinden araştırmaya karar verdim.

“John, sen ne söylediğinin farkında...”

Sözümü kesti, “Eğer kafayı yiyip yemediğimi soruyorsan, senden bir adım öndeyim, Doktor. Bunu bir mucizeye bağlamak zorundasın. Nasıl hamile kaldığımı ben de anlamıyorum. Oldu işte. Artık önemli olan şu ki hepimiz kendimizi buna hazırlamalıyız. Kendi adıma, ben esrar ve birayı bıraktım. İlk kez kendime bakıyorum. Temiz olmalıyım ki bebeğim sağlıklı olsun.” Tekrar karnını okşadı, sonra birkaç günlük sakalını sıvazladı. “Ah, tekmelediğini hissedebiliyorum!” diye ekleyip karnının biraz üstünü kavradı.

Hissettiği şeyin gebelikten çok bağırsaklarıyla ilgili olduğundan şüpheleniyordum, ama ağzımı açmadım. Aklım ola-

sı teşhisler üzerinde çalışmaya devam etti. Bir kadın bazen **psodösiyezi** geliştirebilir, buna yaygın olarak “yalancı” veya “histerik” gebelik denir, hamileliğin psikolojik ve fizyolojik semptomlarının tamamının veya bir kısmının görüldüğü bir durumdur. Her 20.000 canlı doğumdan üçünde görülür. Erkekler de kuvat sendromu veya “sempatik” gebelik denen o tür bir sendrom geliştirebilir, bunda da hamile bir kadının erkek partneri sırt ağrısı, mide bulantısı ve hatta kilo alma gibi partnerinin bazı somatik semptomlarını yaşar. Ama John bekardı. Ve daha fazla sorguladığımda, hayatında hamile bıraktığı bir kız arkadaşı veya başka bir kadın olmadığını belirtti.

Bir süre daha konuştuk, sonra ben laboratuvara gittim. Bir erkeğin karnında mucize bir bebeğin olmadığını testler kısa sürede ortaya çıkardı. John’un karnının şişmesine, bundan çok daha kaygı verici bir hastalık neden olmuştu: aside neden olan karaciğer yetmezliği. Ama karaciğer yetmezliği, MS’in orijinal tanısına uygun değildi. John’un içinde bambaşka durumlar vardı, ama ne?

Ekibimiz John’un MRI sonuçlarını gözden geçirdi ve bazı MS semptomları göstermesine rağmen, model genel olarak uygun değildi. İlk teşhisi yanlıştı. Çok uzun zincirli yağ asitle-rinin (ÇUZYA’lar) analizi de dahil olmak üzere daha fazla laboratuvar çalışması gönderdik ve John’un MS’i taklit edebilen farklı, çok daha nadir bir hastalığı olduğuna dair bir tahmin geliştirdik. Laboratuvar sonuçları daha sonra bu tahminimizi doğruladı.

John, 1992 yapımı **Lorenzo’nun Yağı** filminde yer alan adrenolökodistrofi (ALD) adı verilen nadir bir hastalığa sahipti. Beyindeki sinir hücrelerini çevreleyen koruyucu bir zar olan miyelin kaybı ve hemen ardından böbreküstü bezinin ilerleyen bozulmasıyla karakterize edilmiş genetik bir hastalıktır bu. Bu sonuç, MRI raporunda gördüklerimizi (ve karnının şişmesine neyin yol açtığını) açıklasa da yine de John’un neden hamile olduğuna inandığını açıklamıyordu.

Psödiyezi yaşayan bir kadında, fiziksel neden suçlamaktır. Gerçekleşen zincirleme bir reaksiyon vardır. Beyin vücuda o kadar güçlü bir şekilde bağlıdır ki, bir kadın bebek sahibi olmayı çok fazla arzularsa, sadece hamile kaldığında göstereceği hafif fiziksel belirtileri hissetmeye başlayabilir. Hafif kilo alımı, göğüslerin şişmesi ve hatta cenin hareketi hissi. Buna karşılık, beyin, sempatik sinir sisteminden gelen bu mesajları gerçek durum olarak algılayabilir. Beyin bunun ardından çeşitli hamilelik hormonları salgılayacak, böylece “ilk” semptomları şiddetlendirecek ve gerçek hamilelik belirtilerine neden olacaktır.

Ama John’un vakasında, kimse onun sanrılarını, bu sanrılarının olası anlamlarını araştırarak kadar ciddiye almamıştı. En basit açıklama şizofreniydi, bunun dışında onun karın şişkinliğinin organik nedenlerini açıklamakla çok meşguldük. Sonunda onun hamilelik saplantısına yol açan (kati) fiziksel nedenlerin izini sürdük. ALD’nin başlamasıyla John, beynin beyaz maddesinde bir ÇUZYA birikimi yaşadı. Sonuç olarak beyni artık hasar görmüştü, ama sadece kısmen. Raporlar, yetişkin başlangıçlı diğer ALD’li hastaların da hastalık nedeniyle psikiyatrik semptomlar yaşadığını gösteriyordu, ancak John’un durumunda herhangi bir nedenden ötürü, henüz beyninin tamamı hasar görmemişti. Hastalık ağırlıklı olarak beynin sağ yarımküresinde, yani kişinin kendi durumunu anlamasıyla başlayarak dünya deneyimini değiştiren tarafta hasara yol açmıştı.

Açıklayayım. Beynimizin her yarımküresinde, diğer tarafın gerçekliğini tamamlayan, ama ikiye bölünmüş olan gerçekliğin tasvirine bakar ve onu düzenleriz. Sol beynimiz ile sağ beynimiz arasındaki farklar, gerçekler ve onların anlamları arasındaki ayrımlardır. Sol beynin asıl rolü olayları nesnelleştirmektir ve sol yarımkürenin işlevi genellikle dil, hesaplamalar ve mantıkla ilgilidir. Genellikle gerçekleri toplamak veya bulmaktan

bahsettiğimizde, ağırlıklı olarak beynin sol tarafında meydana gelen süreçlerden bahsediyoruzdur.

Buna karşılık, sağ beynin işlevleri, deneyimlerimizin yorumlayıcı ve gözlemci değerini anlama alanına daha uygundur. Sağ beyin anlam ararken, güdüsü bağlantıları, ağları ve ilişkileri keşfetmektir.² Bir insanın sağ beyninin işlevi, tıpkı bir arabadaki GPS gibidir. Bir kişinin zaman ve mekândaki göreceli konumunu “görmesini” ve “anlamasını” sağlar. Bir deneyimi alır, ona bağlam ve anlam kazandırır.

Ama John'un beyninin sağ yarımküresi hasar gördüğünden beri, sol yarımküresi işi devralmış ve ona neler olduğuna dair hayal edebileceği en mantıklı açıklamayı sunarak boşlukları doldurmuştu. John kendini hastanede etrafı makinelerle çevrili olarak gördü. Karnının belirgin bir şekilde çıktığını gördü. GPS'i hasarlıydı, bu yüzden sol beyni görevi devralıp ona en makul açıklamayı yaptı.

John'un “hasarlı GPS'i” ona şunları söyledi:

- A. Hamile insanların karınları şişer.
- B. Hamile insanlar hastaneye gider.
- C. Ben hastanedeyim ve karnım şişti. O zaman ben hamileyim.

Yanlış bir mantıktı elbette. Ama artık John'un beyinde bir açıklama olduğundan, kendini haklı olduğuna ikna etti ve soru sormayı bıraktı.

Şüphesiz, John'un yanlış sonucu, sosyal izolasyonla da şid etlendi. Hastanede kaldığı süre boyunca John'un tıbbi personel dışında tek bir ziyaretçisi olmamıştı. Açıkça güvenebileceğine inandığı yakın bir arkadaşına ya da akrabaya ihtiyacı vardı. İnsana, yaşamaya devam etmesi için daha büyük amaçlar sunan güçlü ilişkisel bağlara ihtiyacı vardı. Bunu telafi etmek için beyni, hastanede tek başına ölmediği alternatif bir gerçeklik yarattı.

John'un hikâyesi, tek başına ölmekte olan adama dair can sıkıcı ve dokunaklı bir hikâye ve ben bunu "Tanrı Var Mı?" başlıklı bir bölümde anlatıyorum. Bu elbette şu soruyu akla getiriyor; bağlantı nedir? John'un hikâyesinin bu kitapta ortaya atılan daha büyük sorularla ne ilgisi var?

Ya da bunu kişisel terimlerle ifade edelim: John'un hikâyesinin Tanrı'nın sizin için gerçek olmasıyla ne ilgisi var?

Bir Ruh Körlüğü

Avusturyalı ünlü bir nörolog olan Gabriel Anton, durumunu kabul etmeyen kör bir kadın hakkında yazdı. Görme yetisini kaybetmiş olmasına rağmen göremediğini kabullenmedi. Bu son cümleyi bir an için sindirin, çünkü kadın için gerçek sonuçları olmasının yanı sıra, sizin için ve benim için de derin metaforik sonuçları var.

Bu kadına bakan doktorlar, onun ağır ve yüzde yüz görme kaybını nasıl fark edememiş olabileceği konusunda tamamen şaşkına döndüler. Bir insan kör olmuşken aynı zamanda bu karanlık durumun nasıl farkına varmaz? Anton bir tıp dergisine şunları yazdı: "Sakin ve güvenilir bir şekilde kendisine gösterilen nesneleri gördüğüne dair güvence verdi, ancak günlük muayene tam tersini kanıtladı."³

Anton, hastasının durumuna "ruh körlüğü" adını verdi ve daha sonra bu isim, bugün bu durum için kullandığımız terimle yer değiştirdi; anozognozi, yani "bilgi eksikliği". Durum genelde beynin sağ tarafındaki bir hasardan kaynaklanır ve yaygın olarak kişinin eksikliğinin farkında olmaması ve bunu çevreleyen, genellikle "konfabulasyon" niteliğindeki" sonraki açıklamalarıdır.

Beyin harikuladedir, ama yine de derinden gizemli bir organdır. Garip bir şekilde, beynin ne yaptığını, çoğunlukla,

* Psikolojide, bireyin kendiyile veya dünyayla ilgili aslı olmayan anılar üretmesi anlamına gelen bir rahatsızlıktır. (ed.n.)

hasar gördüğünde ona ne olduğunu inceleyerek öğreniyoruz. Benzer bir durumda, sağ beyin görsel işlem merkezlerinden hasar alması, kişinin gözlerinin hâlâ normal şekilde çalıştığı, ancak kişinin göremediği “kortikal körlük” ile sonuçlanabilir. Işık optik sinirlere çarpar. Ham veriler beyne iletilir, ancak etkilenen kişi gördüğü ışığın farkındalığına sahip değildir. Hasar sebebiyle, beyin kendisine gönderilen bilgiye bilinçli olarak erişemez veya bunları ifade edemez ve onun yerine alternatif, önceden hazırlanmış bir gerçekliğe kendini ikna eder.

Hastalarımın biri, felç kaynaklı geniş bir sağ yarımküre beyin hasarı geçirdi. Sanki başından ayak parmaklarına kadar büyük bir dikey çizilmiş gibi, yüzünün sadece yarısına makyaj yaptığına tanık oldum. Vücudunun yarısının tüm hissini kaybetmişti, hatta felçli kolunun kendisine ait olduğunu bile inkâr ediyordu! Bir insan nasıl olur da kendisinin yarım bir insan olduğuna inanarak dolaşırdı?

Öyleyse şu büyük soruyu soralım: Ya evrenimizde (ya da evrenimizin dışında) gerçekten anlayabileceğimizden, kavrayabileceğimizden veya beynimizin iki yarımküresinden yalnızca biriyle ölçebileceğimizden daha büyük gerçeklikler varsa? Başka bir deyişle, ya Tanrı varsa ama beynimiz algılanan herhangi bir gerçeklik spektrumunun ötesinde, ışığın büyüklüğünü kavrayamıyorsa?

Bu bölümde sizi, sağ beynin tasarımı ve benzersiz kapasitelerine daha yakından bakmaya davet ediyorum. Evrendeki eşsiz yerimizi, onu nasıl algıladığımızı ve potansiyel Tanrı anlayışımızı anlamak istiyorsak, sağ beyin sunduğu gizli hazineleri ve bilinmeyen potansiyeli araştırmalıyız. John'da sadece gerçekler vardı ve bazı gerçeklikleri görüyordu. Hastaneyi görüyordu ve genişleyen karnını görüyordu. Ama tam gerçekliği göremiyordu. Böylece, hayatının gerçekliğine “kör” oldu.

Tanrı'nın varlığının daha büyük hakikatlerini görmeye gelince, benzer bir şeyin başımıza gelmemesi için dua ediyorum.

Bilinmeyeni Nasıl Bilebiliriz?

Yakın zamanda yapılan beyin görüntüleme çalışmaları, beynimizin inanç için gerekli donanıma sahip olduğunu gösteriyor. Budist ve rahipler meditasyon yaparken, Katolik rahibeler dua ederken, Süfîler tefekkür uygulamaları yaparken ve daha birçok durumda beyin görüntüleme yapılmıştır.⁴ Bu çalışmalar sıklıkla nesnel olarak ölçülebilen soyut ve öncelikli olarak sağ taraflı beyin aktivitesi sergiler.

Benzer şekilde, klinik görüntüleme çalışmaları, öznel dini deneyimler sırasında aktive olan beyin bölgesinin, başkalarının farkında olmamıza olanak sağlayan empatik, duygusal, özgecil, düşünceli ve kendimizin farkında olmamıza olanak sağlayan kısımla aynı olduğunu göstermiştir. Tüm bu işlevler sağ yarımkürenin belirli bölgelerinde gerçekleşir.⁵ Sanki doğa, beynimizin varoluşumuzun gündelik öğelerini aşabileceği anatomik bir sığınak ayırmış gibidir. Beynimizin diğer insanlara karşı nazik olduğumuzda kullandığımız tarafıyla meditasyon yapıyor ve dua ediyoruz. Bir ipucu, belki?

Sol beynimiz, Tanrı'ya inanmak onun varlığını bilmeye yetmediğinde ısrar edecektir. Daha fazla kanıt olmalı. Ancak sol beynin inkâr edemeyeceği şey, sağ beyin süreçleridir. İnanç, iman, sevgi, umut ve "hayatın büyük resmini" görme yeteneği biyolojik olarak sağ beynimizde programlanmıştır.⁶

Bu şekilde düşünün. Belki de sadece Tanrı'nın var olduğunu hayal ettik. İnsanlık kendisinden daha büyük bir şey istedi, biz de bu tanrısallık kavramını oluşturduk. Tamamen biyolojik bir bakış açısıyla, beynimizin bu hayali gerçekleştirecek araçlara nasıl sahip olduğunu sormalıyız. Kayalar ve ağaçlar gibi cansız nesnelerin fark edilebilir bir Tanrı kavramı yoktur. Empatileri yoktur. İlişkileri yoktur. Başkalarına dair farkındalığı yoktur. Sadece insanlar Tanrı'ya inanabilir. Neden? Beynimiz daha en başında inancı geliştirmek için araçlara nasıl sahip oldu?

Bunun yanıtı, diğer mevcut ilkelerin bir karışımı olan nöro-antropik ilke dediğim epistemolojik bir uygulamada olabilir. (**Nöro**, beyinde veya sinir sisteminde algılanabilen anlamına gelir ve **antropik**, insanlarla veya onların varoluş süreçleriyle ilgilidir.) Bu “tasarım kaynaklı argüman” hiçbir şekilde yeni değildir. Teolojik argüman olarak da bilinen bu argüman, Platon, Aristoteles ve Batı Aydınlanması’nın metafizik felsefelerinden, evrenin zarafeti ve kozmik görkemi üzerine yeterince uzun süre meditasyon yapan herhangi birinin, perdenin arkasındaki bir Üst Zihin varlığına dair kanaate sevk edilebileceği zamanları kapsar.

Avustralyalı teorik fizikçi Brandon Carter ve Nobel ödüllü Amerikalı fizikçi Steven Weinberg tarafından ilan edildiği şekliyle daha yeni antropik ilke, dünyanın yaşam dostu olduğunu ve bize uyum sağlamak için mükemmel bir şekilde ayarlandığını öne sürer. Desteklediği canlılar arasında, seçtiği alıcılardan yalnızca birinin nihai olarak bu koşullar hakkında bir fikir edinebileceğini, ölçebileceğini, düşünebileceğini, kararlaştırabileceğini ve bu ortamın bizim insan zihnimiz olduğunu varsayar.⁷

Basitçe söylemek gerekirse; yaşam dostu olmaya özel yapılmış bir gezegende yaşıyoruz. Hayatın imkânsızlığını mümkün kılmak için asilce tertip edilmiştir. Goldilocks, Dünya’dan daha fazla memnun olamazdı. Eğer Dünya biraz fazla sıcak veya soğuk (veya başka bir şey) olsaydı, o zaman kelimenin tam anlamıyla burada olmazdık. Ancak Yavru Ayı’nın yulaf lapası kasesi gibi, Dünya “tam kıvamındadır.” Bu, yaşamın tam olarak meydana gelen, tam olarak zamanlanmış, epik ve çığır açan, şüpheli bir şekilde tesadüfi koşullardan oluşan çok çeşitli bir matris gerektirdiği ve tüm bunların mucizesini tanımaya en yatkın olanın insan beyni olduğu anlamına gelir.

Anahtar soru şu: Tüm bunlar kasten mi gerçekleşmiş olmalı? Bu koşullar biz olmadan gelişir miydi ve gelişebilir miydi? Kanıtlar, bizim evrene ihtiyacımız olduğu kadar onun da

bize ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Varlığımızı bilinçli gerçeklik algımız aracılığıyla birlikte yaratıyoruz. Stanford Üniversitesi fizikçisi Andrei Linde, evrenin bizim onu tanımamız için tasarlandığı sonucuna vardı: “Evren ve gözlemci, bir çift olarak var olurlar... Gözlemcilerin yokluğunda evrenin burada olduğunu iddia edebileceğim bir algı bilmiyorum.”⁸ Bu kesinlikle, “ormanda tek başına devrilen ağaç” sorusuna benziyor (onu duyabilen olur mu?). Yine de Linde’nin demek istediği şu: evren ve zihnin ikiz ortamları hiçbir şekilde tesadüf değildir. Evet, evreni var kılmak için zihinlerimizin gerekli olduğu bir algı lazımdır.

“Varlığımızı birlikte yaratıyoruz,” gibi şeyler söylerken ne demek istiyoruz? Ya da “Kendi gerçekliğimizi belirleriz,” derken? Bu basitçe, bir şeylerin zihin onları var ettiği için var oldukları anlamına gelir. Algılarımız koşullarımızı yaratır. Düşüncelerimiz gerçekliklerimizi yaratır. Ama birkaç uyarı ile. Kendi gerçekliğimizi belirlediğimizden, haliyle Tanrı’yı belirlediğimiz fikri –hatalı da olsa– de bugün popüler. Tanrı’yı biz yarattık, yani biz Tanrı’yla aynıyız. Birçok inanç sistemi bu düşünceyi sapkın bulur. Aslında biz gerçekliğin nihai belirleyicileri değiliz. Bir Yaratıcı değiliz. Biz yaratılanız. Bu bağlamda, “birlikte yaratmayı” şu manada söylüyoruz: Bir çocuk, “Sebze sevmiyorum,” der. Dolayısıyla kendi gerçekliğini belirlemektedir. Sebzeyi denedi mi? Hayır. Peki, sebze sevmediğini nereden biliyor? Çünkü sevmediğine karar verdi. Zihni kendi gerçekliğini geliştirdi. Zihni onun “evrenini” yarattı.

Kozmologlar evrenin kökenini araştırıyor. Arkeologlar toplumların kökenini araştırıyor. Evrim biyologları zihnin kökenini araştırıyor. Bu araştırmaların her birinde uzmanlar, yalnızca fiziksel kanıtları değil, aynı zamanda beynimizin zaman içinde nasıl geliştiği de dahil olmak üzere, bugün kim olduğumuzu şekillendirmek için bir araya gelen koşulların izini sürmek için geçmişin kalıntılarını ve izlerini ortaya çıkarmaya çalışıyor.

Ortaya çıkan soru şu: Doğayı, beyinlerimizi bir Tanrı kavramı (ve onu inkâr etme yeteneği) geliştirecek şekilde benzersiz ve özel bir şekilde şekillendirmeye hangi evrimsel değer itti? İncanın ne amacı var ve bugün sadece insan deneyimlerinin gerçeklerini değil, ayrıca anlamlarını da nesnel olarak sorgulamaya yetecek kadar beynimizi anlıyor muyuz? Beynimizin sağ yarımküresi ilişki ve bağlantı için tasarlandığından, içimizde bulunan, ancak erişilebilirliği azalan, daha temel ve katıksız bir Tanrı deneyimine dair bazı gömülü sırlar ve anılar var mı? Bu temel hatıra, beklenmedik bir ruhsal uyanışa yol açabilir mi?

Tüm yaratma eylemleri –bir çocuğun rahme düşmesi, bir kişiliğin oluşumu, bir yıldızın doğuşu– bir yer ayrımı, bir zaman bölümü ve ben ile öteki arasında bir bireyselleşmeyi gerektirir. Her doğumda içsel bir travma, her bölünmeye özgü bir parçalanma unsuru vardır. Bu, insanlığımızın ve tabii ki insan bilincinin evrimi için, “Aden’den kovulmamız” için geçerlidir. Yaratılış, bölünmez görünenin bölündüğü ve parçalandığı bir dizi durumu gerektirir. Dolayısıyla beyinlerimiz, bizim varlığımızın da –ayrı, farklı, özerk ve yalnız– bir bölünme olduğunu algılamamıza ve buna inanmamıza olanak verir.

Ayrılma Kaygısı

Zihnin nihai kökenini ve amacını, kendisinin ötesinde olanla –kendi beynimizin temel bir kalıntısı tarafından mümkün kılınan– içsel ve örtük bir bağlantının tanınmasını anlamak, onun kapasitesi dahilindedir, ayrılığı deneyimlesek bile. Biz bunu seçmesek bile, inanma kapasitesiyle doğarız.

Bazıları bunun yanlış olduğunu iddia edecek, çünkü beynimiz her türlü efsaneyi ve mantıksız durumu hayal etme kapasitesine sahip. Örneğin, ejderhaları hayal edebiliriz, ama ejderhalar bugün yok ve hiç var olmadılar. Öyleyse, Tanrı’yı da öylece hayal etmemiz neden mümkün olmasın? Beynimiz ve insan bilincinin evrimi hakkındaki bilgimiz, Tanrı’nın varlığını nasıl varsayıyor?

Beynimiz kendi içinde mucizevidir. Sadece gerçekleri içerecek şekilde özel olarak tasarlanmamıştır, onları yorumlama yeteneğine de sahiptir. Bu yorumlar her zaman öznel olmaya devam edecek, ancak bizim nesnellik arayışımızdan daha az keşfedilmeye değer olmayacak. Beynin bu deneyimler için “alıcılara” mitlerimizin, hikâyelerimizin ve inançlarımızın temel nedenidir. Bu insana özgü benzersiz nitelikler – yüce ve ruhani olanla karşılaşmak için doğuştan gelen kapasite – inanç ve akıl, özne ile nesne, ben ve öteki arasındaki boşluğu doldurur.

Hibrit teori, nöro-antropik prensip, zihinlerimizin evrendeki benzersiz amacını kabul edecek, Tanrı’yla vebirbirimizle olan en yüksek bağlantımızı tanıyacak şekilde tasarlandığını varsayar. Görünmeyeni görünür kılma, somut olmayana inanma kapasitesiyle doğarız. Aziz Augustinus, insan zihninin cansız yaratılışın bütününden daha değerli olduğunu yazar.⁹ Zihin bu sonuncuyu gözlemleyebilir, keşfedebilir, ölçebilir, merak edebilir, ama cansız evren aynı şeyi yapamaz.¹⁰ Beynimiz onu yansıtmak için tasarlanmış bir evreni yansıtır.

İnsan zihninin bu muazzam değeri, birbirimizin acısının sebebi olduğumuzu gerçek ve somut yollarla görebildiğimiz ve hissedebildiğimiz anlamına gelir. Çünkü biz hissediyoruz, başkalarının da hissettiğini biliyoruz. Bu, psikik acının biyolojik olarak kanser kadar gerçek olduğunu anlamamızı sağlar. Burada beynimizin, doğası gereği, kendisinden öte bir şeyin varlığına duyulan inancın olduğu kısmından bahsediyorum. Algısal bölünme, bizi önyargılarımızdan daha yüce bir “duyular üstü” bilme biçimine inanmaya yönlendirir. Varlığımızın bu yönünü beslediğimizde, bu yüksek “merhamet ve şefkatin temsili olma” amacımızı kişisel olarak gerçekleştirebilir, salt fiziksel varlığımızın ötesinde olanla bağlantı kurabiliriz.

Bu daha derin bilme duygusuyla ilgili sinirbilim alanından bir örneğe bakalım. Bir gelişim psikoloğu şu soruyu sorar: Bir baba ne zaman ebeveyn olur? Basit bilimsel cevap şudur: Biyo-

lojik dölleme anında, yani bir sperm yumurtayı dölediğinde. Yine de bir sinirbilimci olarak, sadece gebe kalmanın kelime-nin tam anlamıyla bir ebeveyn olmaya yetmediğini görebiliyorum. En azından beyin söz konusu olduğunda.

Daha ziyade bir erkek, çocuğunu kucağına aldığı anda tam tanımıyla baba olur. O zaman beyin farklı bir şey yapar ve bu farkı beyin görüntüleme testlerinde görebiliriz. Adamın kucağında olan çocuk, refahı için sorumluluk alacak birine sahip olduğunu bilir ve adamın beyni onun rolünü “birlikte yaratır.” O sadece biyolojik bir üretici değildir; o bir ebeveynidir. Başka bir insana karşı yeni, saptanabilir ve güçlü bir sinirsel bağ oluşur. Nörolojik olarak bu bilgi, örneğin günün hava durumunu kavramaktan oldukça farklı bir biçim alır. Bir erkeğin, çocuğunu kucağına aldıktan sonra baba olduğuna dair sahip olduğu bilgi, bir çocuk orada bulunmadan önce sahip olduğu bilgiden önemli ölçüde farklıdır. Ve bu iki bilginin nasıl farklılaştığı, sinirbilimcilerin daha fazlasını öğrenmek için çok fazla zaman harcadıkları büyüleyici bir sorudur. Burası, bilmenin ayrı olgulara odaklanan bir yönünün ve bir şeyler arasındaki karşılıklı ilişkiyi, anlamı ve örtük değeri benimseyen başka bir anlayış türünün olduğu yerdir.

Beynimizin farklı taraflarının farklı bilme kapasitelerine sahip olduğu ortaya çıktı. Bir erkeğin spermiyle bir dişinin yumurtasının birleşme sürecinin bir bebeğe eşit olduğu bilgisi, “kollarımdaki bu çocuk benim,” şeklindeki daha derin bilgi ve duygudan çok farklıdır. İlki, tipik olarak sol yarımküre fonksiyonlarıyla, konunun temel gerçekleriyle ilişkili bir bilgidir. İkincisi ise, tipik olarak sağ yarımküredeki süreçlerle, bu gerçeklere gömülü olan değer, anlam ve amaç ile ilişkili bir bilgidir. Bir dakikanızı ayırın ve gözlerinizi kapatın, derinden sevdiğiniz birini hayal edin. Az önce sağ beyninizi hareket halinde gördünüz.

Bir yüzü tanımak, görüntüleri anlamak, bağlamı tanımak ve tonu yorumlamak gibi sağ yarımkürenin benzersiz şekilde uzmanlaştığı kapasiteler, ilişkileri devam ettirmemize ve inançlar geliştirmemize yardımcı olur. Eğer bütünlüğü bir araya getirmek ve bütünü görmek için boşlukları doldurmak istiyorsak, sağ yarımkürenin işlevleri çok önemlidir.

Ebeveyn-çocuk bağıyla birlikte bebeğe de nörolojik bir şeyler olur. Bir bebek babasının gözlerinin içine baktığında, bebeğin beyninin sağ tarafı, adamın nasıl görüldüğü ve bebeğin ona güvenip güvenemeyeceği hakkında önemli sosyal bilgiler yazdırır. Adam bakışa karşılık verdiğinde, öncelikle beyninin sağ tarafı, sakinleştiren ve korumacı davranışı teşvik eden bakışı işler. İdeal bir bağlanma durumunda, hem ebeveyn hem de çocuk, sosyal bir bağ oluşturmak, yaşam boyu sürecek bir anlayış ve güven ilişkisine başlamak için sağ beyin kapasitelerini kullanır.

Sol ve sağ beynin işlevleri her zaman bu kadar farklı değildir. Aksine, iki yarım küre arasındaki iletişim, beynin iki ayrı bölgesi arasındaki bağlantıyı kolaylaştıran nöral lifler demeti olan korpus kallozum aracılığıyla gerçekleşir. Örneğin, bebeğin beyninin sol tarafı, konuşma seslerini ve bu sesleri bir araya getirerek sözcükleri nasıl oluşturacağını seçebilir. Bu arada sağ taraf, dilin ritimlerinin yoğunluğuna ve stresine odaklanır. Sol ve sağ tarafımız birlikte çalışırken, sadece söylenenlerin içeriğini değil, aynı zamanda konuşmacının sözlerinin altında yatan duygusal anlamı ve hissi de kavrarız.

Sağ beynimizin kodu, kalıplar için tasarlanmıştır. Eksik veya karışık bir resme, örneğin zamanla bulanıklaşan bir fotoğrafa baktığımızda, beynimiz sevilen birinin kimliğini kolaylıkla tanımak için eksik öğeleri doldurur. Sağ beynin benzersiz beceri setinin ve niteliğinin bir diğer önemli bileşeni, empati yoluyla kendi dışındaki birinin deneyimini hissetme yeteneğidir.

“Ötekine” dair perspektifimiz –diğer varlıkların güdülerini, duygularını ve niyetlerini ayırt etme yeteneğimiz– kritik bir öneme sahiptir ve öncelikle beynin sağ yarımküresi tarafından yönlendirilir. Bebekleri, bakışlarını yüzümüzün sol tarafına (sağ yarımkürenin görsel alanı) yönlendirecek şekilde tutma yönündeki güçlü evrensel eğilim olan “beşik önyargımız” bile, sevgi, besleme ve empati gibi duygusal niteliklerin öncelikle sağ yarımküredeki gücüdür. Sağ yarımküre, ilişkilerimizin sürdürülmesi için o kadar önemlidir ki, *hemineglect** durumundaki hastalarda sıklıkla gördüğümüz gibi, bozulması kişinin kendini mutlak olarak reddetmesine bile neden olabilir.

Peki bunlar Tanrı anlayışımızı nasıl etkiler?

Zihin Teorisi ve İnanç Yansıması

“İnsan hayatının amacı ve hedefi

Tanrı'nın birleştirici bilgisidir.”

- ALDOUS HUXLEY¹¹

Huxley'nin “birleştirici bilgi” dediği şey bizi Tanrı'ya yönlendirir, çünkü zihinlerimiz evrendeki amacımızı kabullenecek ve fark edecek, bu gizli düzeni keşfedecek şekilde tasarlanmıştır.

Duygu durumları esnasında ön lobların çeşitli klinik ve nöro-görüntüleme çalışmalarından elde edilen kanıtlar, empati ve başkalarının farkındalığı gibi belirli duygu durumlarıyla ilişkili olarak aktivitenin arttığını ortaya çıkarmıştır. Ön lob beyin sistemlerinin bu belirli alanları, insanlar eylemlerini ahlaki bir bağlamda değerlendirirken de aktiftir. Mesele şu ki, sadece biyolojik olsaydık, o zaman başkaları için empati geliştirmezdik. “Boşlukları doldurmak” ve Tanrı'nın varlığını tahmin etmek için evrimsel bir nedenimiz olmazdı.

* Bu sendrom, en basit haliyle, beyin hasarı nedeniyle vücudunuzun bir yarısında dikkat eksikliği olduğu anlamına gelir. (ç.n.)

Empati, muhtemelen büyük inancın en önemli yönüdür. Empatiye sahip olduğumuz için evrenin sadece bizimle ilgili olmadığını ve bu anlayışın kendimizin “ötesinde” bir şeye işaret ettiğini anlıyoruz. Sadece biyolojik olsaydık, o zaman sadece kendi çıkarlarımızla ilgilenirdik. Ancak hem biyolojik hem de “biyolojik olmanın ötesinde” olduğumuz için başkalarının çıkarlarıyla da ilgileniyoruz.

Empati yeteneğimiz, en küçüğünden en büyüğüne tüm yaşamın bir amacı ve anlamı olduğuna dair bir inanç gerektirir; sınırlı algımızın ötesinde olabilen, ancak yine de Tanrı’nın zihninde bulunan bir varoluş. Bu demek oluyor ki, iman ve inanç deneyimsel ve öznel olmalarına rağmen, kaygıları her zaman ilişkiyle ve karşılıklı olmakla ilgilidir. Empati gösterdiğimizde Tanrı’nın sevgisini deneyimleriz ve şefkat gösterdiğimizde Tanrı’nın şefkatini toplayabiliriz. Merhametli davrandığımızda Tanrı’nın merhametini, şefkatli olduğumuzda şefkatini, sevdiğimiz zaman sevgisini ortaya çıkarırız. Ve beynimiz bunu mümkün kılar. Bu “inanç yansımasını”, sinirbilim araştırmalarında önemli bir bulgu olan ayna nöronların eyleminin incelenmesi yoluyla daha da net bir şekilde gösterebiliriz.

Ayna Nöronları ve İnanç Yansıması

Ayna nöronlarını ilk olarak, İtalyan sinirbilimci Giacomo Rizzolatti ve Parma Üniversitesi’ndeki meslektaşları tanımladılar; bu nöronların keşfi, diğer insanların zihinlerini nasıl ve neden “okuduğumuzu” ve onlara neden ve nasıl empati duyduğumuzu açıklamaya yardımcı olur.¹² Esasen, beynimizdeki bu özelleşmiş hücreler, bir şeyi gördüğümüzde, yaptığımızda aynı şekilde harekete geçer. Beynimiz sadece gördüklerini “ayna gibi” yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bize varlığımızın doğasının bir yansımasını da sağlar (bir kasıt yoktur).

Bu aktivite çok önemlidir. Sosyal ilişkilerimizin nasıl ortak bir anlayışa ve amaçlılığa, kolektif bir alana sahip olduğunu ve

ortak bir zemin bulma yeteneğinin ilişki kurmanın merkezinde nasıl yer aldığını gösterir. Ayna nöronlarımız, izlediğimiz veya ilişki kurduğumuz kişinin zihninde bir şeyler keşfetmek için kullanılır ve bu, sosyalleşmenin önemli bir parçasıdır. Ayna nöronlar, zihnin somutlaşmasına, içeriden maddi olmayan deneyime izin verir. Ayna nöronların harekete geçmesi sayesinde, beyinlerimiz nesneden öznele, koşulludan koşulsuza zihinde kutsal bir yolculuk yapabilir. Ayna nöronlar, doğanın her insana “metafizik özçekim” yapma yeteneği verme yoludur.

Örneğin, sizle birlikte mutfakta olsak ve yanlışlıkla ocaktaki bir şeye dokunup parmağınızı yaksanız, şüphesiz ben de irkilirim. O anda ikimizin beyninde de olan şey, o sıcak şey dokunduğunuzda beyninizdeki belirli nöronların ateşlenmesidir. Böylece, ayna nöronlar sayesinde benim beynimdeki bazı nöronlar neredeyse aynı anda ateşlendi ve benzer ağrı sonuçları üretti. Sizin hissettiğiniz acıyı tam olarak hissetmedim, ama benzer bir acı hissettim. Dolaylı ya da paylaşılan bir acı hissettim ve bu acıyı hem daha önce kendi deneyimlerimden hissettiğim için hem de sizde acı gördüğüm ve duygularınızı önemseydiğim için hissedebildim. Sanki nöronlarım nöronlarınıza bakıyor ve onları “aynalıyor”. Ayna nöronlar bana kendim hakkında bir şeyler öğretiyor. Ayrıca bana sizin hakkınızda da bir şeyler öğretiyorlar.

Tabii ki, gerçekler ve anlam arasında, eylem ve niyet arasında bir boşluk var. Beynimiz, ayna nöronların etkinliği yoluyla, evren ve onun sakinleri hakkındaki algımızın ham verilerini nasıl aşar ve bu deneyimleri değeri ve amacı olan bir şeye nasıl dönüştürür? Ayna nöronların yalnızca davranışı yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda davranışın anlamını yorumlamaya yardımcı olduğu bu sürece zihin teorisi denir.

Zihin teorisi, beynimizin, zihinsel durumlarımızın gerçekliğini –inançlarımızın ve bilgilerimizin gerçek olduğunu– takdir etme, kabul etme ve başkalarının da eşit derecede gerçek

olan inanç ve bilgilere sahip olduğunu anlama konusundaki benzersiz yeteneğini tanımlar.¹³ Zihin teorisi, tamamen bize ait olmayan bir bakış açısıyla, bir şeyi deneyimlemenin nasıl bir his olduğunu hayal etmek için kendimizi başkasının yerine koyma kabiliyetini kapsar. Bu bakış açısı, başkalarının görünmez bir zihne sahip olduğu inancına dayanır.

Zihinsel durumları başkalarına dayandırabilmek, zihnin (doğası gereği) bir tasvir üreticisi olarak işlev gördüğünün anlaşılmasını da gerektirir. Yüce olanın veya acı deneyimin anlamını bu tasvirler aracılığıyla biliyoruz. Bu, ayna nöronlar ve onların aksi takdirde doğrulanamayacak olanı hayal edebileceğimiz ve buna inanabileceğimiz bir zihin teorisi üretme kabiliyeti aracılığıyla olur. Özünde, bir başkasının deneyimini kendi deneyimimizmiş gibi yansıtabilmek empati yeteneğidir.

Beynimizdeki özelleşmiş nöron grupları, bir başkasının duygusal durumuyla ilgili deneyimimiz tarafından harekete geçirildiğinde, bir anlamda diğer kişiyi somutlaştırmış oluyoruz. Başkaları hakkında ayna nöronların anatomik alanını işgal ederek oluşturduğumuz farkındalık artık teorik değildir. Bu organik bir “arada kalma” durumudur. Ayna nöron aktivitesi, temelinde empati, yani başka bir kişiyi somutlaştırma kabiliyetidir. Beynin empati kabiliyeti sayesinde ilişkiler mümkün olur ve en derin bağlarımız genişir.

Bu neden bu kadar önemli? Ayna nöronlar, başka birinin zihninde olup bitenleri keşfetmemize yardımcı olur. Yani, eğer sıcak bir ocağa dokunduğunuzda sizin zihninizde oluşan acı hissini keşfedebiliyorsam, o zaman (bir ilişki olduğu sürece) teorik olarak herkesin zihninde bir şeyler keşfedebilirim.

Merhamet gibi niteliklerin var olmasının nedeni bu olabilir. Unutmayın, katı evrimsel çerçeve içinde insanlarda şefkat üretecek hiçbir şey yoktur. Hayat sadece en uygun olanın hayatta kalmasıyla ilgiliyse, o zaman şefkatli insanlar olmamız, hatta şefkatin ne olduğunu bilmemiz için hiçbir zorlayıcı biyolojik

neden yoktur. Elbette kendimizi daha büyük bir tehlikeye karşı korumak için ilk insanlar olarak birbirimize bağlanmış olabiliriz, ancak bu yine de empatinin esas niteliğini açıklamaz. Bir grup insan, mutlaka empatik bir insan grubu demek değildir. Yine de bugün hâlâ bu şefkat özelliğine sahip olmak için evrimleştik. Neden?

Çünkü “Tanrı” şefkatlidir ve beynimizin ayna nöronları fazlasıyla çalışıp aynı duyguyu yansıttı. Bugün şefkat duyuyoruz, çünkü önce Tanrı şefkatlidir. Umut ve sevgi, sevinç ve şefkat gibi somut olmayan niteliklerin tümü, Tanrı'nın zihninde bulunur. Eylemlerimizin daha derin bir gerçekliğin yansıması olduğunu fark ederiz, tıpkı atasözünde dediği gibi, “Suyun bir yüzü yansıtmaması gibi, kalp bir diğerine karşılık verir.”

Yukarıdan Kanıt

Kişisel ruhani gelişimimle ilgili olarak, bir Yüce Varlık'ın varoluşuyla ilgili yaşadığım aydınlanma anlarından biri, birkaç yıl önce iki genç kızım Julia ve Sofia'yı New York'ta Amerikan Doğa Tarihi Müzesi'ndeki Hayden Planetariumu'na götürdüğümde oldu. Oditoryumdaki “üç boyutlu ortam” gösterilerinden birini beklemek için koltuklarımıza yerleştik. Sofia bana, “Baba, Tanrı'nın bizi neden yarattığını biliyorum,” dedi. Neden diye sorunca, Sofia ekledi, “Çünkü yalnızdı.”

Sinirbilim perspektifinden, Sofia'nın neyi kastettiğini biliyordum: Tanrı'nın evrende onunki gibi bir beyne, onun hissettiklerini yansıtabilecek bir beyne sahip başka bir şey isteyebileceği fikri.

Program başladığında hâlâ Sofia'nın yorumunu düşünüyordum. Gökbilimciler, uzayda milyonlarca ışık-yılı boyunca uzanan ve evrenin yapısı için büyük ölçekli yapıyı, aynı zamanda belki de bizim derinliğini ölçemediğimiz bir iletişim ağını sağlayan –Samanyolumuz da dahil olmak üzere– uçsuz bucaksız bir ağ olan filamentler ağını gözlemliyorlar. Bu gözlemler, evrendeki galaksilerin ne bağlantılarının koptuğunu ne

de uçsuz bucaksız genişliklerle izole edildiğini gösteriyor. Ancak belirli bir işlev için tasarlanmış karmaşık bir makro-mimarinin birbirine bağlı parçalarını oluşturduğunu, yani bağlantı olduğunu gösteriyor.

Tepedeki yarım küre şeklindeki kubbeye yansıyan görüntü bana o kadar tanıdık geldi ki, *déjà vu* yaşıyormuşum gibi hissettim. Bir sinirbilimci olarak, bir beyne defalarca mikroskop altında baktım. Evrenle neredeyse aynı göründüğünü tam o anda anladım! Evren ağının görünümü, beyin anatomisinin bir kesitiyle esrarengiz –neredeyse ürkütücü– bir benzerlik taşır; bağlantı, bilgi iletişimi, karşılıklı ilişkiler ve tabii ki bilinç için tasarlanmış genişleyen dendritler ve sinaptik bağlantılar gibi nöronlara ve galaksilere benzeyen yıldız ağlarıyla doludur. Ulaşılmaz karanlığa karşı parıldayan kozmolojik yıldız tozu ağına bakarken, bu görüntüyü Evrensel Zihin olarak hayal etmekten kendimi alamadım.

Benim aydınlanma anım şuydu: Beynimiz bize Tanrı'nın zihninin bir görüntüsünü verecek şekilde yapılandırılmıştır. Evrenin ve insan beyninin dikkate değer ölçüde paralel yapılarından bölünerek, yabancılaşarak, ayrışarak veya izole olarak değil, bağlı olarak ilişkileri hakkında bir mesaj sezebiliriz. Zihin teorisi ve beynimizin empati deneyimleme kabiliyeti, Tanrı'ya olan inancımızın temel taşlarıdır. Empati, içimizde ve aramızda bağlantı kurmak için gereklidir. Tanrı'nın zihnini de keşfetmeye meyilli olduğumuz yer, bu bağlılığın bağlantı noktasındadır. Kızım Sofia, planetaryumda başka türlü hayal edilemeyecek kadar geniş bir kozmolojik boşluk genişliğini gözlemlediğimiz sırada Tanrı'nın zihni üzerine uzun uzun düşündüğünde, yalnızca bir çocuğun yapabileceği gibi Tanrı'nın bakış açısını sorguladı. Tanrı'nın aklında ne olabileceğine dair kendi zihninde bir tasvir inşa ederek Tanrı'yla "empati" kurdu.

Tanrı'nın zihnini bilmek, kendi düşünme biçimimizde bir değişiklik gerektirir. Tanrı'yı kabul etmeyi bir "teori" veya

inanç olmaktan çıkarıp, bunun kendi içimizdeki ötekini kabul etmek anlamına geldiği, zihnin birincil ve temel aksiyomu olmaya doğru kaydıracak bir değişikliktir bu. Her varoluş, beynin içinde yer alan bir evreni kapsar; her birinde kendi tarihi, etkinliği ve kaderi vardır. Ve hepimizin içinde, bu Tanrı'nın zihni, birbirimize ve ölçülemez “bilinmeyene” bir kanal görevi görür. Bu mevcut beyin dünyalarının her biri, daha büyük evrenin bir mikro-kozmosundan oluşur: içerideki evren. Beynimiz ve ötesindeki evren, gemilerin demirlerine, zihnin bedene ve ruhun Kaynağa bağlı olduğu gibi birbirine bağlıdır.

Biz Çok Yakınız

Bedensel varlığımızın dışında bir varlığın olduğunu anlayarak Tanrı'yı kabul edebiliriz. Beynimizin sağ yarımküresi, ötekinin varlığına dair güçlü kanıtlar sağlar. Bu, Tanrı'nın varlığının kesin kanıtı mıdır? Her ne kadar soruyu ciddiyetle sormaya başladığımızda cevabın keşfedilmeye hazır olduğu devam eden bir soruşturmayı kabul etse de, cevap hayır. Belki de son bir hikâye bunu en iyi şekilde açıklayabilir.

Bir zamanlar bir kocanın, karısının bir ilişkisi olduğuna dair şüphesini doğrulamak için tutulan bir özel dedektif vardı. Özel dedektif, adamın karısını takip etti ve onu başka bir adamla gizli gizli öğle yemeği yerken yakaladı. Onu takip etmeye devam etti ve kısa süre sonra çiftin otel odası kiraladığını doğruladı. Onların odasının karşısında bir oda tuttu. Uzağı büyüten bir fotoğraf makinası kurdu ve yasak buluşmaya odaklandı. Ama tam fotoğrafı çekecekken kadın ve adam panjurları kapattılar. Hayal kırıklığına uğrayan –ancak emin olmaya çok yakın– dedektif, “Kesin kanıt elde etmeye çok yakındık,” diyerek davayı sonuçlandırdı.

Bizim payımıza düşen de bu. Biz, Tanrı var “gibi davranışlarımızda” vardır. Kaçınılmaz bir öznel gerçeklikte yaşıyoruz. Sinirbilim, dış dünyaya ait bir görüntü gördüğümüzde, aslında

gördüğümüzün yalnızca beynimizin retinamızdan geçen ve görsel kortekse yansıtılan ışığın kendi özel yeniden oluşturulmuş hali olduğunu hatırlatır bize. Beynimizin yapısıyla bizim dışımızdaki evren arasında “olan” ile gerçek olduğuna inandığımız şey arasında neredeyse sonsuz bir boşluk vardır.

Dünyayla ilgili deneyimlerimize dayanarak inanırız: çevremizde ne gördüğümüze, onun neye benzediğine ve böyle bir deneyimden ortaya çıkardığımız sonuçtaki anlama nasıl tepki vermeyi seçtiğimize göre. “İnanma” kabiliyetimiz, esasen hiçbir zaman eksiksiz ve tam bilgili bir resme asla erişemeyeceğimiz tümevarımsal mantığın bir versiyonu olan ekstrapolasyon kullanmamızı gerektirir. Bir şeye inandığımızda, bu, yaşamın görünür işaretlerinden görünmez bir düzenin olası –hatta muhtemel– varlığını sezerek, gerçekliğin “yanıltıcı dış hatlarını” doldurma kabiliyetine zihnimizi açtığımız anlamına gelir. Bu gizli gerçek bize ifşa olurken biz de zihnimizi açarız. Bu, görünürde yoklukta mevcudiyet algısıdır ve bunu yapmak o kadar da zor değildir. Beynimiz, kısmen duyuşal girdilerden oluşan deneyim boşluklarını doldurmaya özellikle yatkındır. O beceri olmasaydı, asla bir şey keşfedemez, icat edemez veya hiçbir şeye dönüşemezdik.

Tanrı anlayışımız biyolojik doğamızla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır ve ona tamamen bağlıdır. Beynimiz inanç için tasarlanmıştır. İnanç, insan deneyiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve beyinlerimiz bu kapasiteyle daha yüksek bir amaç için evrimleşmiştir. İnanç, bizi yalnızca gerçekleri değil, aynı zamanda anlamlarını da sorgulamaya çağırır. Bu amaç, ilişki –birbirimiz ve kendimiz ve belki de görünmeyen bir Yaratıcı arasındaki ilişki– içindir. İlişkiler empati, anlayış ve ötekini içtenlikle kabul etmeyi gerektirir. Sol beynimiz, ilişkileri bize olan faydalarına dayalı görmeye meyillidir, oysa sağ beynimiz bireysel varlığımızı çok daha büyük, birbirine bağımlı bir manzaranın parçası olarak görür.

Hemen hemen her dinin temel ilkesi olan empati olmadan, sosyal uyum, işbirliği veya kendinden başka hiçbir şeye saygı olmazdı. Sağ beynimiz ve onunla ilişkili ayna nöronlar, yalnızca nesnel olarak bilmek için değil, aynı zamanda onlar hakkında bilgelik sahibi olmak için de evrimleşmiştir. Tanrı'ya olan inancımız, temelde, diğer canlı varlıklarla dolu evrenin ve belki de bunu aşan bir Yüce Varlık'ın farkındalığıdır. Bu varoluşun gerçekliğini, onu hissederek, onu deneyimleyerek, duyumlayarak “bilebiliriz” ve bu şekilde sağ beynimiz, sınırlı duyularımızla rahatlıkla görebileceğimiz veya ölçebileceğimizden daha derin olan anlayış düzeyine giden bir yol sağlar.

Tanrı'nın başka türlü bilinemeyecek gerçekliğini, yaşamlarımız -inançlarımız ve eylemlerimiz- aracılığıyla ortaya çıkarırız.

3

Ruhun Sinirbilimi

“Ve artık tüm bedenlere yayılan ve gizlenmiş olan belirli ve çok mahir bir Ruh hakkında bir şeyler ekleyebiliriz. Ruh’un gücü ve eylemiyle, cisimlerin parçacıkları yakın mesafelerde birbirini çekerler, eğer bitişiklerse birleşirler; elektriksel cisimler daha uzak mesafelere etki eder ve komşu cisimcikleri çekmenin yanı sıra iter. Işık yayılır, yansır, kırılır, bükülür ve cisimleri ısıtır; tüm duyular uyarılır ve hayvan bedenlerinin üyeleri iradenin emriyle, yani Ruh’un titreşimleriyle, karşılıklı olarak sinirlerin sağlam lifleri boyunca, duyuların dış organlarından beyne ve beyinden kaslara doğru hareket eder.”

- SÖR ISAAC NEWTON¹

Gerçekten bir ruhumuz var mı?

Müziğin “ruhundan” veya güçlü bir toplumun “ruhundan” bahsetmiyorum. Kıvılcım, yaşam, duygular, düşünceler ve “zihin” içeren bir kişinin gerçek anlamda maddi olmayan kısmından bahsediyorum.

Soru çok ateşli bir tartışmayı kışkırtıyor. Felsefe salonları, ruhun varlığına ve aleyhine olan argümanların cesetleriyle doludur. Filozoflar bu açmazı kırmak için bilime başvurdular ve sinirbilim beynin iç işleyişini açığa çıkardığından, katkı sağlayacak çok şeyi var. Bilimin bize ruh hakkında henüz tahmin ettiğimizden çok daha fazlasını söylemesi gerekiyor.

Din filozofları genellikle ruhun varlığını onaylarlar. Ancak bugün bilimde olduğu gibi ana akım felsefede de hüküm süren görüş materyalizmdir. Materyalistler, başlı başına bir ruh ol-

madığına inanırlar; sadece bedenlerimiz veya maddemiz vardır. Materyalistler için, diğer tüm görüşler fantastik edebiyat veya din kategorisine konur ve bu nedenle şüphelidir. Materyalist filozof ve bilişsel bilim insanı Daniel Dennett'in dediği gibi, insanın bir "ruhu" vardır. "Ama (ruh) neyden yapılmıştır? Nöronlardan yapılmıştır. Çok sayıda küçük robottan yapılmıştır. Ve biz aslında bu tür bir ruhun yapısını ve işleyişini açıklayabiliriz. Oysa ebedi, ölümsüz, maddi olmayan bir ruh, herhangi bir açıklamanız olmadığı için utancınızı altına süpürdüğünüz metafizik bir halıdır."² Dennett'in ruhu gerçekten de bir ruh değil. Bir santraldir. Birçok bilim insanı aynı fikirde.

Bir nörolog olarak, temel biyoloji ve maddenin işleyişinin ruhla ilgili açıklayacak çok şeyi olduğu konusunda hemfikirim, ancak tüm zihinsel fenomenleri veya bilinci maddi eylemlere indirgeyen görüşe katılmıyorum. Zihinsel durumlarımızı salt sinirsel, elektrokimyasal reaksiyonlara indirgeyen, beyni salt bir bilgisayar olarak gören herhangi bir görüş ne yazık ki yetersizdir. Birazdan göreceğimiz gibi, sinirbilimdeki ilerlemeler, ruhsal durumlarımızın maddi beyin yapısını ve işlevini aştığını gösteriyor. Yeni kanıtlar **zihin** ve ruh diye bir şeyin olabileceğini gösteriyor.

Sinirbilim, ruhumuzun varlığına olan inancımızın varlığımız için gerekli olduğunu da gösterebilir. Bir ruhumuz olup olmadığı sorusu boş bir soru değildir; yapabileceğimiz en önemli sorgulamalardan biridir. Hatta evrimin en yüksek amacının ruha inanmak olduğu bile söylenebilir. Çünkü bu inanç sadece varlığımızın anlamı ve amacına dair araştırmamızın temelini sağlamakla kalmaz, eylemlerimizi bilgilendirir ve hayatımızın en yüce ahlaki boyutlarını temin eder.

Ruh Tam Olarak Nedir?

Sinirbilim ruhun varlığını nasıl kanıtlayabilir? Kanıt, biyolojimizin – beynimizin ve zihnimizin – nasıl çalıştığı hakkında

zaten bildiklerimizde bulunur. Yaratılışımızın derinliklerinde bulunan bağlantı, anlam ve ilişki çabası hakkında bildiklerimizde bulunur.

En basit düzeyde ruh, vücudun bağlantı kurma çabasının bir uzantısıdır. Bağlanma yeteneği olmadan ruh, aksine uzaktır ve doğası gereği kendisi için bile bilinmez olur. Ruh iradesi ve bağlantısı aracılığıyla kendini ifşa eder. Bu, canlılığının ve ifadesinin ötesinde olanla ilişkisine bağlı olduğunu kabul eden bir bağlantıdır.

Bu yeni bir fikir değil. Ruha dair ilk görüşlerden bazıları onun bedenle olan ilişkisini doğruladı. İlk düşünürlerin çoğu, ruhu, bedeni canlandıran, ancak tamamen bedenden olmayan canlandırıcı bir öz olarak gördü. Yunanlılar için ruh, kelime anlamı “yaşamın nefesi” olan *psuchê* veya *psykhe* idi. Thomas Aquinas ve Aristoteles için ruh ya da *anima*, bedeni canlandıran ama beden tarafından tüketilmeyen şeydi. Sör Isaac Newton bunu enerji, nefes ve Ruh olarak gördü.

Newton, bedenlerimizin gerçekte nasıl çalıştığına dair bilimsel bir anlayış ekledi ve bu, ruhun yaşam gücü olduğu görüşüne ağırlık verdi. Ruhu enerji olarak tanımlaması hâlâ kulağa doğru geliyor. Ruh, vücudumuzun canlılığını koruyan varlıktır; organlarımıza ve uzuvlarımıza hayat aşılar. Ruh aynı zamanda onun “akıl” dediği şeye ve bizim “zihin” dediğimiz şeye –yaratma, anlama ve ilişki kurma gücü ve iradesine– nefes veren şeydir. Bize hem benlik duygusunu hem de bu bireysellik aracılığıyla bedenin ötesinde bağlantı kurmamızı ve canlılığı korumamızı sağlayan yolu veren zihnimiz/aklımızdır.

Terminoloji üzerine bir not. Ben *zihin* ve *ruh* kelimelerini fazlasıyla birbirinin yerine kullanıyorum. Tartışıldığı gibi, yapmak istediğim en önemli ayırım maddi (beden) ve maddi olmayan (ruh) arasındadır. Ruh bedene indirgenemez ve bedenden daha fazlası vardır. Ancak buna “zihin”, “akıl” veya “ruh” dememiz, genel argüman için zihnin/akılın/ruhun onlara bağlı

kalırken tamamen fiziksel süreçleri nasıl aştığını anlamaktan daha az önem taşır.

Newton'un Ruh'u bedenlerimizi ve ruhlarımızı nasıl hayatla doldurur? Newton, Ruh'un eylem veya güce sahip olduğuna inanıyordu. Ruh, gücü aracılığıyla duyumları harekete geçirdi, bedenlerin karşılıklı çekimini zorladı ve hatta ışığı yaydı ya da kırdı. Bu gücün bağlantı kurma çabamız olduğunu savunuyorum. Ve bu çaba, ruhun biyolojik temelini anlamak için esastır. Ancak, temel bağlantımızın biyolojik temelini daha derinlemesine incelemekten önce, bu "bağlılık için çabalamanın" neye benzediği hakkında bir şeyler gösteren kişisel bir hikâye anlatmak istiyorum. Aynı zamanda, ruh hakkında konuşmanın –ki bunun nöronları içerdiğini kabul edeceğim– neden ölçülebilir fiziksel unsurlarla sınırlı olmaması gerektiğini de gösteriyor. Ruhunu tartışsak, o zaman sadece biyoloji düzeyindeki çabalarımızı değil, aynı zamanda daha derin bağlantı çabalarımızı da incelememiz gerekir. Aslında, bedensel çabalarımızla ruhsal çabalarımız arasındaki paralellik, her şeyden önce bir ruha sahip olmamız gerektiğine inanma nedenimin merkezinde yer alıyor. Daha da önemlisi, eğer ruhla ilgili tüm konuşmaları bedene indirgersek, kim olduğumuza dair önemli bir unsuru geri dönüşü olmayan bir şekilde kaybederiz.

Ben on dokuz yaşındayken, babam California'ya kardeşimi ziyarete gitti. Babam oradayken bir kalp ameliyatı oldu ve ameliyathanede büyük bir felç geçirdi. Bu komplikasyon, çoğu insanın düşündüğünden daha yaygındır. Felcin sonucunda komaya girdi ve günlerce tepkisiz bir şekilde öylece yattı. Ailem en kötüsünden korkuyordu. Haberi alınca, kardeşim ve ailemin geri kalanıyla onun başucunda beklemek için bir uçuş ayarladım. Ama daha East Coast'tan ayrılmadan önce yapmaya mecbur hissettiğim önemli –ve sıra dışı– bir şey vardı.

Ben çoğunlukla dindar olmayan bir ailede büyüdüm. Kendimizi Yahudi olarak kabul etmemize rağmen, dindar Yahudi-

liğe maruz kaldığım tek şey arkadaşlarımın bar mitzvahlarına gitmekti. Amerika'daki çoğu Reform Yahudisi için tam olarak manevi bir deneyim sayılmazdı. Ama üniversitedeyken, sarsılmaz bir inanca sahip, güzel ve nazik Rabbi" Guary ile tanıştım ve benim için arkadaş, akıl hocası ve ruhani bir öğretmen oldu. Rabbi Guary, kökleri benim baba tarafımın kökenlerinden pek uzak olmayan, Rusya'nın bir bölgesindeki Hasidik Yahudiliğin bir mezhebi olan Lubavitch geleneğinden geliyordu. **Lubavitch**, "Sevgi Şehri" anlamına gelir. Hahamdan insanları sevmenin ve Tanrı'yı sevmenin tek ve aynı süreç, tek ve aynı yükümlülük olduğunu öğrendim.

Babamı görmek için uçmadan önce, Rabbi Guary'den, mezhebin Büyük Hahamı ve gezegen genelinde milyonlarca kişi tarafından saygı duyulan Lubavitch Rebbesinden babam için dua etmesini istemesi için ricada bulundum. Bu büyük bir onur ve uzak bir ihtimaldi: Chabad-Lubavitch hanedanının yedinci lideri olan Haham Menachem Mendel Schneerson, modern zamanların en olağanüstü etkili Yahudi kişiliği olarak kabul edildi (1994'te ölmesine rağmen hala öyledir). Tekrar ediyorum, özellikle dindar değildim, ancak Rebbe'nin dualarını takiben birçok "mucize" hikâyesi duymuştum ve babam için bir mucize istiyordum. Mantıklı, rasyonel beynim babamın fizyolojik durumunun ne kadar ciddi olduğunu bilirken, böyle bir mucizeye küçük bir kapı açık bıraktım ve küçük bir duanın –ya da bu durumda büyük bir duanın– zarar vermeyeceğini biliyordum.

California'ya geldiğimde kız kardeşimi, annemi ve erkek kardeşimi, yoğun bakım ünitesiyle kız kardeşime ait olan hekimimizin kamp kurduğu ve nöbet tuttuğu küçük evi arasında mekik dokurken buldum. Kriz durumlarında yaygın olduğu gibi, aile üyeleri ağlıyor, boşluğa bakıyor, en ufak bir terslikte

* Yahudilikte reşit olan erkek çocukları için yapılan tören. (ed.n.)

** Yahudilikte din adamı, haham. (ç.n.)

patlıyor ya da kendilerini gerekli ve gereksiz işlerle aşırı meşgul ediyorlardı. Annem günlerdir ne yemek yemiş ne de uyumuştı. Bana yuvadan düşerse kemikleri kırılabilecek kanatsız ve tüysüz bir kuş gibi göründü. O güçlü kadını daha önce hiç bu kadar kırılğan görmemiştim.

Kız kardeşim, babamın görünüşü hakkında beni uyarmıştı. Ona kaldırabileceğimi söyledim. Ama o beni, hiçbir şeyin sizi, sevdiğiniz birini serum borularına dolanmış, şişmiş, solunum cihazına bağlı ve söylediğiniz hiçbir şeye, hatta dokunuşunuza bile tepkisiz görmeye hazırlamadığı konusunda uyardı. Bana uzun uzun baktı ve babamızın komadan çıkacağını düşünmediği mesajını iletmeye çalıştığını görebiliyordum. Nereden bakılırsa bakılsın, ölü bir adamı ziyaret edecektim.

Brooklyn’de, Eastern Parkway’deki Rebbe’nin babam adına bir dua talebimi aldığını umarak nefesimi tuttum. Az çok dinsiz olan ailemden hiç kimseye, bu gizli dileğimden ya da yükselen inancımın sezgilerinden bahsetmedim.

Hastaneye vardığımızda annem sonunda kopma noktasına geldi. Yorgunluktan bayılacağından korktuk, bekleme salonundaki bir sandalyeye oturmasına yardım ettik ve kız kardeşim onunla kaldı. Ağabeyim ona kafeteryadan çok ihtiyaç duyduğu bazı yiyecekleri almaya gitti. Bu yüzden beklenmedik bir şekilde babamın odasına tek başıma girdim.

Kız kardeşim haklıydı. Babam, bir insan, adli tabip odasının dışında ne kadar ölüye yakın hayal edilebilirse o kadar ölüye yakın görünüyordu. Gözleri kapalıydı; sakalı yarı uzamıştı ve vücudu anormal bir duruşa bükülmüştü. Ne yapacağımı bilmiyordum. Ona zayıf bir merhaba fısıldadım ve sıcak elini ovuşturdum. Sonra bir kelime söyledim: “Baba.” Tekrar tekrar söyledim. Sonra ekledim, “Oğlun geldi. Ben Jay! Beni duyabiliyorsan, gözlerini aç. Ya da bana bir işaret ver. Beni duyabildiğini göster. Elimi sıkmaya ne dersin?”

Yatağın yanında diz çökerek ve en ufak bir hareket belirtisi için dikkatle parmaklarına bakarak bir süre el sıkma işine odaklandım. Çok uzun süre her şey sessizdi. Sonra, gözümün ucuyla, yatağın üstünde bir şeylerin belli belirsiz değiştiğini fark ettim. Yavaşça yukarı baktım. Babamın başını bana çevirdiğini ve günlerdir ilk kez gözlerini açtığını gördüm. Şok olmuş gibiydi ve korkmuş görünüyordu. Ben de korktum. Geceleri ormanda ne yapacağını bilemeyen iki hayvan gibiydik.

Babamın gözlerinin tüm gücüyle bana yöneltilmiş olmasının-
daki şok ve huşunun altında yatan şey, derin bir bağ ve duygulanım hissiydi. Pek çok baba ve oğulun sahip olduğu türden derin bir bağı; ama bundan da öte, gücüyle bizi korkutan bir bağlantıydı. Sanki babamla konuşurken Tanrı'ya seslenmiş gibiydim ve Tanrı, babamın gözlerini açmasını sağlayarak yanıt vermişti. Bu mümkün müydü? Hızla odadan çıktım ve hastane personeline aradım. Sonra aileme babamın komadan çıktığını söylemek için bekleme odasına koştum. Bu, her zaman verebileceğiniz türden bir müjde değildi.

Bir hemşire anneme odaya kadar eşlik ederken, tüm aile üyelerimde ve hatta personelde mutlak bir inançsızlık hüküm sürüyor gibiydi. Annem yarı gülümseyerek babamın adını söyledi. Peşinden yatağın yanına kadar gitmedim. Bunun yerine kapının yanında kaldım, sonra kendimi koridorda diğer yönde yürürken, az önce tanık olduklarıma bir anlam vermeye çalışırken buldum. Yangın merdiveninin üzerinde kırmızı bir çıkış işareti gördüğümde, doğrudan oraya ilerledim, ama asla o kadar ileri gitmedim. Bacaklarım beni taşımayı bıraktı, yere yığıldım ve çocukluğumdan beri ağlamadığım bir şekilde ağladım. Perişan hissettim. Benimkinden daha büyük bir güç deneyimlemiştim, ama her şey kabullenemeyecek kadar fazlaydı.

O zamandan beri, babamla o gün yaşadığımız bağlantıyı sık sık düşündüm. Görünmeyen bir elin dokunduğu tarifsiz huşu ve minnet, son derece güçlü ve gizemli bir bağı, bir birliği

iliklerimin derinliklerinde hissetmeme neden oldu. Birçok kişi ona aynı sözleri söylemişti: “Bana bir işaret ver.” Ama sadece ben söyleyince gözleri açıldı. Babamla ikimizin de birbirimize ulaşmak için çabaladığımızı, ama aynı zamanda birbirimize birbirimizin *ötesinde* bağlı olduğumuzu da hissedebiliyordum. O kısacık anda hem babamla hem de Tanrı ile bağlantım oldu. Bu, ruhlarımızın birliğiydi. Ruhlarımızın birliğinde daha yüksek bir şeyle bağlantı ve iletişim vardı, Tanrı ile daha büyük bir birliktelik.

Yine de ruhların var olduğuna ve çaba gösterdiğine dair somut delillere sahip miyiz? Ruhlarımızın birbiriyle bağlantı kurmaya veya Tanrı ile iletişim kurmaya yönlendirildiğine dair somut delillere sahip miyiz? Babam ve benim birbirimizle ve hatta daha yüksek bir şeyle hissettiğimiz türden bir birliğe sürüklendiklerine dair somut delillere sahip miyiz? Eğer ruh bedensel değilse, biyolojik değilse ama belki de “meta biyolojikse”, o zaman beden hakkında, beyin hakkında bildiklerimiz, bir ruhumuz olup olmadığını anlamamıza nasıl yardımcı olabilir?

Beynin Bağlantı Kurma Dürtüsü

Bağlantı için temel çabamızı düşünün. Bağlanma dürtüsü biyolojik yapımızın derinliklerindedir. Beyin sürekli kendini aşanla ilişki kurmaya çalışan bir organdır. Her türlü dürtüye sahibiz: yeme, içme, seks yapma ve hayatta kalma dürtüleri gibi hayatta kalma kaynaklı biyolojik dürtüler. Biyolojimizde ne zaman bir dengesizlik olsa, fizyolojimiz devreye girer ve bizde eksik olanı ararız. Örneğin yeterli suyumuz yoksa susarız ve su bulmak, su içmek için psikolojik ve fiziksel olarak motive oluruz. Vücut, içsel fizyolojik süreçlerin çoğunda sürekli olarak bir denge durumu veya “homeostaz” sağlamak için çalışır.

Termodinamik yasalarına göre, tüm canlı biyolojik sistemler en kararlı durumlarını ararlar. Beyin de benzer şekilde

dengeyi korumaya yönelik bir eğilime sahiptir.³ Bu dengeye ulaşmak için, beyin kesinlik aramaya yönlendirilir ve zaten tanıdığı kalıplara dayalı olarak neler olup bittiğini doğru bir şekilde tahmin edebildiği zaman en kararlı enerji durumunu bulur. Beynin kesinliğe –karmaşık ve genellikle kaotik bir evrende düzen bulmaya– yönelişi, onu tahminler ve inançlar yaratmaya yönlendirir. Yani, tahminler ve inançlar yoluyla tahmin edilebilir bir sonuç üretebilir.⁴ Ama bu tahminleri nasıl üretir ve kesinliğini nasıl sağlar? İşte burada “zihin” devreye girer.

Zihin ve İdealler Dünyası

Beyin, “sezilir” madde dünyasıyla, yani varoluşun fiziksel düzlemiyle karıştırılabilir, oysa zihin “anlaşılar” dünyayı –idealler dünyasını– oluşturur. Zihin, senaryoların tasvirlerini oluşturma kapasitemizdir; bir tür “yaşam simülatörüdür”. Beynin bağlantı kurma dürtüsü nispeten basit ve kaba bir biyolojik güççe, o zaman zihnin bağlantı kurma dürtüsü, belki de yerinde olarak, daha soyut gerçeklik, dil, imgeleme, metafor ve din kavramlarına dayanan çok daha karmaşık ve güçlü bir araçtır. Örneğin, dil aracılığıyla temsiller, yani oluşturduğumuz ve genellikle üzerinde anlaşmaya vardığımız gerçeklik modelleri üretiriz. Bellek dediğimiz bu şeyde, değeri üzerinde önceden anlaştığımız, adına para dediğimiz yeşil kâğıt parçalarını, sizin satmak istediğiniz ve benim almak istediğim mallarla değiştireceğimde, bu işlemin zorlama olmadan, ancak potansiyel olarak daha çok ikna yoluyla gerçekleşeceği konusunda hemfikir olabiliriz.

Dil, her zamankinden daha karmaşık inançlar inşa etmemizi ve günlük yaşamlarımızda bu inançlara güvenmemizi sağlar. Dünyamızın karmaşıklığı göz önüne alındığında, bunların hepsi çok gereklidir. Dil, herkesin bir şeyin ne kadar mal olduğunu ve karşılığında neyi yeşil kâğıtla, bir plastik parçasıy-

la, hatta bir telefonla ödediğini anladığı, paraya dayalı sofistike mübadele sistemimizi mümkün kılan şeydir. Dil aracılığıyla güvenilebileceğimiz karmaşık inançların inşası, diğer insanların karmaşıklığıyla başa çıkmamıza ve onları anlamamıza da yardımcı olur. Dil, çatışmayı çözmemize yardımcı olur. Her şeyi konuşuruz ve anlaşılmaya varırız. Dil aracılığıyla, anlaşmalarımızın yerine getirileceğine güveniriz.

Din, zihnimizin bağlantı kurmak ve güven oluşturmak için geliştirdiği bir başka karmaşık araçtır. Daha dünyevi meselelerle ilgili inanç mekanizmaları, daha varoluşsal meseleler için de aynı şekilde geçerlidir. Dini inançlar, belirsizliği azaltan tahminler üretmeye çalışır. Bir takım gerçeklik modelleri ve üzerinde anlaşabileceğimiz davranış modelleri yaratırlar. İdeal olarak, zihnimiz tarafından üretilen dini inançlar, diğer insanlara karşı empatiyi yansıtır. Böylece yakınlık, bağlantı, karşılıklı saygı ve amaca dayalı ilişkilere izin verir.

İnandığımız şeyin gerçek olup olmadığını nasıl bilebiliriz? Gerçekliğin temsili doğasına dayanarak, inandığımız şey bizim gerçeğimiz olur. Zihin sadece olayların kendi versiyonunu bilebilir.

İşin püf noktası, beynimizin ürettiği yapıların veya kalıpların mutlaka doğru olmasının gerekmemesidir. Biz yine de onlara inanırız. Ancak inanç, ortaya çıktığı üzere, sadece maddi veya geçici değildir. Zihnin fizikselliğimiz üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. Fiziksel ve psikolojik durumlarımızı, sinapsların işlevini ve bunların etkinleştirdiği deneyim ve algıları bağlayan doğrudan bir köprü vardır. İnançlar kendilerini bedensel varlığımıza harcarlar. İnandığımız ve inanmadığımız şeylerin bedenlerimiz üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Tıp kariyerimin en başındaki bir vaka, sağlığımızın, hatta varlığımızın tamamen neye inandığımıza bağlı olduğunu gösteriyor.

Ben genç bir stajyerken, hamileliğinin son dönemlerindeki Karayıplı bir kadın olan Celestine, solunum sıkıntısı şikâ-

yetiyle acil servise geldi. Tıbbi muayenesi tamamen normaldi ve personel, muhtemelen yaklaşan doğumuyla ilgili, olağandışı bir anksiyete atağı geçirdiği sonucuna vardı, bu hiç de nadir olmayan bir tepkiydi. Bu yüzden bir psikiyatri konsültasyonunu –standart bir muayene– istediler ve onunla tanıştım. Kısa süre sonra Celestine'in hamileliğinin (sekiz buçuk aylıktı) Batı Afrika yerlisi olan evli bir adamla yaşadığı yasadışı bir ilişkinin sonucu olduğu şeklindeki talihsiz gerçeğe kadıncağızın duygusal olarak harap olduğunu öğrendim. Hamileliğin başlarında adam onu bebeği aldirmaya zorlamaya çalışmış, ancak kadın dini gerekçelerle reddetmiş, çocuğunu doğurmakta ısrar etmişti. Onun anlattığına göre adam ilişkilerini sonlandırmış ve isteğine uymadığı takdirde, Celestine'i defalarca öldürmekle ve bebeğini lanetlemek için ona bir "hoodoo büyüsü" yapmakla tehdit etmiş. Bu tehdidi anlatırken kan basıncının ve solunum hızının yükseldiğini anlayabiliyordum. Celestine öleceğine inandığını söyledi, ama yine de bebeğini doğurmaya kararlıydı.

"Merak etme," diye ona güvence verdim. "Bu yaşadığın sadece kaygı. Yaptığımız testler normal gelecek."

"Anlamıyor musun?" diye karşılık verdi. "Bu bir lanet ve ben öleceğim."

Celestine'i sakinleştirmek neredeyse imkânsızdı. Bütün gece kalp atışları yükseldi. Ertesi sabah erken doğuma girdi, kasılmaları sırasında hiperventilasyona girdi ve oksijen verilmesine rağmen nefesi normale dönmedi. Sürekli, "Beni öldürdü. Lütfen bebeğimi kurtarın, lütfen," diye tekrarlayıp durdu.

Sadece on iki saat önce üzerinde tam bir inceleme yaptıktan sonra, bu semptomları yaşaması için tıbbi bir neden olmadığı sonucuna vardık. Sağlık personeli, şikâyetlerini ve semptomlarını tekrar kaygıya bağladı ve sinirlerini yatıştırmaya çalıştı. Celestine sağlıklı küçük bir erkek çocuğu dünyaya getirdi, ancak kısa süre sonra solunum durması geçirdi. Üstün gayretle

hayata döndürme çabalarına rağmen, çocuğunu kucaklama şansı bulamadan öldü.

İnançlar o kadar güçlüdür ki gerçekliğimizi paramparça edebilir ve onun yerine alternatif bir gerçeklik koyabilirler. Gerçekten de, kendimiz için yarattığımız sanal gerçeklikler her şeyi kapsayıcı olabilir. Celestine bize her şeyin kafamızda olmadığını gösteriyor; inançlarımız da vücudumuzu güçlü bir şekilde etkiler.

Zihni Görme Yetisi

Eğer bu zihin/ruh gerçekten varsa, o zaman biyolojimizde nerede bulunuyor? Neyse ki, beynimizin fiziksel doğası ile zihnin ölçülemeyen nitelikleri arasındaki “boşluklar” her geçen yıl ve her yeni keşifle küçüldükçe küçülüyor. Beyin yapınızı bilgisayar donanımı olarak düşünün. Nöronlar, yani gliya, aktivitenin gerçekleştiği anatomik yapıdır. Geleneksel olarak, görüp teşhis edebildiğimiz tek şey bu donanımdır. Ancak yeni görüntüleme araçları sayesinde artık sadece donanımı değil, yazılımı da bir dereceye kadar ölçebiliyoruz. Günümüzde, doktorların beynin içine bakabilecekleri ve –bir insanın içinde, bilinç veya ruh, hangisi dersiniz– neler olduğunu görebilecekleri bir manyetik rezonans görüntüleme (MRI) tekniği olan difüzyon tensör görüntülemeyi (DTI) kullanabiliyoruz.

DTI, sinir sistemi içindeki sayısız ağlar boyunca suyun akışını ölçerek, “hareket halindeki ruhun” görsel bir görüntüsünü yaratmak için beyindeki serbest enerjiyi ölçmemizi sağlar. Beynin sinaptik haritasının görüntülerini kelimenin tam anlamıyla görebiliriz. Otoyolları, köprüleri ve tali yolları... Nörolojik bozuklukları daha önce bizim için mümkün olmayan şekillerde tespit edebiliriz.⁵

Ama en önemlisi, şimdi Newton’un bahsettiği Ruh’u görselleştirebiliriz: beynin enerjilerini hareket ettiren ve sırayla uzuvlarımızı, organlarımızı ve vücudumuzun geri kalanını yönlendiren dinamik güçler. Bu enerjiyi ölçebiliriz. Şimdi

MRI'larla sadece nöronlara ve gliyaya bakmıyoruz; faaliyete de bakıyoruz. Ve bu bize zihnin ne yaptığına dair bir fikir verir. Kelimenin tam anlamıyla “zihni” beyinde görebiliriz. Eylemde inancı görebiliriz. Ve çeşitli zihinsel durumların (ruhsal aktivite veya zihin yazılımı) donanımın yapısını nasıl değiştirdiğini görebiliriz.

Zihin ve Beden Arasındaki Köprü

Duygusal durumlarımız veya inançlarımız biyolojimizi etkiler. Fakat düşüncelerimiz ve inançlarımız fizyolojimizde **nasıl** yaşıyor? Başka bir deyişle, beynimizin algılar üreten bir sanal gerçeklik üreticisi olduğunu varsayarsak, bu algılar fiziksel süreçlerimizle **nasıl etkileşime girer**? Fiziksel olmayan olaylar veya metafizik durumlar beynin fiziksel yapısıyla nasıl etkileşime girer? Zihin/ruh vücudumuzu nasıl etkiler? Algılarımızın veya inançlarımızın beynimizin fiziksel yapısıyla nasıl etkileşime girdiğini anlamak için zihnimizin/ruhumuzun bir hologram olarak nasıl çalıştığını anlamamız gerekir.

1930'larda, Kanadalı öncü beyin cerrahı Wilder Penfield, ilk olarak hologram ile beynin sanal gerçekliğini nasıl yansıttığı arasındaki bağlantıyı kurdu. Hologram, tek bir ışık kaynağı tarafından üretilen üç boyutlu bir resimdir. Hologram kelimesi, Yunanca “bütün” anlamına gelen **holos** ve “mesaj” anlamına gelen **gramma** sözcüklerinden türemiştir. Bir hologram oluşturmak için bir nesnenin, örneğin bir tenis topunun resmini çekeriz, sonra plakayı aydınlatırız ve çeşitli açılardan bakarız. Sonuç, her yönden gözlemleyebileceğimiz gerçekçi üç boyutlu bir görüntüdür. Işığın yayılması sanal modeli üretir. Ama tabii ki hologramda, gösterilen tenis topunun kendisi mevcut değildir. Fiziksel alanı işgal etmez.

Penfield, hastalar tamamen bilinçliken hastaların açıkta kalan beyinlerini ameliyat ettiği bir cerrahi prosedür geliştirdi. Hastalar, Penfield'in beyinlerine yaptığı elektriksel uyarıların ortaya çıkardığı duyumların bedenlerinde hissettikleri kesin

konumlarını bildirdiler. Korkunç olsa da, onun incelemelerini hissetmeleri çok şaşırtıcı değildi. Yine de Penfield, beyin korteksinin vücuttaki karşılık gelen konumlarla ilgili işlevini haritalamak için elektrotunun ucunu kullandığında, hastalarında kimsenin beklemediği bir şey ortaya çıkardı: üç boyutlu rüyalar, kokular, işitsel ve görsel halüsinasyonlar, uzun süredir kayıp olan hatıraların canlı bir şekilde hatırlanması ve hatta güçlü beden dışı deneyimler. Örneğin, Penfield'e göre, "Hastanın şakak lobuna bir elektrot yerleştirildiğinde, hasta hayatının erken dönemlerinden bir bölüme doğru tam bir geçmişe dönüş yaşadı. Bunlar, hastanın daha önceki deneyimleri sırasında ortaya konmuş bir kayıt olan ardışık bilinç kaydının elektriksel aktivasyonlarıydı."⁶

Penfield bu deneylerden, beynin bölgelerinin hafızayı holografik bir şekilde kaplayabildiği, yeniden canlandırmamıza ve böylece önceki deneyimlerimizin kalıntılarını yeniden deneyimlememize izin veren bir algısal gerçeklik boyutu sağladığı sonucuna vardı. Çocukken annenizin sizi yatıştırdığını hatırladığınızda, zihninizde canlanan fotoğraf ya da resim gibi düz bir görsel değildir. Bunun yerine, zihniniz gerçek olayı yeniden yaratma eğilimindedir. Annenizin yüzünü üç boyutlu olarak görürsünüz. Kafanızda onun hareketlerinin bir filmini yeniden canlandırabilirsiniz. Annenizle ilgili hatıranız bir fotoğraftan çok bir holograma yakındır. Bu tam olarak Penfield'in bulduğu şey. Beyin dışarıdan uyarıldığında, önceki deneyimin zorlayıcı bir kopyasını üretti. Bu yeniden üretim, hatırlanan olayı tam bir çok boyutluluğun içinde temsil ediyordu.

Penfield'in hastalarının geçmişe dönüşleri, sanki sürekli bir olay akışı varmış gibi, bir filmdeki sahneler gibi uygun bir sırayla oynuyor gibiydi. Hastaların ameliyathanedeki mevcut deneyimleri ile hatırladıkları canlı hatıraları ayırt edebildiklerini kaydedti. Onlara "Filminden ne kadar zevk alıyorsunuz?" diye sorabilirdi. Ama tam olarak anlamayacaklardı. Başka bir

deyişle, aynı anda iki “bilinç akışı” yaşıyorlardı. Bir yandan tamamen canlanmış olarak anıyı görebiliyor, hissedebiliyor ve deneyimleyebiliyorlar, öte yandan bunun sadece bir gözlem olduğunu da biliyorlardı. Penfield’in denekleri, asıl gerçekliğe demir atarken aynı zamanda sanal bir dünya oluşturdıklarını biliyorlardı. Hatta ikisini karşılaştırabiliyorlardı. Penfield’in çift-akıştaki hastaları, onu zihnin gerçekten de beyinden ayrı olduğu ve “farklı bir enerji formu” tarafından desteklendiği sonucuna götürdü.⁷ Daha sonra yapılan çok sayıda çalışma Penfield’in bulgularını desteklemektedir.

Hologram analojisinin bize söylediği şey, zihnin, beynin donanımı içinde açıkça tanımlanmış bir fiziksel alanı işgal etmediğidir. Tüm ayrı düşünce akışları, hatırlanan deneyimlerin diğer kümelerine ve bütüne ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğundan, belirli bir bölgeyle sınırlanmamıştır. Bu, işlevi genellikle beynin tanımlanmış belirli alanlarıyla ilişkilendirdiğimiz nörolojideki geleneksel düşünceye aykırıdır. Ancak hologram örneği bize, beyin fiziksel olsa da, somutlaştırdığı deneyimin – sanal veya temsili gerçekliğinin– soyut olduğunu söyler. Sanki hologram, zihnin ve ruhun görünmeyen güçlerinin, nöronların ve sinapsların geniş anatomik ağı aracılığıyla tezahür ettirildiği bir tür dönüşümü mümkün kılıyor gibi. Hologram, somut ve soyut, fiziksel ve metafizik arasındaki bağı sağlayarak zihin ve beyni birbirine bağlar.⁸

Zihin ve Ruh Arasındaki Köprü

Zihni bir hologram olarak görmek, algıların ve dolayısıyla inançların beyin tarafından nasıl oluşturulduğunu ve maddi olmayan düşünce ve duyguların fiziksel süreçlerimizle nasıl etkileşime girdiğini anlamamıza yardımcı olur. Holografik modelle ilgili zorluk, beynin gerçekte ne algıladığını anlamaya çalıştığımızda ortaya çıkıyor. Yansıtılan tenis topumuza geri dönersek, hologramdaki top, Platon’un *Devlet*’indeki mağara

duvarındaki gölgelerden daha fazla orada değildir. Hologram bir algı hilesidir. Süper yoğunlaştırılmış gerçekçi bilgilerdir, kaydedilmiş ve yeniden canlandırılmıştır. Holograma baktığımızda, tenis topumuzun uzaya yansıtıldığını görürüz ve farklı açılardan baktığımızda topun perspektifi değişir. Holografik model, algılarımızın yalnızca bir yanılsama olduğunu ima eder. Bir imge algılıyorsak, algıladığımız şeyin gerçek doğası nedir? Yansıtılan şeyin doğası nedir?

Burada önemli bir paradoks var. Hologramın düşünce veya duyguyla beden arasındaki, anılarımızla fizikselliğimiz arasındaki kanal olduğunu iddia etmek bir şeydir. Ama eğer beynimizin yanılsamaları yansıtma yeteneğine sahip olduğunu biliyorsak, o zaman o sanal yansıtma ekranının arkasında ne olduğunu da bilmek isteriz. Hologramın gerçek olduğunu –ya da en azından hologram tarafından temsil edilenin gerçek olduğunu– bilmek isteriz. İnançlarımızın gerçek olduğunu bilmek isteriz. Sihir numarasının sırlarını kaldırdığımızda perdenin arkasında hiçbir şey olmadığı sonucuna varabiliriz. Yoksa var mı?

Hologramın, onu oluşturan bir ışık kaynağına ihtiyacı olan aydınlatılmış bir görüntü olduğunu unutmayın. Işık olmadan ne bir nesne ne de onun bir simülasyonu vardır. Bu ışık da insan bilincinin, yani algılama yeteneğimizin kıvılcımını tutuşturur. Ve nasıl ki ışık her zaman kaynağına bağlıysa, ruhlarmız da Tanrı'nın yaydığı ışığa bağlı, onun varlığını aydınlatan “nesnelerdir”. On sekizinci yüzyıl Alman filozofu Hegel bize 1807’de şöyle demişti: “Işık, bütünsel doğasını sonsuz sayıda biçime dağıtır ve kendini bir kurban olarak sunar... Böylece birey, onun özünden kendisi için kalıcı bir varoluş edinebilir.”⁹

Öyleyse ruh, Tanrı’yla olan bağlantımızdır, diğer yandan bizim için bilinmeyen olarak kalacak daha derin bir gerçekliğe giden kanalımızdır. Ruha inanmak, bağlantı için somut dürtüye (yani beyin ve zihnin dürtüsüne) benzer soyut bir dürtü

olduğuna inanmak anlamına gelir. Paralel enerji güçleri var da diyebilirsiniz. Bu bağlantı dürtüsü, bizi içsel birliğimizi ve bağlılığımızı aramaya iten şeydir.

Tıpkı bir alevin kaynağını kucaklamak için yukarı doğru yükselmesi gibi, Tanrı'ya bağlanmaya yönlendiriliriz. Descartes, ruhu, yalnızca biyolojik *olmayan* değil, aynı zamanda insanın ruhsal ilkesini ve içindeki "Tanrısallık kıvılcımını" da kuran olarak gördü. Hepimiz ruhlarla, yani Tanrı'ya bağlı bölünmez özlerle doğduk, ancak tanrısallığın bize ifşa edilen ve bizden gizlenen birden çok seviyesi vardır. Üst düzeyde iletişim veya birlik, ruhun özünü, ruhun kaynağıyla birliğini, Tanrı'nın tekil özünü ifade eder. Ruh, bir uçta fiziksel dünyayla ve diğer uçta Tanrı'yla olan ilişkimiz arasındaki odak noktası ya da bağlantı olarak kabul edilebilir. Her ruh, ilahi ışığın ayrılmaz bir parçası,¹⁰ ulu bir Tanrı'yla onun içsel tezahürü arasındaki temel kıvılcım olarak görülebilir. Ruh, bizi Tanrı'ya, birbirimize ve kendimize bağlayan şeydir.

Babam sonunda komadan çıkmasına rağmen, felçten asla tam olarak kurtulamadı. Neticesinde duygusal acı, sonraki on iki ay boyunca hem kendisinin hem de ailemizin inancını ve metanetini defalarca test etti. Yaklaşık bir yıl sonra, felcin meydana getirdiği komplikasyonlar yüzünden öldü.

Babam son derece sosyal, konuşkan ve esprili bir adamdı. Hastalarıyla şakalaşan, onlarla derinden ilgilenen ve onları yakından tanıyan bir ayak hastalıkları uzmanıydı. Ömrünün son yılında geçirdiği felç, onda belirgin bir konuşma bozukluğu, körlük ve vücudunun sol tarafında kısmi felç bıraktı, bir zamanlar kişiliğinin olduğu yerde kalan büyük boşluktan bahsetmiyorum bile. O yoğun bakım ünitesinden hâlâ yaşayan bir adam olarak çıkması beni sürekli şaşırtıyordu, evet, ama farklı ve besbelli eksik bir adamdı.

Babamın o dönemdeki derin kopukluğu (konuşamıyor ya da sevdiklerinin kim olduğunu fiziksel olarak açıkça tanıyamı-

yordu), beni daha önceki bağlantı anımız kadar etkiledi. Her zaman tanıdığım adama ulaşamadığım için korktum ve sarsıldım. Beyninde ve zihninde, eğilimini bu kadar çarpıcı biçimde değiştirecek ne olmuştu? Babamda kapalı olan her neyse, bende zihnin gizemlerini çözmeye yönelik büyük bir susuzluk uyandırdı. Nöroloji ve sinirbilim okumaya karar verdim. Zihinimizin –ve beynimizin– içsel işleyişi beni büyüledi. Babamla olan kopukluk benim için tamamen yeni bir yol ve kariyer yarattı.

Birlikte yaşadığımız kopukluk ve bağlantı anlarımız beni ileriye taşıdı. Yine de benim için, önde gelen ve bende kalan, öncelikle heyecan verici olan o bağlantı anıdır. Bu, içimizdeki bir şeyin sadece birbirimize değil, aynı zamanda daha yüksek bir güce de bağlandığı bir andı. Her birimizin yapısında derin bir şey tarafından yönlendirilen bir an. Bilimsel ve dini arayışlarımda beni ileriye götüren bir an.

Birbirimize bağlanma dürtümüz son derece travmatik bir deneyim tarafından kesintiye uğradığında benzer bir şeyin herkesin başına gelebileceğini düşünüyorum. Savaş, suç eylemleri, bir ruhu başka bir ruhla karşı karşıya getiren herhangi bir şey, insan yaşamının büyük bir kaybıyla sonuçlanmakla kalmaz; aynı zamanda ruhlarımızın bağlantı aramaktan vazgeçmesine ve sadece hayatta kalmaya odaklanmasına da yol açabilir. En derin travmamız her şeyden önce kendimize olan güvenimizin, buna paralel olarak başkalarına olan güvenimizin ve Tanrı'ya olan güvenimizin kaybıdır. İbrani dilinde *günah* kelimesi aynı zamanda “azalmak” anlamına da gelir; Tanrı'dan ve birbirimizden ayrılmamız, esasen iletişimden ve bağlanılabilirliğimizin olduğu özümüzden de bir ayrılımdır.¹¹

Yine de umut var. Beyin ve zihinle ilgili tartışmamızda gördüğümüz gibi, varlığımızı fiziksel sınırlarının ötesine taşıdığımızda bu bağlantıyı yeniden kurabiliriz. Fizikselin ötesindeki metafiziğe ulaştığımızda, birbirimizle olan bağlarımızı yeni-

den keşfederiz. Beynin/zihninin inanç yaratmasının amacı bize, güven, deneyimin öngörülebilirliği ve uyumlu ilişkiler sağlamaktır. Gerçekliğin tamamen öznel olarak kabul edildiği bir dünyada hareket etme kapasitemiz, kendi içimizdeki ve kendi aramızdaki bağların dayanağıdır. Kendimizin ve birbirimizin özünü kavrayabilmemiz ve bu bağlantı yoluyla Tanrı'ya da bağlanabilmemiz, soyut olanı tutma yeteneğimiz sayesinde.

4

İnanç ve Mantiğın Evrimi

“Dilin sınırları, dünyanın sınırlarıdır.”

- LUDWIG WITTGENSTEIN¹

“Zihin, semboller yaratarak kendi içinde anlaşılmaz olanı kavrar; böylece sembol ve özdeyişte, sınırsız Tanrı insan zihnine Kendisini ifşa eder.”

- MARTIN BUBER²

Size yakın bir arkadaşımı tanıtayım.

Bu arkadaşımı severim. Gerçekten severim. Arkadaşım kabulleniş, sevgi ve eğlenmenin vücut bulmuş halidir. Yıllar içinde ailemin güvenilir bir üyesi oldu. Bakalım onu daha iyi tarif edebilecek miyim?

Kahverengi ve basketbol topu kadar büyük bir kafası var. Karımı ve çocuklarımı seviyor ve onlara karşı son derece korumacı. Bazen insanlar arkadaşşıma ilk baktıklarında ondan biraz korkuyorlar. Tam bir kas yığını, ama kalbi pamuk gibidir. Karıncayı bile incitmez. Yaklaşık kırk kilo ağırlığında, her şeyiyle çok güzel ve Tiger ismine cevap veriyor.

Arkadaşım kim?

O benim köpeğim, yarı pitbull, yarı çoban köpeği. Onu görene ve onu tanıyana kadar kulağa şok edici gelebilecek bir cins kombinasyonuydu bu. Önce, yaklaşık bir yaşındayken terk edilen, bir deri bir kemik halde bulunan evsiz Tiger'ı kur-

tardık. Ben yokken evde bir bekçi köpeğim olsun istiyordum. Ancak Tiger, köpek tarihindeki en büyük korkak-kedi olduğunu kanıtladı. O bir bekçi kedisi olduğu kadar bekçi köpeği olamamıştı. Onun için vahşi ve maceralı bir zaman geçirmek, biz araba kullanırken arabanın ön koltuğuna binmesi olabiliyordu ancak.

Tiger'dan bahsediyorum, çünkü köpeğimi çok sevdiğim ve ailemin değerli bir üyesi olmasının yanında daha büyük bir soruyu da su yüzüne çıkarmak istiyorum: Tiger ile ailemin geri kalanı arasında bir fark var mı? Tiger ile hevesli bir sihirbaz ve insan davranışlarının keskin bir gözlemcisi olan, aynı zamanda sadık bir hokey hayranı ve oyuncusu olan on bir yaşındaki kızım Sofia arasında bir fark var mı? Tiger ile sanatçı, doğuştan aktris ve hayatı boyunca şarkı söyleyen soprano olan on dört yaşındaki Julia Grace arasında bir fark var mı? Tiger ile dünyanın en güzel kadını, *corazón*'um* ve ailemin ruhu olan karım Rita arasında bir fark var mı?

İnsanlar ve diğer hayvanlar arasındaki farklar sorunu, ilk bakışta görüldüğü kadar basit bir sorun değildir. Şu şekilde ortaya çıkıyor: Biyolojik düzeyde belirgin bir fark var mı ve manevi düzeyde bir fark var mı?

İnsanlar ve diğer hayvanlar arasındaki farklar sorunu, ilk bakışta görüldüğü kadar basit değildir. Ayrıntılarıyla sormak gerekirse şöyle: Biyolojik düzeyde belirgin bir fark var mı ve manevi düzeyde bir fark var mı?

Bu ayrımla boğuşmamız gerekiyor. Hayvan haklarını ana akıma kabul ettirmek için iyi niyetli küresel bir hareket var. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki on üç eyalet, bir köpeği direğe veya ağaca zincirlemeyi veya bağlamayı yasa dışı kılan yasalar çıkardı. İsviçre'de bir akvaryum balığının kendi başına bakılması yasalara aykırıdır. Ve İspanya'da artık pek çok yasal hak, insan olmayan primatları da kapsayacak şekilde genişle-

* (İsp.) Kalp. (ed.n.)

tildi. Bir hayvanın kendisini mahkemede savunması için bir avukata sahip olmasını mümkün kılmaktan söz ediliyor ve hayvanların alınıp satılmasının yasa dışı hale getirilmesiyle ilgili tartışmalar var.

Hareket, hayvanlara insancıl muameleyi savunmaktan veya güvenli olmayan yavru köpek çiftliklerini bitirmekten çok daha ileri gidiyor. Hareket, özünde “türçülük”ü –insanlar ve hayvanlar arasında farklılıklar olduğu fikrini– devirmeye çalışıyor.³ Savunucuları, evcil hayvanların evcil olmadığını, mülk olmadığını söylüyor ve ekliyor; evcil hayvanlar da candır.⁴

Ama onlar? İnsanların diğer memelilerden hiç farkı yok mu? Yoksa insanlar –söylemeye cesaret edelim– özel mi?

Orman Kanunu

Doğa bilimci ve evrim teorisinin kurucusu Charles Darwin, evrim ve toplum mühendisliği hakkındaki düşüncelerini öne sürdü. Darwin'in bu pasajından, biricikliğimizi de kabul ederek ortak biyolojimiz arasında temel bir ayrım yapmazsak ne olacağını anlamak oldukça kolaydır:

Vahşilerde, bedensel veya zihinsel zayıflıklar kısa sürede elimine edilir ve hayatta kalanlar genellikle güçlü bir sağlık durumu sergilerler. Biz medeni insanlar ise eleme sürecini kontrol etmek için elimizden gelenin en iyisini yaparız. Embesiller, sakatlar ve hastalar için tımarhaneler yaparız. Yoksullar için koruma kanunları oluştururuz. Sağlıkçılarımız son ana kadar her birinin hayatını kurtarmak için ellerinden gelenin en iyisini yaparlar... Böylece uygar toplumların zayıf üyeleri kendi türlerini çoğaltır. Evcil hayvan bakan hiç kimse, bunun insan ırkına son derece zararlı olduğundan şüphe etmeyecektir. Bir bakım eksikliğinin veya yanlış yönlendirilmiş bir bakımın bu kadar kısa sürede evcil bir ırkın yozlaşmasına yol açması şaşırtıcıdır. Ama insanlık dışında neredeyse hiç kimse, en kötü hayvanlarının üremesine izin verecek kadar cahil değildir.⁵

Bu alıntıyı dahil etme amacım Darwin’i karalamak değil. Bunun yerine, evrim teorisiyle ilgili argümanları bilim veya dinin göreceli perspektiflerinden tartışırken gerçekte neye inandığımız hakkında çok daha dürüst bir konuşmanın gerekliliğini savunuyorum. İnanadığımız şeylerin incelenmeden bırakılan sonuçları bizi sosyal Darwinizm’e ve “en uygun olanın hayatta kalması” kavramına götürdü. Çok kaygan bir zemin bu.

Benim de bir parçası olduğum bilim camiasında, çok fazla bilim insanı, Tanrı’nın olmadığını kanıtlamak için kutsal bir ayınmış gibi evrimci cübbesini kuşanır. Laikler daha sonra bu bilim adamlarının yazılarını okur, belki de onların akademik kimliklerine üstünkörü bir bakış atar, onlardan etkilenir ve sonra aynı Tanrı karşıtı düşünce çizgisine sorgusuz sualsiz inanırlar. Sonuç olarak, bugün bilim insanları ve dindarlar arasında bir tür ayrışma görüyoruz. Bu ayrışma, özellikle bilimsel topluluk ile akıllı tasarım teorisine bağlı yaratılışçılar arasında fark edilir. Bu yaratılışçılar bazen bilim camiası tarafından alaya alınır ve bunun tersi de geçerlidir. Tartışmanın her iki tarafı da bunun bir “ya o ya bu” tartışması olduğuna inanıyor.

Ama bu bir “ya o ya bu” tartışması değil. Her iki taraf da haklı. Evrim, oldukça mutlu bir şekilde Tanrı’nın varlığıyla bir arada var olabilir. Görünüşte çelişkili olan bu iki inanç, hiç de çelişkili değil, paradoksaldır.

Bizim sorunumuz, bilimsel araştırmadan sosyal politikaya kadar her konuda, bu iddiaları veya *Homo sapiens*’in (“bilen varlıklar” anlamına gelir) kökenleri hakkındaki çıkarımları gerçek anlamda anlamadan, şu ya da bu grup tarafından kolayca etkilenebilmemizdir. Evrim teorisi, her iki tarafın da kabul etmeyi umduğundan çok daha incelikli ve ayrıntılıdır. Ve böylelikle Tanrı’ya olan inanç da öyle. Daha önce de yazdığım gibi, hiçbir şekilde “körü körüne inancı” ya da zekâyı ve araştırmayı geride bırakan bir inancı savunmuyorum. Aksine, kanıtlara dayalı inancı savunuyorum.

Bu bölüm bizi insanlar olarak benzersiz kılan şeyle ilgili olduğundan, kendi biyolojik ve “metabiyolojik” kökenlerimizi, insanlık ve evrenin bu karmaşık ve gelişen hikâyesine nasıl uyduğumuzu da anlamamız gerekiyor. Biz insanlar yalnızca evrim grubuna düşersek ve yalnızca hayvan olarak görülürsek, o zaman tam potansiyelimizi yaşayamayız. Öyle olsa bile, Darwin alıntısının iddia ettiği gibi, bu düşünce tarzının ciddi tehlikeleri vardır. Yani, bizi neyin özel kıldığını tam olarak anlamazsak, o zaman kendi insanlığımızın metalaşmasını riske atarız. Biyolojik evrim yasalarında istisnalar olduğunu unutmamalıyız, insan zihninin yaratılışı da ilk sırada yer alır.

Doğanın bakış açısından insan zihninin ortaya çıkışı, evrim makinesinde bir bükülme, bir sapmadır. Kendinize şunu sorun: Son derece gelişmiş olan ve suda yaşmayan primatların bir zihne sahip olmasının avantajı nedir? Tamamen evrimsel ve hayatta kalma perspektifinden bakıldığında, akılsız, düşünmeden hareket eden canlılar olarak ortaya çıkmak, biz insanların daha çok işine yarardı. Savaş ya da çatışma olmayacaktı, inanılacak ya da üzerinde anlaşmazlığa düşülecek bir ideoloji olmayacaktı. Bir zihin olmadan hayatta kalma olasılıkları kesinlikle artardı.

Yine de insan zihni bir şekilde doğal seleksiyonun dizginlerinden kaydı. Kendini biyolojik nedenselliğin pençesinden, fiziksel determinizmin zincirlerinden kurtardı. O halde iki şeyden birini sonuca bağlamalıyız: Ya evrimin yol gösteren bir amacı vardır ya da evrim amaçsızdır. Ve doğal seçimden başka kendi kendini örgütleyen hiçbir ilke, yöntem veya amaç olmadığını söylesek bile, yine de zihnin yaratılmasının, yeni baştan yaratma gücünün ve iradesinin, onun mucizevi ortaya çıkışının ve bunun yönteminin, amaç ile eş anlamlı olduğunu iddia etmemiz gerekir. Zihnin varlığı, emsaller veya sabit yasalar olmaksızın, insanın benzersiz yaratma yeteneğini yansı-

tır. Evreni kavrayan bu bilinç yaratımı, zihnimizin kendi sanat eseridir. Bu yetenekle, gelişme ve kendimizi maddi varlığımızın ötesinde dönüştürme özgürlüğüne sahibiz.

İnsan dili olgusu, insanlığın evrendeki yerini anlamının merkezinde yer alır ve bu bölüm boyunca dilin neden her şeyi değiştiren en büyük dönüm noktası olduğunu tartışacağız. Sinirbilim, bize düşünme ve akıl yürütme kapasitesi sağlamak için beyinlerimizin dil aracılığıyla nasıl daha fazla karmaşıklık ve fayda ile evrimleştiğini anlamamıza yardımcı oldu. Soyut düşünmemizi, araçlar yaratmamızı ve hatta kendi kaderimizi kontrol etmemizi sağlayan, benzersiz insan beynidir. Dilin ortaya çıkışı, benzersiz bir evrimsel algoritmayı, zihnimizin fikirleri kodlamasını, içsel durumlarımıza şekil vermeyi ve bunları başkalarıyla paylaşma yollarını yaratma yeteneğini temsil eder.

Dil gelişimimizi kapsayıcı olarak, imgeler ve genişletilmiş metaforlar yarattık. Kitle iletişimi anlamında, bir kişinin zihninin başka bir kişinin zihniyle veya hatta bir dizi başka insanın zihniyle bağlantı kurması için son derece karmaşık ve sofistike bir sistem geliştirdik. Bunu yapan hayvanlar görmüyoruz. Hayvanlarda TED Talks yoktur. Yunuslar veya balinalar, siyasi veya dini tartışmalara katıldıkları toplantılar düzenlemezler.

Dil üstündür. Başka hiçbir şeye benzemeyen bir yetenektir. Yine de dil, kelimelerin hem bizi aydınlatmak hem de bizi alevlendirmek için kullanılabileceği ve kullanılmış olması bakımından iki ucu keskin bir kılıçtır. Dil ile birlikte büyük sorumluluk gelir. Bu nedenle dilin gücünü tam olarak anlamamız gerekir. Seçtiğimiz kelimelerle içimizdeki dünyayı ve kendi dışımızdaki dünyayı kelimenin tam anlamıyla yaratabilir ve yok edebiliriz. Düşünceyi ifade etme kabiliyeti, kendi çeviri hatalarıyla ve aramızdaki kopuk uzaydan oluşan bir “Babil Kulesi” yaratma riskiyle doludur.

DNA: Tanrı'nın Zihnini Çözmek

Dilin içimizde nasıl örüldüğünü hiç düşündünüz mü? Biz sadece dili *kullanmıyoruz*. Biz *diliz*. Anonim bir yazar tarafından yazılmış, tüm canlıların uyduğu bir kanun vardır. Bu kanun, yaşamın kendisinin anayasasını sağlar. Bu yasayı, doğaya eylem nedenini veren öncül bir bilgi sistemi olarak düşünebiliriz. DNA, biyolojinin iradesidir. Tohumları, yaşama potansiyelinin somut ifadesine, kelebeğe uçmak için kanatlarını veren plana dönüştürür.

DNA metninde, yaşamın tüm gizli mesajları ve gelecekteki olasılıkları, yaratılıştan gelen ama ortaya çıkmamış potansiyel, varoluşun “ne olduğu” ile “ne olması gerektiği” arasındaki gerilim yazılıdır. Genler, DNA'nın harfidir; düzenlemeleri, olası ve ortaya çıkan fikirleri barındırır. Herhangi bir dilde olduğu gibi, anlamlar çeşitli diziler yoluyla değişebilir. Gen ifadesinin biyolojik söyleminin kendi düzenlemeleri, farklı anlamları ve sansür örnekleri vardır. Onun çeşitli tezahürleri, DNA metni içindeki ifadenin doğruluğuna bağlıdır.

Bir örnek verirsek, biyolojik mekanizmanın yapısında buna karşılık gelen değişikliklerle birlikte atlanabilen veya susturulabilen DNA bölgeleri vardır. Hayata yorumlama kapasitesini, anlamı değiştirebilen çeşitli aktarım modlarını veren şey, DNA'nın harflerindeki değişikliklerdir. Doğa, mirasına bir özgürlük kaynağı verdi. Bu da, olmazsa değişmez biyolojik kısıtlamalara neden olacak şeylere yanıt verme ve bunlara uyum sağlamak için bir diyalog yaratma yeteneğidir. Başka bir deyişle, herhangi bir kelime oyunu olmaksızın, DNA gelişen bir dildir.

Genler, kromozom adı verilen uzun DNA zincirleri üzerinde konumlanmıştır. Kromozomlar o kadar uzundur ki yılan gibi kıvrılmaları gerekir. Bu yılanlar, DNA'nın aktivitesini ve ifadesini kontrol eden histon adı verilen protein katmanlarına

sarılır. Eski bir mumya gibi, DNA da çözülebilir ve bu da hemen ardından gizli gen kodunu harekete geçirir. Sonuç olarak, DNA'nın kendisi değişmez, ancak genomun ifadesi değiştirilebilir. Bu süreç, **epigenetik** olarak bilinir ve genin kendisinin “yazılı” metninde veya kodunda herhangi bir değişim veya “mutasyon” olmadan genlerin işlevindeki değişiklikler olması anlamına gelir.

Canlıların deneyime dayalı olarak ve epigenetik mekanizma yoluyla adapte olduğu fikri, aynı zamanda, beynin çevresel etkilere dayalı olarak kendilerini değiştirebileceği fikri olan nöroplastisitenin de altında yatan bir ilkedir. Bu nesiller arası kalıtım biçimleri, dilin evrimi yoluyla izlenebilir.

Ve epigenetik –DNA'nın yorumlama kapasitesi– ile insan dilinin evrimi arasındaki bağlantı nedir? Sabit ve değişmez görünen şeyleri alternatif anlam ve varlık gerçekliklerine taşımak insana özgü benzersiz bir olasılıktır.

Manevi Evrim

Dilin icadı, zihnimizin fikirleri kodlama, içsel durumlarımızı sokacak kılıflar yaratma ve bunları başkalarıyla paylaşma yollarının evrimini temsil eder. Zihnimizle, insan dilinin yüce potansiyeli aracılığıyla alternatif anlamlar inşa etme yeteneğine sahibiz. Dilin gelişimindeki bu yücelik, tasvir güçlüklerinde bir ilerleme gerektirir, bu da DNA'nın yaşamın özündeki zekâsını nasıl kodladığına benzemeyen bir bilgi kavramsallaştırmasıdır. DNA'nın ve kendimizin evrimini anlama becerimiz, hatta bu evrimleri kendimizi ve birbirimizi anlamak için bir araç olarak kullanma yeteneğimiz, hayatta kalmamız için de daha az önemli değildir. Dil asıl özümüzü aktarmamızı ve böylece birbirimizi daha derinden anlamamızı sağlar. Kültür ve en derin inançlarımız gibi, zihinler de dil yoluyla değişir.⁶

Zihnimizin zaman içinde nasıl değiştiğine dair yazının evrimi yoluyla bir örnek gösterilebilir. Fenike ve İbrani alfabeleri

gibi eski dillerde, kayda geçen insanlık tarihi belirli bir yön ve biçimde yazılırdı. Bu alfabelerin okunması ve yazılması sağdan sola doğruydü. Dilin bu yöndeki belirli sözdizimi, fikirlerin başlatılması ve yayılmasıyla sağ beyin aktivitesinin güçlü bir ilişkisi olduğunu gösterir. Daha önceki bir bölümde bahsettiğim gibi, beynimizin sağ tarafı gerçeği daha örtük ve ilişki odaklı bir şekilde algılamaya yatkındır. Beynimizin sağ tarafı devreye girdiğinde iman ve inanç gibi kavramları anlamak daha kolaydır.⁷

Yunan uygarlığının yazının yönünü soldan sağa olarak değiştirmesi ancak tarihin çok sonralarında oldu. Yunanlar çok rasyonalistti. Batı medeniyetinin temel taşları haline gelen mantık ve bilimi teşvik ettiler. Daha eski uygarlıkların birçok dini mitini reddettiler ve inananlarla rasyonalistler arasında bir mücadele ortaya çıktı. Dilin evrimi ve insan bilinci üzerindeki etkisi bu tartışmaya seyirci kalmamıştı. Fakat beynin iki düello halindeki algılama biçimini yansıtarak, rasyonalizm ve inanç arasındaki ikilemi aktif olarak şekillendirdi. Yunanların verdiği yön kararı sayesinde bu günlerde imanı ve inancı anlamakta güçlük çekiyoruz.

İçimizdeki bu mücadele çoğu zaman dışsallaştırılır. Doğuştan gelen beyin ikiliğimizin tehlikeleri öyle bir kapsama ulaşmıştır ki, Tanrı'ya güçlü bir inanç ve iman beyan edenler (ve kendi dinlerine güçlü bir şekilde katılanlar) bile derinden bölünmüş durumdadır. Bu din ayrılıkları, yalnızca çok farklı inançlara sahip ötekilerle karşı karşıya gelen tek bir inanca sahip insanlarda değil, aynı inancın halklarında bile görülür: doktrinlerdeki anlaşmazlıklar sonu gelmez kan davalarına ve hatta kan dökülmelerine neden olmuştur. Avrupalı şair Rilke'nin yazdığı gibi, "Zihnimiz bölünmüş durumda. Ve kesiştiği yerde/iki yürek yolunun, tapınak yoktur Apollon uğruna."⁸

Dilin kullanımında yansıtıldığı şekliyle bilim ve inanç arasındaki fark, temelde "anlamanın varlığı üzerinde bir anlaşmaz-

lık”tır.⁹ Değeri, amacı ve anlamı özgürce keşfetmek, dili kullanarak ve yorumlayarak yaptığımız benzersiz bir insan özelliği ve insan beyninin evriminin sorumluluğudur. Dil aracılığıyla, oluşturduğumuz ve genellikle üzerinde anlaşmaya vardığımız tasvirler ve gerçeklik modelleri üretiriz. Bu anlaşmalar sayesinde işbirliği yapabilir ve birlikte barış içinde yaşayabiliriz.¹⁰

Ancak bu araçların kullanımı boyunca, her zaman anlayışımızda bir sınırlamaya çarpacağız. Beyin, dünyayı tasvir etmeyi en iyi hale getirmeyi amaçlayan evrimsel sıçramasında, deneyimi yorumlamak için paradoksal bir şekilde dilin en azından küçük ve muhtemelen büyük uzaklaştırıcı etkisinden mustariptir. Bir sevgi deneyimi var, bir de onu tanımlamak için kullandığımız kelimeler var. Çevremizdeki dünyada bulunan görüntüler ve fikirlerle bu modelleri kendimize ve birbirimize sıralamak için seçtiğimiz kelimeler arasında bir fark var. Dilin sınırlamaları, şairlerin asilce ve gayretle tercüme etmeye çalıştıkları kelimelerin ötesindeki dünyaya erişimi önemli ölçüde kaybettirir. Bir şey için bir kelime yoksa, o zaman o şey olmalıdır diye yanlış bir sonuca varırız. Ancak ifade sözlüğümüzün amaca uygun kibrinin gelişmesi için –yoksun kaldığımız– korkunç fedakârlık, insan deneyiminin “barbarca feryadı”¹¹ ile hayal gücümüzün sembolik temsilleri arasında –ki bunların “çevrilemez” olduklarını biliyoruz– kara delikten başka bir şey değildir.

Mistik, dini ve harikulade bir tecrübenin karakteristik özelliği, tamamen tarif edilemez olmasıdır. “Tapınmak” ifade edilemeyişi ifade etmek için cılız girişimimizden başka nedir? Çoğu insan, hayatta kelimelerin onu yarı yolda bıraktığı bir an yaşamıştır. Büyük Kanyon’un kenarında oturuyoruz ve rengârenk kaya katmanlarıyla dolu geniş alanları görüyoruz. Hayretimizi anlatamayız. Yapabildiğimiz tek şey hayranlıktan nefesimizin kesilmesi olur. Ya da henüz doğumhanede kucağı-mıza verilen yeni doğmuş bebeğe hayret ediyoruz. Minnetta-

rız. Sarsıldık. Ama kelimeler çıkmıyor. Sadece ağlayabiliyoruz. Tabii o zaman soyut bir şeylere dokunmuş oluyoruz. Dilimizin sınırlarına ulaştık ve dilin ötesinde bir şey deneyimledik. Bunlar olurken zihinlerimiz Tanrı'yla temas etti. Sınırlı da olsa, başka bir dünyanın yankılarıyla karşılaştık.

Hız. Musa da bir konuşma sıkıntısı olduğunu itiraf etmiş ve “Kelamı” iletme işini geri çevirmeye çalışmıştı. Bize söylenene göre, “ağır bir ağız ve ağır bir dili” vardı.

Dil Kaybı Bölünmüş Bir Beyindir

Afazi olarak adlandırılan nörolojik bir dil kaybı durumu, dilin gücünü ve bu gücün silinmesinin ciddiyetini ortaya serer. Afazi, felçten sonra sık görülür. Çocuklarda da nadiren görülebilir. Landau-Kleffner sendromu (LKS) –ya da daha doğrusu, edinsel epileptik afazi (EEA)– olarak bilinen bir durum vardır. Tam olarak beynin dil edinimi, anlama ve görevlendirme bölgelerine yönelik yoğun bir bağışıklık saldırısı meydana getirir. LKS, bir çocuğu dil becerilerinden acımasızca mahrum bırakabilir. Ebeveynler (ve hekimler) sıklıkla bu sendromu otizm spektrumunda bir durumla karıştırır ve yanlış teşhiste bulunur. MRI taramaları ve elektroensefalograf (EEG) beyin dalgası çalışmaları genelde bu tanıyı koymakta faydalı olur.

Araştırmacılar LKS'yi ilk olarak 1957'de tanımladı. Bu bozukluk, bağışıklık merkezini tetikleyen bir anomali nedeniyle önceden normal olan bir çocukta kademeli veya bazen de hızlı gerçekleşen dil kaybı olarak karakterize edilir. Her zaman etkili olmasa da bağışıklığı güçlendiren ilaçlarla tedavi edilebilir.

Ailesiyle yaşayan, on dokuz yaşındaki Hanna, iki yaşında böyle bir problem yaşamıştı. Bebeklik ve ilk çocukluk döneminde, oldukça iyi bir gelişim sergiledi. Hanna, ebeveynlerini memnun ederek çok erken yaşta karmaşık cümleler kurma becerisine ulaştı. Ancak ikinci doğum gününden kısa süre sonra ateşi yükseldi ve ağlama krizlerini kimse susturamadı. Bu

krizlerin ilk birkaçında, Hanna'nın önceki sözel becerilerinde önemli bir gerileme yaşandı. Anormal bir şekilde hiperaktif hale geldi ve tuhaf ki sendeleyerek yürümeye başladı. Çoğu zaman nedensiz öfke nöbetleri ve ağlama krizlerine geçirdi. Bu semptomlar yavaş yavaş azalsa da dil yeteneklerini periyodik olarak "yeniden kaybettiği" başka bir tetikleyici olaydan sonra yeniden ortaya çıkıyordu.

Aileden bu tür olayları video kameraya çekmelerini istedim (1990'ların başında, cep telefonlarının çıkışından önceydi). Sağladıkları görsel kanıtlar, düşük bütçeli bir yapımda zombi rolü için seçmeye katılıyormuşçasına vücudu aşırı katılaştıran ve gözleri ağır ağır yukarı kayan bir kızı gösterdi. Bu olaylardan biri sırasında beyinde konuşma merkezine konuşlanmış anormal aktivite olduğunu doğrulayan bir EEG kaydı elde edebildik.

Hanna'nın yaşadığı şey, gerçekliği anlamlandıramamaktı. Dilin öngörücü konforu olmayınca, kalıplar yoktu, yalnızca tehditkâr bir gürültü vardı. Beynin dil merkezinin temellerinin bozulması, bizzat gerçekliğin yapıbozuma uğraması anlamına geliyordu. Beyni anlamı ayırt etmekte, entropi hastalığından gelen düzeni dizginlemekte doğrudan ve kesintisiz bir yetersizlik yaşıyordu.

Hanna'yla yıllar süren etkileşimim bana bir kez daha dilin gerekliliğini ve mutlak harikasını gösterdi. Hikâyesi, bir kişinin gerçeklik algısından dil çıkarıldığında, gerçekliğin nasıl tamamen farklı görüldüğünü –ve bunun çok daha acımasız bir gerçeklik olduğunu– gösterdi.

Bazı açılardan dile olan takdirimizi kaybettik. Hepimiz bir dereceye kadar manevi bir afazi türü çekiyoruz. Tarihte benzersiz bir zamandayız, insanlığın sözlerinin nasıl çarpıtıldığını, yanlış yorumlandığını ve tamamen anlaşılmadığını görüyoruz. Bugün yazdığımızda ve konuştuğumuzda, dedektifmişiz veya bir haber istasyonunda muhabirmişiz gibi iletişim kurma eğili-

mindeyiz. Sadece gerçekleri söylüyorum, teşekkürler efendim. Ve bu modern düşünce sisteminin hakikati talep etme “hakı” için verdiği son derece şiddetli savaşların sonuçlarını bugün her yerde görüyoruz. Pek uzlaşma yok. Rahatlama ve orta yolu bulma arzusu yok. İnsanlar kendi özel inanç sistemlerine o kadar kuvvetle bağlılar ki, gerçeklik yorumlarının doğruluğunu bir şekilde kanıtlayan açıklamalar yapmak için başka insanları ve kendilerini öldürmeye bile razılar.

Akılcı, sansürsüz beyin egemenliğindeki düşünce ne kadar tehlikeli hale geldi? İdeolojinin değeri yaşamın kendi değerine üstün geldiğinde sonuçlar ne kadar trajik hale geldi? Yarattığımız ideolojisi, dilin ve fikirlerin bizi nasıl bağlayabileceğini anlamak yerine, bizi bölmeye için kullanıyoruz.

Ama elbette bir umut var. Elbette dilimize karşı sahip olduğumuz muazzam sorumluluk duygusunu geri alabilir ve bu gücü fedakârca kullanabiliriz. İyileşmek ve incitmemek için. Birleştirmek ve bölmek için. Cevap, Tanrı'nın zihninde gelişen hikâyemizde, dilimizin “kutsal evrimi” dediğim şeyin içinde beklenmedik bir yerde yatıyor olabilir.

Tanrı'yla Sohbetlerimiz

Dil aracılığıyla, yaratılışın kollarını kavrarız. Sembollerin şifresini çözebilmemiz sayesinde, yaratılışın temel araçlarının, dünyanın entrikalarına ve Tanrı'nın zihnine açılan bir pencerenin farkına varırız. Bu yeteneği sorumlu bir şekilde kullanma ya da kelimelerin varlığımızı değiştirme potansiyelini görmezden gelme seçeneğine sahibiz. Çıkan tüm gen düzenleme teknolojileri, dil temelli özelliklerin gücünü –gerçekliğin tüm düzeylerinin şu ya da bu şekilde sembolik biçimde oluşturulduğunu– ortaya çıkarıyor. Varlığımızın hem biyolojik hem manevi âlemlerindeki harfler, başka hiçbir aracın yapamayacağı şekilde hayatın kaderini dönüştürebilir, düzeltebilir ve değiştirebilir.

Yani çıkaracağımız ders şu: Bu dil aracıyla kutsanmış olmak, büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Dil bize anlayış kazandırır; bize varlığımızı değiştirmenin ve başkalarının varlığı hakkında seçimler yapmanın anahtarını verir. Farkındalığımız nedeniyle çok daha fazla sorumluluk sahibi oluruz. Umut var. Elbette dil biz insanları bölebilir. Ama bizi bir araya da getirebilir.

John Milton bu sorumluluğu *Kayıp Cennet*'te şöyle ifade etti:

***Tanrı'nın Eylemleri dolaysızdır
Zamandan veya harekettten daha hızlıdır
Konuşma süreci olmadan dillendirilemez
Dünyevi düşüncenin kaldırabileceği kadar anlatılır.***¹³

Gerçekten de dilimizi yaratma ve yeniden yorumlama yeteneği, aynı zamanda tanrısal doğamızı yeniden keşfetme yeteneğidir. Milton bize şunu hatırlatıyor:

***Zihin kendi yeridir ve kendi içinde
Cehennemi cennete, cenneti cehenneme çevirebilir.***¹⁴

Milton'ın şiiri, insan dilinin potansiyeline atıfta bulunur. Dil aracılığıyla gerçekliğimizi birlikte yaratma yeteneğimize işaret eder. Dilin evrimi ve engin konuşma kapsamı sayesinde, yalnızca biyolojik süreçleri olan bir canlıdan daha yüce bir şeye evrimleşebiliriz. Soyut ve yüce olan ilahi ruhlarımızı keşfedebiliriz. Hikâyelerimizi, hayatlarımızın ortak yaratıcıları olarak diğerlerine özverili bir şekilde yansıtarak yazarız.

Sinirbilimciler, kendi kişisel öykümüzü oluşturma becerisine, beynin kendi hikâyelerini yaratma becerisine otonoetik biliş adı verir. Dil aracılığıyla varlığımızın anlamını yaratırız ama aynı zamanda birlik olma, "ötekini" derinlemesine tanıma fırsatı da sağlar. İncil'deki *bilmek* ifadesi, özel bir birlik, paylaşılan bir diyalog ve anlayış üzerine kurulu bir bağ anlamında okunabilir. Hayatlarımızın ilerleyişi, Tanrı ile yarattıkları arasında bir diyalog olarak algılanabilir. Hepimiz yol boyunca çatışmalarla

karşılaşıyoruz. Aslında ister kurgu ister günlük olsun, her ilginç hikâye özünde çatışma gerektirir. Engeller, meydan okumalar, meydan okuyanlar ve başka düşmanlar olmadan gerçekten anlamı veya gerçeği bulamayız. Martin Buber'in yazdığı üzere, "Dünya onu anlayan insanoğluna verilmiştir ve insan yaşamının kendisi bir alma vermedir."¹⁵ Bu hikâyeler bize aktarılır ve biz de onları dil aracılığıyla iletiriz. Dil aracılığıyla yararlandık ve ona aynı şekilde yanıt veriyoruz. Buber devam ediyor, "Böylece dünyanın tüm tarihi – gizli, gerçek dünya tarihi – Tanrı ile yarattığı arasındaki bir diyalogdur."¹⁶ Ve bu diyalog sayesinde, sevginin Tanrı'nın dili olduğunu keşfedebiliriz.

5

Hayatın Anlamı Nedir?

“Tanrı, cevabı bizim hayatlarımız olan bir sorudur.”

- HAHAM JONATHAN SACKS¹

“Nihayetinde insan, hayatının anlamının ne olduğunu sormamalı, sorulanan *kendisi* olduğunu kabul etmelidir.”

- VIKTOR FRANKL²

Douglas Adams’ın klasik bilim kurgu serisi *Bir Otostopçunun Galaksi Rehberi*’nde, Derin Düşünce adlı devasa bir süper bilgisayar, “yaşamın, evrenin ve her şeyin nihai sorusu” ile beslenir. Yedi buçuk milyar yıl sonra, bilgisayar nihayet soruyu uzun süre düşündüğünde, cevabı patlatır:

“Kırk iki.”

Adams’ın çalışmalarının hayranları on yıllardır bunun içinde daha derin anlamlar arasa da, bu elbette saçma bir cevap. Adams bizzat, “Bir şakaydı. Cevap, bir sayı –sıradan, ufak bir sayı– olmalıydı ve ben bunu seçtim. Masama oturup bahçeye baktım ve ‘42 iş görür,’ dedim. Yazdım. Hikâyenin sonu böyle.”

Tüm ciddiyetiyle, herkes hayatın nihai sorusunu merak ediyor. Anlamını. Amacını. Doğmamızın arkasında daha büyük bir neden olup olmadığını merak ediyoruz. Bizler sadece biyolojinin mahsulü müyüz? Yaşamın hayatta kalma ve neslini devam ettirme dışında daha büyük bir anlamı yok mu? Amaç sadece hayal gücümüzün ürünü mü, biz insanların uydurduğu

bir şey mi? Yoksa hayat daha büyük bir şeyin, kendimizi aşan bir misyonun, Tanrı'yı gösteren bir şeyin işaretini mi taşıyor?

Bununla örtüşen tamamlayıcı bir soru var. Sadece kişisel alanda değil, aynı zamanda kozmoloji, fizik, kimya ve biyoloji alanlarında da amaç buluyoruz. Hayatın başından beri yıkım ve düzen, düzen ve kaos,⁴ kalıplar ve tamamen rastlantısallık arasında bir denge olduğundan aslında şu soruyu da soruyoruz: **Amaç** ne demektir? Amaç, yön ve niyet, hatta yıkıcı niyet anlamı barındırır. Bu yüzden amacımızı ele alırken çok dikkatli olmalıyız. Onun hem biyolojik hem de manevi kaderimizi nasıl şekillendirebileceğini anlamamız gerekiyor. Beynimiz sadece bir amaca ihtiyaç duymakla kalmaz; ayrıca onsuz yaşayamaz.

Amacı anlama karmaşasına atılmak, onun doğadaki karşıt gücünü anlamaktır. Bilimde, **kaos** öngörülemeyen ve düzensiz olan demektir. Fizikte –hareketin incelenmesinde– kaos, doğanın ikinci yasası olarak kabul edilir ve **entropi** kavramı (geri dönüşü olmayan veya yıkıcı bir süreç), bir sistemin bileşenleri arasındaki düzensizlik derecesini ifade eder. (Kaos ve entropi sayesinde, çırpılmış bir yumurtayı geri düzeltemezsiniz.) Biyolojide, **kaos** normalde birbirine bağlı olan kümelerin ilişkilerinin ayrılmasını ifade eder. Belirli bir organ veya sistem kaotik hale geldiğinde, davranışı rastgele olur ve düzenini kaybeder. Örneğin, kanserde biyolojik kaos kontrolsüz hücre bölünmesine ve metastaza; kalp hastalığında ani kardiyak ölüm riskine yol açar. Beyinde epilepsi ve şizofreni gibi ciddi durumlar kaostla ilişkilendirilir ve doğru bir şekilde “bozukluk” olarak adlandırılır. Hücre popülasyonları birbirinden ayrıldığında ve ilgili aktivitelerini koordine etmek için artık diğer hücreleri dikkate almadığında veya onlara göre hareket etmediğinde ciddi patolojik sorunlar ortaya çıkar. Beyindeki biyolojik kaos, aralıklı veya kronik olabilir ve hatta hayati tehlike taşıyabilir. Ayrıca hem ilişkilerde hem de küresel olarak kendini göste-

ren psikolojik kaos vardır; düzensizliğe meyleden toplumlarda mevcuttur.

Hayatın anlamının sorgulanması, olabildiğine “insani” bir sorudur ve onun düzen ve düzensizlik dinamikleriyle ilişkisini anlayarak anlamını çözmeye çalışabiliriz. Dini ve felsefi gelenekler bu arayışa batmış durumdadır; hem Yunan hem İbrani teolojisinde kaos bir boşluk, bir esneme –anormal, istikrarsız ve belirsiz olan– anlamı barındırır. İnsan yaşamının her alanında amaç, bu durumu dönüştürmek, istikrarı yeniden oluşturmak, deneyimin bu kurucu unsurundan uzaklaşmaktır.

Düşünceler, dil, dua, çalışma, okuma ve konuşmalar yoluyla zihnimize bağlantı kurarak anlamı sorgularız, bir düzen kanıtı ararız. Bu bölümde göreceğimiz üzere, hayatımıza düzen getiren eylemler aracılığıyla, sevgi ve şefkate dayalı ilişkiler aracılığıyla amaç bulmaya başlarız. Birbirimize ne kadar bağlı olursak, o kadar çok amaç buluruz.

Özellikle sinirbilim amaç hakkında bizi bilgilendirebilir. Beynimiz onu yaratmak üzere tasarlanmıştır. Hayat, entropiyi amaç ve düzen ile dengelemeye bağlıdır. Tanımladığımız kavramlar yalnızca mecazi değildir; vücudumuzdaki her hücrenin de bir amacı vardır. Bu amaç, dengeyi bulmaktır, başka bir deyişle hastalığa yenik düşmek anlamına gelebilecek karşıt zorlukların ortasında düzeni korumaktır. Bunu, tuhaf ve son derece tehlikeli davranışları olan bir evlatlık çocuğu görmem istendiğinde ilk elden yaşadım. Dorin’le tanışmadan önce, klinik muayenemde, kaosun psikolojik sonuçlarının daha derin bir örneğini –o kadar şiddetli bir duygusal travma ve ihmalin sadece kalıcı davranışsal sonuçları değil, biyolojik sonuçlarının da olduğunu– deneyimlememiştim hiç.

Korku ve Acı Kanalı

1989’da meydana gelen Romanya Devriminden sonraki karanlık günlerde Dorin, ebeveynsiz beş yüz başka çocukla do-

lup taşan derme çatma bir yetimhanede yaşıyordu. Yetimhane güçbela ayakta idi ve son derece kısıtlı bir kadroyla işletiliyordu. Dorin'in yeni üvey babası Andy onu almaya geldiğinde, ilk önce bu yerin kokusu karşısında şaşkına uğradı. Her yerde küçük çocuklar ağlıyor, kimse onlarla ilgilenmiyordu. Bazılarında kirli bezler vardı ve bir süredir bu durumdaymış gibiydiler. Bazı küçük çocuklar ilgisizlikten donmuş, oyuncak bebekler gibi hareketsiz kalmışlardı.

Ama Andy ve karısı Janine, Dorin'in solgun yüzünün ve çökmüş gözlerinin soluk bir fotoğrafını gördükleri o ilk andan beri kendilerini ona adamışlardı. Andy, yetimhanede şaşırtıcı derecede az evrak doldurdu ve ertesi gün, yanında dört buçuk yaşındaki Dorin'le uçakta evine dönüyordu. Çocuk uçakta tek bir ses çıkarmadı, kısa ve huzursuz aralıklar dışında uyumadı.

Onları havaalanında karşıladığında kocaman gülümsedi Janine, ama Dorin karşılık vermedi. Getirdiği balonlara bakmadı bile (neyse ki, Dorin'i fazla bunaltmamak için yeni büyükannesi, büyükbabası ve kız kardeşini getirmemeye karar vermişlerdi). Janine, Dorin'i daha iyi temizlemediği için Andy'yi azarlardı. Ama pis yüzü ve vücudundan daha rahatsız edici olan şey, ölçüleriydi. Göçmenlik bölümünün dışında gelen yolcu kısmında, bir deri bir kemik halde biçimsizce duruyordu, beş yaşından çok üç yaşında bir çocuk gibi görünüyordu. Janine, Yahudi Soykırımından kurtulanların olduğu o eski filmleri düşünmeden edemedi, ama bu görüntüyü kafasından attı.

Eve gelir gelmez çocuğu beslemeye çalıştılar, ama Dorin yemek yemedi. Andy ve Janine, onu banyo yaptırmak için yukarı çıkardılar. Bakıcıların onun ayaklarını birkaç numara küçük ayakkabılara sıkıştırmış olduğunu o zaman fark ettiler. Daha da rahatsız edici olan, kollarındaki yeni fark ettikleri ısırık izleriydi. Kendisi mi yapmıştı? Yoksa diğer çocuklardan biri mi?

Ertesi gün, Dorin'in yeni ablası olan sekiz yaşındaki Emily, büyükanne ve büyükbabasının evinden döndü. Tiz kıkırdama-

larla yeni kardeşine sarılmaya çalıştı. Dorin tuhaf bir çılgınlıkla karşılık verdi, bu çıkardığı ilk sestti. Emily'nin yüzünü tırmaladı ve omzunu ısırıldı.

"Tanrım," dedi Janine telefonda kız kardeşine. "Kendimizi nasıl bir şeyin içine soktuk?"

Janine de Andy de pes etmeyi aklından bile geçirmedi. Ancak işler aylarca şiddet dolu ve öngörülemez biçimde devam etti. Dorin bir şekilde yeni çevresine alıştı, ama fiziksel olarak fevriliğine devam etti. Bu fevriliği bazen tehlikeli bir boyuta vardı. Günler ya da haftalar süren bir somurtkanlıktan sonra, elmasının üzerinde kalan bir parça kabuk gibi basit bir durumdan patlayabiliyordu. Duvarları yumruklayarak delikler açtı, son sürat koşarak mobilyalara atladı. Banyo aynasına dışkı bu-laştırdı. Yemek masasında, sohbeti susturmak için annesine, babasına veya ablasına bıçak fırlattı. Sık sık uyku terörü yaşı-yordu ve Janine'in nazik yatıştırma çabalarına rağmen bazen saatlerce süren çılgınlıklar atıyordu.

Dorin, onu evlat edinen ebeveynlerinden ve ablasından yavaş yavaş İngilizce kırıntıları kaptı. Hiç anadilinden tek kelime etmiş miydi? Hiç kimse onunla konuşmuş muydu? Janine, sanki ormanda vahşi bir çocuk bulmuş gibi olduklarını düşündü. Sonunda Dorin'le bazı şeyler hakkında iletişim kurabildiklerinde, ertesi sabah ebeveynleri konuyu açmaya çalıştığında, gece yaşadığı rahatsızlıklara dair Dorin'in bilinçli bir anısı olmadığını fark ettiler. Benzer bir şekilde, şiddetli uyanış patlamalarını da meydana geldikten birkaç saat sonra hatırlamıyordu. Aylar böyle, döngüsel ve öngörülebilir hale gelen anormal davranışlarda gizemli bir artış ve azalışla geçti.

Bir gün, henüz yedi yaşındayken Dorin barbekü çakmağıyla evi yakmaya kalkıştı. Bir mucize eseri, Andy onu henüz iş başındayken durdurdu. Janine'in kız kardeşi, "Bir gün hepimizi öldürecek," dedi. Onun haklı çıkmasından korktular. Klinik sosyopat ve psikopatların olduğunu biliyorlardı. Onu evlat edi-

nerek bilmeden bir hata mı yapmışlardı? Janine bunun imkân-sız olduğuna ikna olmuştu. Her zaman yetiştirmenin doğaya baskın çıkabileceğine inanmıştı. Yeterince tutku herhangi bir dağı yerinden oynatabilir; yeterince sevgi bir buzdağını eritebilirdi.

Çeşitli profesyoneller, Dorin'in epizotlarının, şiddetli bir duygusal yoksunluk bozukluğunun semptomatik türü olduğunu ileri sürdüler. Sonra onu tedavi edecek yeni bir terapist, epilepsi gibi fiziksel nedenleri elemek için nörolojik bir değerlendirme istedi ve ben burada devreye girdim. Dorin o ana dek gördüğüm en tuhaf vakalardan biriydi. Davranışının, en güçlüünün hayatta kalmasının çarpık bir versiyonunun sonucu olduğunu, ilk çocukluk deneyimlerinin acımasızlığına nasıl adapte olduğuna dair beyninin bir yansıması olduğunu düşündüm.

Darvinci evrim teorisi sadece evrimi değil, son zamanlarda beyin gelişimini ve plastisiteyi açıklamak için de kullanılmıştır. Nobel ödüllü Gerald Edelman, *Neural Darwinism: The Theory of Neuronal Group Selection** adında çığır açan bir kitap yayımlamıştır ve burada beynimizdeki karmaşık adaptasyonların doğal seçilime benzer bir süreçle ortaya çıktığı fikrini savunur.⁵ Beyindeki bu aktivite kalıpları ve devreleri, en uygun olanın hayatta kalması şeklinde çoğalabilir. Deneyim, içine yaşamı onaylayan ya da yaşamı reddeden mesajlar ekleyerek beynimizi şekillendirir. Bilimsel terimlerle, sinapslar arası bağlantılardaki değişiklikler, beyinde evrimin organizmaları ileriye taşımasına benzer bir şekilde değişikliklere yol açar. Beynimiz en iyi, bağlantılı olduğunda çalışır. Ya da daha basit bir ifadeyle, beyin geliştikçe ya sadece en iyiyi seçer ya da en kötüyü sıyrıp atar.

Adapte olmayı genellikle pozitif güçlerle ilişkilendiririz. Örneğin, bebeklik döneminde felç geçiren bir çocuk, diğer

* Nöral Darwinizm: Nöronal Grup Seçilimi Teorisi (ç.n.)

beyin devrelerini kullanarak beynin hasar görmemiş bölgelerinin hasarlıların rolünü üstlenmesine varacak kadar hızla adapte olabilir ve bunu telafi edebilir. Felcin hiçbir etkisi klinik olarak görülmez. Gerçekten de beyin plastisitesinin ana işlevi, genellikle davranışsal olarak yararlı olmasıdır. Sinirsel devreler, hayatta kalmayı teşvik edici biçimlerde yanıt vermek için oluşturulur ve yeniden şekillendirilir.

Ancak beyin olumsuz da etkilenebilir. Beyni, başlıca görevi diğer beyinlerle etkileşime girmek olan ve bunun için güçlendirilmesi gereken bir kas olarak düşünebiliriz. İlk günden itibaren kullanmazsanız, onu kaybedersiniz. Yıllardır, hayvanat bahçelerinde, etrafı çevrili alanlardaki hayvanların deneyimlerini “zenginleştirmeyi” öğrendik ki beyinleri bozulmasın. Hayvanat bahçesindeki hayvanlar (ve diğer organizmalar), diğer hayvanlar tarafından uyarılmazlarsa, sadece sıkılmazlar. Geri çekilirler veya şiddete başvururlar (ve daha başka anormal, antisosyal, verimsiz tepkiler verirler). Veya her ikisi de olabilir. Sonra da ölürlər.

Dorin'in olağandışı davranışı, hayal edilebilecek en kötü “en uygun olanın hayatta-kalması” tepkisi miydi? Bir MRI çalışmasıyla devam ettik, bu da düzensiz beyin miyelin oluşumunu gösterdi. Beyin, mesajları bir bölgeden diğerine göndermek için miyeline bağlıdır. Beyindeki beyaz madde olan miyelin, memelilerde evrimsel olarak geliştiğinde, çeşitli beyin bölgeleri arasında yüksek bağlantı sağlayarak bilişsel ve duygusal becerilerimizin işlevinde bir kuantum sıçraması yarattı. İnsan gelişiminde zenginleştirilmiş ve özenli ortamlar, büyük ölçüde daha güçlü miyelin oluşumu aracılığıyla beynin optimal gelişme becerisini artırır. Her şey gerçekten bağlantıyla ilgilidir.

Bazı araştırmacılar, çocukluktaki ciddi ihmalin veya istismarın beynin miyelin seviyesini azaltabileceğini teorileştirdi⁶. Duygusal bağlantılar olmazsa, fiziksel bağlantılar da yok

* En uygun. (ed.n.)

olur. Bir Harvard çalışması, çocuklukta ihmalin (terk edilme, bir de cinsel istismar) miyelin gelişiminde gözlemlenebilir değişikliklere yol açtığını öne sürdü. Peki Dorin'in miyelinine ne olmuştu? Beynini ne değiştirmişti? Cevap, en savunmasız gelişim döneminde bir beyin için en uygunsuz ortam olan o kalabalık yetimhanede başladı. Janine'in Dorin'in "garip beyni" dediği şeyin köklerinin, Dorin'in beynini şekillendiren o yıllarda yaşadığı korkunç yetimhanede olduğuna ikna oldum. Niteleyici duygusal durumun katıksız yoğunluğu, 7/24 korku ve acı kanalı olarak işleyen bir sinaptik aktivite ağı olan sinir sistemine sabitlenmişti. Ne yazık ki, bir "yeniden başlatma" işlevimiz yok. Sabit diskimizi silerek bu erken çocukluğun travmatik anılarını yok edemeyiz.

Meslektaşlarım ve ben, Dorin için geleneksel psikoterapi, oyun terapisi, hareket terapisi, beslenme ve tıbbi desteğin kombinasyonunu içeren bir rehabilitasyon programı önerdik ve bu programın oluşturulmasına yardımcı olduk. Dorin'in tam anlamıyla iyileşmiş bir beyne giden yolu "düşünebileceğini" umduk. Zaman geçti ve yoğun terapi olumlu sonuçlarla ilerledi. Sonuç olarak, Dorin'in tehlikeli ve antisosyal davranışlarının sıklığı ve yoğunluğunda gözle görülür bir azalma oldu. Ancak bugün bile, birkaç yıl sonra, tüm bu terapi onu tamamen "iyileştirmede". Ve ne yazık ki Dorin'in küçük beyninde meydana gelen yapısal ve işlevsel değişikliklerin tamamen tersine çevrilebilir olup olmayacağını bilmiyoruz.

Milyonlarca çocuğun, Dorin'inki kadar korkunç travmatik çocukluk deneyimleri yaşadığını hayal etmek zor değil (ama trajik bir şekilde korkutucu). Dünyanın her yerinde çocuklar ihmal ediliyor, yetersiz besleniyor ve akıl almaz derecede korkunç şiddete ve düşmanlığa maruz kalıyor. Bu çocukların gelişen beyinlerini Dorin'inki kadar yakından inceleyebilseydik, muhtemelen bu tür travmatik psikolojik deneyimlerin gelişmekte olan beyinlerini tam anlamıyla yeniden ve yeniden şekillendirdiğine dair kanıtlar bulabilirdik.

İnancın Biyolojisi

Daha önce bahsettiğimiz gibi, düzen ve amaç ya da tam tersi, kaos ve anlamsızlık kavramları sadece mecazi değildir. Freud'un dehası, metaforlarımızın ve hatta inançlarımızın biyolojik kökenleri olduğunu tamamen anlamış olmasıydı. Biyolojik dürtülerin, Dorin'in durumunda tanık olduğumuz gibi anormal davranışların aşırı biçimleriyle arasında bir bağlantı olduğunu ileri sürdü. Freud, daha çok libido olarak bilinen kavramın bir uzantısı olan, "ölüm dürtüsü" diye adlandırdığı, içsel olarak yönlendirilen bir kendini yok etme gücünü ortaya koydu. Bazen ona *Thanatos* dedi.⁷ Freud bu sonuçları eski bir filozof olan Empedokles'ten çıkardı. Empedokles, evrenin yaşamındaki ve manevi yaşamdaki olayların, iki karşıt, düalist prensipler olan Sevgi ve Nefret tarafından yönetildiğini ileri sürdü. Bu kuvvetler genel olarak evrenin unsurlarıydı ve her düzeyden insanın üzerinde eşit bir etkiye sahipti.

Beynimizin bir ölüm dürtüsüne sahip olduğunu anlamak zor olsa da bu teoremin bilimsel olarak doğrulanması, araştırmacı Sydney Brenner, H. Robert Horvitz ve John E. Sulston'a, *apoptoz* olarak adlandırılan programlanmış hücre ölümünün gömülü bir kodunu keşfettikleri için 2002 Nobel Tıp Ödülü'nü⁸ kazandırdı. Apoptoz, beynimiz de dahil olmak üzere vücudumuzdaki her hücrede bulunan bir hücre ölüm programıdır. Yaşamın en başından beri, bu ölüm dürtüsünün parçalayıcı unsurları paradoksal ve hazır bir şekilde aktiftir. Biyolojik olarak DNA, önceden programlanmış kendi kendini yok etme eğilimlerinin ana mesajlarını içinde barındırır.

Yine de apoptoz, yani hücre ölümü tamamen kötü değildir. Bazen belirli hücrelerin "intiharı" aslında iyi bir şeydir. Örneğin, anne karnında, başlangıçta tüm ayak parmaklarımız birleşiktir. Bazı hücreler ölmeseydi veya kaybolmasaydı, o zaman hepimiz perdeli ayaklarla doğardık.⁹ Apoptoz, en iyi haliyle

beynin ve vücudun gelişim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sinaptik bağlantıların ve sağlıklı yaşamların kurulmasıyla örtüşür. Mesela gelişmekte olan bir beyinde, sıkı bir şekilde düzenlenmiş bu intihara meyilli hücre ölüm yollarıyla hücrenin hayatta kalma sinyalleri arasında hassas bir denge vardır. Apoptoz, gelişen sinapsları rafine ederek ve biçimlendirerek beyni şekillendirir. En kötü haliyle, apoptoz çok zararlı olabilir. Hatta bazıları, otizmin aşırı apoptozdan kaynaklandığına dair teori oluşturdu ve Alzheimer ve Parkinson gibi bazı hastalıklarda yapılan çalışmalar bunların vücutta aşırı apoptoz gerçekleşmesiyle bağlantılı olduğunu gösteriyor.

Psikiyatri alanında bile, şiddetli duygusal sıkıntı ve umutsuzluk, gizli hücre ölümü yollarını tetikleyebilir. Psikolojik yaralar, beyinde bir tür yara dokusu –nöronlarda ölçülebilen gerçek bir biyolojik işaret– oluşturabilir. Yakın tarihli bir çalışmada, araştırmacılar vefat etmiş ve tedaviye dirençli depresyondan mustarip hastaların beyinlerine yakından baktılar ve bu bilim insanları, beyin hücresi popülasyonlarındaki apoptoz derecesini ölçebildiler. Biyolojik ölüm mesajlarıyla şiddetli duygusal kargaşanın varlığı arasında açık bir bağlantı keşfettiler.¹⁰ Ölmesi için seçilen hücreler, anlamlı bağlantılar kuramayan hücrelerdir; başarısız bir ilişki halinde oluşan kopukluklar, hücrelerin amaçlarını kaybetmelerine neden olur. Sanki beyin hayatın yaşamaya değmediği sonucuna varır. Nihayetinde bu zararlı mesajlar genetik ve biyolojik mekanizmalara arka arkaya iletilir ve bu da hayati yollarla bağlantının kesilmesine yol açar.

Anlamlı Hayat

Hayat, anlamdan yoksun olduğumuzda fazlasıyla tehlikeli olabilir. İnsanda kaygı, beynimiz amaçtan koptuğunda ve bunun yerine nihilizmle dolduğunda gerçekleşen boşluk korkusundan kaynaklanır. Fiziksel kaidede bile içimizde umut-

suzluğun tetiklediği bir ölüm dürtüsü, yaşamın hiçbir anlamı olmadığı sonucuna vardığımız yavaş bir ölüm biçimi vardır. Sinirbilim, beynimizin ilişkilerimiz aracılığıyla amaç aradığını doğrular. Amaç, varlığımızın en küçük atom altı bileşenlerine kodlanmıştır. Demek istediğimi tekrarlayacağım: **amaç**, biz insanların basitçe hayal ettiği basit bir şey değildir – DNA'mızın içine kodlanmıştır!

Böylece ortaya çıkan en büyük ve nihai soru, bu bilgiyi uygulamamızla ilgilidir: Madem hayatın bir amacı var, o amaçla ne yapıyoruz? Gerekirse, kendi evrimimizi nasıl geliştirebiliriz? Kanıtlar, deneyimlerin ve özellikle bağlantı kurduğumuz ilişkilerdeki deneyimlerimizin beyni şekillendirdiğini gösteriyor. Bunun karşılığında beyin de deneyimlerimizi şekillendirir. İnançlarımızın etkisi kelimenin tam anlamıyla bir ölüm kalım meselesidir. Bu nedenle bağlantılarımızı dikkatli bir şekilde korumalıyız.

Gandi bunu şu ünlü sözleriyle dile getirmiştir:

*İnançlarınıza dikkat edin düşünceleriniz olur,
Düşüncelerinize dikkat edin söyledikleriniz olur,
Söylediklerinize dikkat edin eylemleriniz olur,
Eylemlerinize dikkat edin alışkanlıklarınız olur,
Alışkanlıklarınıza dikkat edin, değerleriniz olur,
Değerlerinize dikkat edin kaderiniz olur.¹¹*

Gandi'nin sözleri, olumlu bir şekilde görüldüğünde bize ilham veriyor. Dünyayı iyi şekillerde etkileyebileceğimize inanıyorsak, o zaman bu iyi yollar hakkında konuşmaya, bu en iyi uygulamaları yaşamaya, amaçlı yaşama alışkanlığı kazanmaya ve nihayetinde hayatımızın gidişatını faydalı biçimde şekillendirmeye başlayacağız.

Gandi'nin sözünün altında yatan şey, artık beyindeki hücresel aktivitenin bilişsel ve duygusal durumlarımız üzerindeki doğrudan etkisini gösterebilen sinirbilimdir. Biyoloji gerçektir: Bir insan ne düşünürse, o olur. Bir kişi sürekli olarak zararlı dü-

şünceler düşünürse, kendini kontrolsüz ve uzun süreli öfkeye, izolasyona veya herhangi bir bağlantısızlık durumuna sokarsa, o zaman kelimenin tam anlamıyla zararlı apoptozu tetikleyebilir ve beyin hücrelerini öldürebilir. Tersine, bir kişi beynini ne kadar olumlu düşünceye maruz bırakırsa, o kadar olumlu hareket edecektir. Bir beyin hasar görebilir ve bir beyne yardım edilebilir. Empati, ilişkiler, fedakâr olmak, şefkat göstermek ve içten bir varoluş yaşamak beyin yenilenmesini teşvik eder.

Kalplerimiz Aracılığıyla Tanrı'nın Zihnini Bulmak

Sinirbilim, duygu durumlarımızın gerçeklik deneyimimizde vizyonun oynadığı role denk, hatta bazı durumlarda onu aşan bir algı portalı olduğunu doğrulamıştır. Bunlar; dünya, kendimizi nasıl gördüğümüz, başkalarını nasıl algıladığımız ve yargıladığımız hakkında kurduğumuz zihinsel modellerle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Hem bilinç hem de inanç konularında duygunun önceliği, neredeyse tüm ilişkilerimizin onlara dayalı olması gerçeğinden gelir.

Duygusal durumlarımız ile beyin fonksiyonumuz arasındaki bağlantıya dair o kadar çok örnek var ki, özellikle beyin ve kalp arasındaki ilişkinin araştırılmasına ayrılmış nörokardi-yoloji adı verilen yeni bir alan ortaya çıktı. Düşmanlık ve stres gibi olumsuz duygular, kalp hastalığı ve hatta ani kardiyak ölümle (SCD) fazlasıyla ilişkilendirilmiştir.¹² Normal kalp atış hızı değişkenliği, kalpteki kaos ve düzen arasındaki dengeyi düzenleyen belirli hücre gruplarının, yani “osilatörlerin” koordineli eşleşmesinden kaynaklanır. Bu dikkatlice ayarlanmış hücre grubu bir şekilde radikalleştiğinde, karşıt güçler arasındaki normal denge, yaşamı tehdit eden bir şiddet girdabına savrulur.

Ben nöroloji asistanıyken, genç bir kadın, beyninde bir şişmeye neden olacak kadar büyük bir felç geçirdi ve komaya girdi. Gençlerde felç çok nadir görülür. Bu özel durumda felcin sebebi esrarını koruyordu ve bunu çözmemiz gerekiyordu.

Bir dizi tanı testiyle bu genç kadının Takotsubo kardiyomiopatisi olduğu ortaya çıktı. Yani tam olarak anlaşılmamış bir sebep yüzünden kapsamlı kalp hasarı yaşamış ve bundan dolayı felç olmuştu. Bu durum, yaygın olarak da bilinen kırık kalp sendromudur.¹³ Kırık kalp sendromunda ortak payda, genellikle duygusal travma ve şiddetli stres sonrası adrenalin tipi hormonlarda keskin artıştır. Tıbbi literatürde –silahlı bir soygunun kurbanı, sevilen birinin ani kaybı– çok sayıda klinik vaka bulunmaktadır.

Böyle bir geçmişi öngöremedik. Kalbi kırık hastamız nöroloji servisine sevk edildiğinde zaten solunum cihazına bağlıydı, ama kolunda aşk acısı anlamına gelen bir dövme vardı. Ne zaman onun başucunda olsam ve bu dövmeyi okusam, Pascal'ın gözlemlediği şeyi hatırlıyordum: “Kalbin kendine has nedenleri vardır ki akıl hiçbir zaman anlayamaz.”¹⁴

Her sabah koğuşa gider ve tahlillerini alırdım. Damarını bulmak zordu, oldukça kiloluydu. Günler böyle devam etti. Hiç değişmeyen nörolojik durumunu inceledim. Onun solunum ayarlarını, beslenme tüpünü ayarlıyor ve daha fazla pıhtılaşmayı önlemek için profilaksiyi yönetiyordum. Çevresinin farkında olup olmadığına dair hiçbir fikrim yoktu. Felçli olmayan tarafında uyaranlar karşısında geri çekilmesi dışında yaptığımız testlere hiçbir tepki göstermedi. Hastalığına dair tahminler korkunç görünüyordu.

Sonra bir sabah odasına girdim ve her zamanki ritüeli yaptım. Kanını aldığım için ondan özür diledim, ilerleme kaydettiğini söyledim, annesinin onu görmeye geldiğinden bahsettim ve bir sonraki hastaya geçmeye hazırlandım. Ama bu defa onun uyanık olduğunu fark ettim, en azından gözleri açıktı. Bilincinin yerinde olduğunu anladım. Gözleri beni takip etti ve basit bir komuta tepki verdi. Bir istekte bulundu ve bana bir şeyler yazmak istediğini işaret etti, ben de ona hemen not altlığını, bir kalem ve kâğıt uzattım.

İletişim açısından sancılı bir egzersizdi, her seferinde bir harf karaladı:

İsterim... ki...

Bir şeye ihtiyacı olmalıydı. Ağrısı mı vardı? Neden hastanede olduğunu açıklamam gerekiyor muydu?

...seni... alıp...

Beni alıp mı? Burada ne düşünüyordu?

Red Lobster'a... götürüyüm.

Ricasını netleştirmek için önce beni, sonra kendi kendini işaret etti. Ne? Red Lobster? Beni Red Lobster'a mı götürmek istiyorsun?

Amacını dile getirdiğinden emin olmak için önce kendini sonra da niyetini netleştirmek için beni işaret etti.

Tıbbi yardımım için bana teşekkür etmek istediğini söyleme şekliydi bu.

Bir süre sonra solunum cihazını çıkardık. Tıbbi açıdan onun için kahramanca bir şey yapmamıştım, ama hayatta ikinci bir şansı olacaktı. Yine de geriye dönüp bu vakayı düşündüğümde fark ediyorum, ona sağladığım şey, akla gelebilecek en izole deneyimde – komada – beynine amaç vermek için ihtiyaç duyduğu bağlantıydı.

Onunla havadan sudan konuştuğum o kısa anlarda beyninde tam olarak ne işlediğini asla bilemeyeceğim. Geriye dönüp baktığımda sıradan bir konuşma olarak gördüğüm şey, ona yaşadığı tıbbi krizin ötesinde hayatta kalacağına ve gelişeceğine dair güvence vermiş olmalı. Ancak şunu öğrendim, konuştuğumuzda kimsenin bizi duymadığına inansak bile iletişim asla tek yönlü değildir. Kariyerimde, komada olan hastaların, tepki veremeyecek durumda olsalar bile, onlardan bahsettiğimizi duyabileceklerini unuttuğumuz anlar oluyor.

Başkalarının zihninde ne olduğunu –düşünceleri, hayalleri ve korkuları– asla bilemeyiz, ancak ilişkilerimiz dünya deneyimlerimizi paylaştığımız daha derin, sözsüz bir anlayışın kanıtıdır. Görünen o ki tek yönlü etkileşimler, bağlantısının

kesildiği birkaç hafta boyunca o genç kadını besledi ve o anda bunu fark etsem de etmesem de bunun ona verebileceğim en iyi ilaç olduğunu gösterdi. Bazen ufacık jestler en önemli olanlardır. Acı veren şey sevgi değildir; acı çekmemize neden olan, ondan kopuşumuzdur.

Olağanüstü stresli ve belirsiz zamanlarda yaşadığımızı anlamak için bir psikiyatr olmaya gerek yok. Dünyanın her köşesinde muazzam bir ıstırap, büyüyen bir varoluşsal kaygı var ve inancımızı kaybetmemiz için çok iyi nedenler mevcut. Sizin de benim de özellikle intihara meyilli olduğumuzu ima etmek istemiyorum. Ama çok fazla insan umutsuzluk ve kaygıyla boğuşuyor. Bu günlük umutsuzluk nedeniyle güven, güç, empati ve şefkat dolu hayatlar yaşamak yerine umutsuzluk ve karanlık hayatlar yaşıyoruz. Çok fazla insan intihara doğru ağır ağır ilerliyor. Amaçlarının, bir anlamlarının olmadığına inanıyorlar. Onlar her şeyin rastgele olduğunu söyleyen Kool-Aid'i içtiler*. Doğumumuz rastgeleydi, hayatımız rastgele, ölümümüz rastgele olacak.

Bu büyük bir yalan. Hayat düzenle ilgilidir, kaosla ilgili değil. Ve düzen anlamla doludur. Anamlı hayatlara devam edebilmemiz için olanaklarımızı düzensizliği geri püskürterek harcamalıyız. Biz insanlar, hayatımızdaki anlam sayesinde daha bilinçli, daha şefkatli yaşıyoruz.

Hayat, anlamsızlık kurgusunu ortadan kaldıran bir gerçektir; çağrıldığımız ve tepki verebileceğimiz bir gerçekliktir. Nihai anlam, birbirimizle olan bağlantımız ve sevgimiz aracılığıyla keşfedilir ve bu sayede kendimizi Tanrı'ya bağlarız. Biz ilişkisel varlıklarız. Beynimiz amacını, kişinin kendini arayışının başkalarıyla benlik arasındaki bağlantı noktasında bulunduğuna dair derin bir farkındalıkla bulur. Bu, birbirimizi insan olarak tanımayı ve aynı zamanda DNA'sı yaşamlarımıza yansıyan bir empati ve şefkat Tanrısını tanımayı içerir. Aradı-

* 18 Kasım 1978'de Jim Jones'un önderliğinde 900'den fazla kişi, aynı gün aynı saatte içine siyanür karıştırılmış toz içecek olan Kool-Aid içerek toplu intihar girişiminde bulunmuştur. (ç.n.)

ğımız bu olumlu amacın aslında Tanrı'nın zihninin bir yankısı olduğunun bilincinde olduğumuzda, daha güvenli bir şekilde yaşayabiliriz. Amacımızın başkalarına karşı empatik olmak olduğunu güvenle söyleyebiliriz ve bu amaçla yön ve sakinlik bulabiliriz. Bağlanabilirliğimizin özü sayesinde, hepimizi saran evrensel kaosun aşırı çekimine karşı koyabiliriz.

Amaç ve anlamın nasıl eş anlamlı olduğunu ve kaderimizin nasıl asıl belirleyicileri olduğunu görüyoruz. Her ikisi de yaşamın anlaşılır bir düzeni ve tutarlılığı olduğunu öne sürer. Biyolojik ve soyut varlığımızın birçok parçasını ve zerresini bir araya getiren daha büyük bir öykü var. Bu bilgi, varlığımız için hayati önem taşır ve keşfetmemiz için hazırda bekler. Umuttan, inançtan, hafızadan, sevgiden, empatiden, iletişimden ya da şefkatten bahsettiğimizde, hepsi ruhumuzun temel gıdaları olabilir. Bunlar somut değil, ancak rutin olarak güvendiğimiz ilaçlardan daha önemsiz de değil.

Ortaçağ Yahudi filozofu Musa bin Meymun bir zamanlar, dünyanın dengede durduğunu yazmıştı.¹⁵ Bu denge, küçük bir hareketin bile en kalın direnç duvarlarından geçebileceği bir kelebek etkisi gibidir. Amaçla ve amaç yoluyla; dengeyi kutsallığa, tamamlanmış bir varoluşa çevirerek değişimi etkileyebiliriz. Biz insanların bir seçeneği var. Bu zorlukların ortasında hareket edebiliriz. Bilinçli, hayırlı ilişkiler yoluyla düzen ve anlam aşılayabiliriz. Eyleme geçme ve tüm etkileşimlerimizde, ilişkilerimizde ve ahlaki kararlarımızda sevgiyi temel alma becerisine sahibiz. Bu, hayatımızın nihai anlamıdır; hem iç hem dış karşıt güçlerin bağlantı noktasında, kaderimizi hem ayırt eder hem şekillendiririz. Somut dünyayı dönüştürmek, öbür türlü görünüşte rastgele ve değişken olacak bir varoluşa düzen getirmek ve yaptığımız eylemlere ilahi doğamızı aşılayarak yaşamlarımızı şekillendirmek için yaratıldık.

Amacımız bu: Kendimizle Yaratıcımız arasındaki derin bir ittifakı anlamak ve yaratmak.

Özgür Müyüz?

“Bir insan istediğini yapabilir, ama istediğini isteyemez.”

- ARTHUR SCHOPENHAUER¹

“Biz dış dünyanın köleleriyiz, ama ruhumuzda ve maneviyatımızda özgür erkeklerle kadınlar.”

- PRAGLI MAHARAL²

Hayattaki tüm deneyimlerimiz –eylemlerimiz, duygularımız ve motivasyonlarımız– kısmen beynimizin aktivitesine dayanır. Hipokrat, *The Sacred Disease*’de aynı şekilde belirtmiştir: “İnsanlar bilmeli ki, zevklerimiz, sevinçlerimiz, kahkahalarımız ve şakalarımız kadar üzüntülerimiz, acılarımız, kederlerimiz ve gözyaşlarımız da sadece ve sadece beyinden kaynaklanır.”³

Sinirbilim, insan düşüncesinin ve davranışının beynin biyolojik işlevine sıkı sıkıya bağlı olduğu ilkesine ve çeşitli beyin hasarlanmaları ile nörolojik hastalıkların dil kaybı, felç ve körlük gibi sonraki belirtileri arasındaki güçlü klinik gözlemlere dayanır. Bunun akıllara getirdiği soru şudur: Yaptığımız şeylerin ne kadarı irademiz dahilinde?

Bu predeterminizm* sorusunun, idam davalarında yasal etkileri bile vardır. Örneğin 2015 yılında Cecil Clayton, bir

* Seçenekler ne olursa olsun, her koşulda deneyimin önceden belirlenmiş şekliyle yaşanacak olduğunu varsayan felsefedir. Önceden belirlenmişlik de denir. (ç.n.)

polis memurunu öldürmekten suçlu bulunmasının ardından Missouri'de idam edildi. Ancak Clayton, 1970'lerde ciddi bir beyin hasarı geçirmiş ve beyin cerrahları beyninin beşte birini çıkarmak zorunda kalmışlardı. Bu kısımların normal işlevleri muhakeme, dürtü kontrolü ve hatta ahlaki davranışla ilgili konular için gerekliydi. Clayton'un avukatları da aynı şeyi savundu, ancak ABD Yüksek Mahkemesi bu tür beyin hasarının onu cinayet işlemeye iteceği fikrini reddetti. Ceza hukukundaki bu tür uç örnekler bizi şu soruyu sormaya yönlendiriyor: Beynimizin anatomisinin ne kadarı kaderimizi belirliyor ve bu yüzden eylemlerimizden sorumlu değil miyiz?

Nörologların karşılaştığı en sıra dışı vakalardan biri, yabancı el sendromu adı verilen bir durumdur. Bu durumdaki hastaların elleri, bir elin diğer eldeki nesneleri alabildiği veya bir uzvun diğerini tutmaya çalıştığı bir mücadeleye kilitlenmiş gibidir. İnsanlar bu olağandışı vakaları gözlemlediğinde, beynin her bir yarısının kendi özel deneyimine –bir kişinin davranışı üzerindeki arzu ve kontrol– sahip olduğu ortaya çıkıyor neredeyse. Başka bir deyişle, kontrol gerçekten kimde? Bizim için kim karar veriyor? Tek bir ben mi var, yoksa birden fazla kontrol noktası mı mevcut?

Bu sorular, bu bölümde daha ayrıntılı olarak incelemek istediğimiz sorulardır. Çalışmanın bir kısmı gerçek özgürlüğün ne anlama geldiğini öğrenmeyi, başka bir kısmı bir adım geri atmayı ve bizim için gerçek özgürlüğün var olup olmadığını incelemeyi içeriyor. Bu, özgür irade ve predeterminizm arasındaki asırlık tartışmadır.

Kaderimize zaten karar verildi mi? Tanrılar –ya da kendi biyolojimiz– bize önceden belirlenmiş bir hayatı yaşamamızı için değiştiremez bir şablon mu verdi?

Yoksa bize açık seçenekler var mı? Biyolojimizin düşünce ve eylemlerini seçtiğimiz ve hatta yarattığımız bağımsız eylem diye bir şey var mı? Kendi kaderimizi kendimizin yazdığı bir hayat yaşayabiliyor muyuz?

Özgür müyüz? Yoksa değil miyiz?

Kulağa çok vasat gelme riskini alarak: Yoksa bu ikisi arasında bir yerde miyiz?

Hangisi Önceydi: Özümüz Mü, Varlığımız Mı?

Predeterminizme karşı özgür irade kavramını genel olarak anlamak için kendimize sormalıyız: Hangisi önce geldi, özümüz mü yoksa varlığımız mı? Öz için başka bir kelime **bilinç**, “öz-benliğimiz” veya ruhumuz olabilir. **Varlığımız** için başka bir kelime, **biyoloji** veya fiziksel mevcudiyetimiz olabilir.

İlk olarak, özümüzün varlığımızdan önce geldiğini iddia eden saf determinizm bakış açısını ele alalım.

Seri üretilen bir nesne düşünün, mesela tenis raketi. Mühendisler üretim sürecine başlamadan önce, bir tenis racketinin hangi amaca hizmet edeceğine karar verirler. Bir tenis kortunda oynamak için raketlere ihtiyacı olan iki tenisçiye zihinlerinde canlandırırlar. Bir amaç doğar. Daha sonra mühendisler gerçek raketleri –“varlığı”– yaratmaya başlarlar ve bunu bir prototip –gelecek tüm tenis raketleri için bir model veya standart görevi gören orijinal bir tenis raketi– oluşturarak yaparlar.

Bu prototipi yapmak için mühendisler ahşap, çelik veya fiberglası alır ve bildik tenis raketi şeklini verir. Raketin baş kısmında çeşitli bağ, tel ve ip türleri denerler. Raketin sapını tutma bandıyla sararlar ve **voilà***, bütün bir raket tasavvur edildi, tasarlandı, oluşturuldu ve artık üretime hazır.

Prototip oluşturma sürecinin bir parçası olarak, mühendisler ayrıca diğer tüm tenis raketleri için bir şablon hazırlarlar. Tenis raketi şirketleri, tüketicilere satmak için çok sayıda raket üretmeleri gerektiğinde, yaptıkları her tenis raketi için özgün bir tasarım bulmaya çalışmaz. Sadece şablona bakar ve oradan çalışırlar. Bu şablon bir kez çizildiğinde, o şablonla yapılan herhangi bir tenis raketi her zaman bir tenis raketi olacaktır. Hammaddelerle birleştirilen şablon, bunun yerine bir şezlong,

* (Fr.) İşte. (ed.n.)

küvet veya roket gemisi üretmeyecektir. Tenis raketi şablonu her zaman bir tenis raketi verecektir.

Benzer şekilde, eğer bir şey tenis raketi olarak yapılmışsa, o halde her zaman amacına uygun olarak kullanılacaktır. Elbette bir kişinin hayal gücünde tenis raketi başka bir şey için kullanılabilir, belki bir taklit yarışmasında elektrogitar niyetine kullanılabilir. Ama kesinlikle her zaman tenis oyuncularından tenis kortunda kullanılmak üzere tasarlanmış bir tenis raketi olacak, asla gerçek bir elektrogitar olmayacaktır.

Bir şeyin varoluş nedeninin (veya amacının) önce gelmesi gerektiğini ve sonra her şeyin oradan akarak devam edeceğini düşünmek mantıklıdır. Bu çalışmaya göre, insanların insan olmasının amaçlanması, insanlığın özüdür. DNA'mızda kodlanmış bir insanlık şablonu vardır ve tüm insanlar aynı temel şablona göre oluşturulmuştur. Tanrı'nın zihnindeki insan olma kavramı, bir nesnenin nihai olarak niçin kullanılacağına dair bir fikir ortaya çıktıktan sonra o nesneyi üretme kavramıyla karşılaştırılabilir. Dolayısıyla her birey, ilahi akıl içinde belirli bir kavramın gerçekleşmesidir.

Diğer tarafta, özgür irade bulunuyor. Seküler hümanizm ve varoluşçuluk, özgür irade ile tüm bu denklemi tersine çevirmiş ve önce varlığımızın, sonra özümüzün geldiğini ileri sürmüştür. Bizler, zihnimiz ve bilincimiz de dahil olmak üzere, kendi varlığımızın yaratıcılarıyız. Haliyle kendimizi ve dünyamızı mümkün olan her şekilde biçimlendirebiliriz. Hiç kimse insanları tasarlamadı. Ne bir Yahudi-Hristiyan Tanrı'sı ne de biyolojide kişi olmayan bir irade. Biz evrim yoluyla yeryüzünde belirdik ve sonra görevimiz kendimizi şekillendirmek oldu.⁴

Bu düşünceye göre, yine tenis raketi benzetmesini kullanırsak, başlangıçta bir tenis raketi tasarlamak için hiçbir neden yoktu, hatta tenis kavramı bile yoktu. Tenis racketlerinin çeşitli parçalarının bileşenlerinden başka mühendis yoktu. Ve tenis racketlerinin bileşenlerinin kendileri tarafından tasarla-

nan fabrikadan başka fabrika yoktu. Tenis raketleri tenis raketi olmakta özgürdür, ancak eğer yeterli eğilim ve zaman varsa, amaçlarını da değiştirebilir ve başka bir şeye dönüşebilirler. Biz insanlar bir öz olmadan önce var olduğumuz için, bizim için tek anlam bir öz yaratmaktır. Sahip olduğumuz tek anlam, kendimiz için yarattığımız anlamdır. Böylece “çıplak maymun” teorisi doğar. İnsanlığı kimse tasarlamadı. Kimse ona bir amaç vermedi. Burada ortaya çıktık ve sonra kendimizi şekillendirmemiz gerekti.⁴

Ama hangi bakış açısı doğru? Predeterminizm mi özgür irade mi? Biz tavuk muyuz, yumurta mıyız? Hatta hangisinin önce geldiğini anlayabilir miyiz?

Ben *hem* predeterminizme *hem de* özgür iradeye bağlı kalmamız gerektiği iddiasındayım. İnsan evriminin büyümesi, bir şablonla başlamamızı; irade ve predeterminizmle başladı. İlahi bir kıvılcım insanı topraktan yarattı ve sonra Tanrı insana ruh üfledi. Bilincimizin hem amacı vardır hem de amaç yaratabilir. Bize özgür irademizi veren de budur. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında, beynimizdeki temel insan niteliği olan özgür iradenin biyolojik kökenlerinden bahsedeceğim.

Kısıtlamalar var elbette. Tamamen özgür irade veya tamamen predeterminizm diyemeyiz. Her ikisi de aynı derecede doğrudur ve bu size bir çelişki yumağı gibi geliyorsa, kesinlikle haklısınız. Predeterminizmin savunduğu gibi önceden belirlenmişiz ama aynı zamanda özgürüz. Genel olarak biyolojimiz açısından önceden belirlenmişiz. Ama genel olarak bilincimiz açısından özgürüz.

Bu durum daha yakından inceleme gerektiriyor. Bariz bir şekilde zıt görüşlerin böyle bir birleşiminin aslında bir çelişki olarak görülmesi gerekmez. Bunun yerine bunu bir paradoks olarak düşünün, bilimde her zaman paradokslar vardır. Bilim, yaşamın gizemlerini deneysellik ve akıl, rasyonalizm ve mantık yoluyla anlamaya çalışır. İlk başta tamamen çürütüle-

mez görünen bu doğa yasalarının çatlaklara meyilli olduğunu görürüz. Bu çatlaklar, düzenli olmayan keşiflerden gelmiştir: Görelilik, yerel olmama, belirlenmezcilik ve belirsizlik ilkesi, esrarengiz evrenimizi güvence yerine paradoks yoluyla kavramamıza yardımcı oldu.⁵

Örneğin, evrenin ışığı artık doğanın en büyük gizemlerinden biri olarak kabul ediliyor. Aynı anda hem parçacık hem dalga olabilir, ki bunlar tamamen farklı iki yapıdır. Dolayısıyla paradoksların varlığının bu çalışmaya özgü olmadığını bilmek rahatlamamıza yardımcı olur. Özgür iradeye karşı önce belirlenme paradoksunu daha çok bir “bulmaca” ve daha az “çelişki” olarak görebiliriz.

Çeşitli mezheplerden ilahiyatçılar, özgür iradeye karşı predeterminizmin önceden belirlenme sorununu uzun süredir tartışıyorlar ve birçok savunucu, cevap olarak bir paradoksa tutunuyor; özgür irade ve önceden belirlenmişlik birbirleriyle çelişmez. Bu hibrit doktrinde Tanrı kesinlikle egemendir. Evrene hükmeder, hüküm sürer ve Tanrı istediğini yapabilir. Yaratılışı aşar. Bu, denklemin predeterminizm tarafıdır. Yine de insanoğlunun, hayatında yaptıklarının yalnızca kaderini yönlendirmekle kalmayıp aynı zamanda sayısız başka insanın hayatını da etkilediğinin bilincinde olmak da dahil olmak üzere pek çok seçeneği vardır. Bu özgür iradedir. Tanrı robotları yaratmadı; doğru ile yanlış arasında seçim yapabilen ve aynı zamanda kendisini herhangi bir zorlama olmaksızın sevip sevmeyen insanlar ister. Bu hibrit görüş, paradoksu itelemek yerine onu kucaklar.

Benzer şekilde, bilimsel çalışma içinde hem predeterminizm hem de özgür irade paradoksal olarak ağırlık taşıyabilir. Evrim, Tanrı’nın suretinde yaratılmayı temsil eder: özümüz gerçekten özgürdür; gerçekliği nasıl tanımlayacağımızı ve hatta yaratacağımızı seçebiliriz ve yaparız. Özümüz artık determinist değil ve özümüzü tanımlamakta özgürüz. Ama evrimi-

mizin içinde, akılda tutularak tasarlandık. Bu bir çelişki değil, bir bulmacadır.

Tanrı özümüzü bu şekilde yarattığı için insanlık özgür oldu. Evrimde varlık ve öz birlikte meydana geldi; çıplaklığımızı, istediğimizi yapma, dışsal hiçbir şey tarafından kısıtlanmadığımızı fark etme özgürlüğümüzdü. Sahip olduğumuz tek sınırlar, kendimize koyduğumuz sınırlardır. Tanrı'ya inanmamayı seçebiliriz. Ama eğer Tanrı'ya inanmıyorsak, o zaman Tanrı'yı suçlayamayacağımızı da kabul etmeliyiz. Eğer özgür seçimimiz olmasaydı, önceden programlanmış otomatlar olsaydık, varlığımızın hiçbir amacı ve anlamı olmazdı.

Üzücü olan şu ki, özgürlüğü çok sık yanlış yorumlayarak ruhun hiçbir yükümlülüğünün olmadığı anlamını çıkarıyoruz. İbranice **charath** kelimesi hem “özgürlük” hem de “kazımak” anlamına gelebilir.⁶ Buradaki fikir, varlığımız hakkında önceden belirlenmiş veya sabit olan tek şeyin özgürlüğümüz olduğudur. DNA'mızda kodlanmış, insan olmanın ilahi olarak verilmiş bir niteliği vardır, bu nitelik, bize Tanrı'yı insan aklının ve kalbinin tam özgürlüğünde deneyimlemek için bir farkındalık düzeyi bahşeder. Ancak bu özgürlükle birlikte bizi dünyaya bağlayan varoluşsal bir sorumluluk da gelir. Canımız ne isterse onu yapmak bizi özgür bırakmaz.

Gerçek özgürlük, görünüşte kilitli bir kapının anahtarıdır. Hepimize anahtar verildi ve kapıyı açmaya davet edildik. Ama ilerleyip ilerlememek bizim seçimimiz. Kapıdan geçtikten sonra, diğer tarafta büyük bir olasılık genişliği buluyoruz. Gerçek özgürlüğü kucakladığımızda yaşamamız gereken hayatları yaşamakta özgürüz. Gerçek amaçlı hayatlar yaşayabiliriz.

Yani özgürüz. Yine de her istediğimizi yapmakta özgür değiliz.

Dünyaya gerçekten yardım etmekte özgürüz.

Ve bu gerçek özgürlüktür.

Özgür İradeyi Laboratuvarında Test Etmek

Birkaç yıl önce, bilincimizin sadece ve sadece önceden belirlenmiş olduğunu kanıtlamak için çalışan Dr. Benjamin Libet adlı bir nöroloğa büyük bir ödül verildi.⁷ Temel olarak onun argümanı, beynimiz de dahil olmak üzere her şeyin bir nedeni ve sonucu olduğuydu. Örneğin, eliniz sıcak hissediyorsa, bunun nedeni ocakta sıcak tava gibi bir şeye dokunmanızdır. Isı, beyninizin nöronlarının sürecine iletilir. Sıcaklığı hissedersiniz ve beyninizde beynin bir tepkisi hissedilir. Böylece Libet'in daha büyük sorusu şu şekilde ortaya çıktı: İrade duygumuzun önceden belirlenmiş bir kökeni var mı? Seçimlerimiz açısından, sekiz numaralı topun arkasında mı yoksa önünde miyiz? Yaptığımız her şey tanımlanabilir bir neden tarafından önceden belirlenmiş midir?

Libet'in hakkını vermek gerekirse, hipotezi pek çok sağlam akıl yürütmeye dayalıydı ve ben onun çıkarımlarının bir kısmına katılıyorum. Nedensellik yasasına göre (Platon ve Aristoteles gibi zihinler tarafından anlaşılan ve onaylanan bir yasa), başlangıçtaki bir durumdan yalnızca bir sonuç çıkabilir. Elimde tükenmez kalem varsa ve kalemi sallarsam tsunami üretemem. Niye? Kalem yeterince büyük olmadığı için bu tür bir sonucu üretmek için yeterli kütleye ve yerçekimine sahip değil. Yalnızca yeterli bir neden dünya kadar büyük bir şeyin sarsılması gibi bir tsunami meydana getirebilir.

Sebepler ve sonuçlara dayalı böyle determinist bir evrende, gerçekliği öngörülebilirlikle eşanlamlı olarak kabul edebiliriz. Filozof William James, "Determinizm neyi savunur?" diye sorar. "Açığa çıkardığı şey şu... geleceğin içinde vaat edilen muğlak olasılıklar yoktur; şimdi dediğimiz kısım sadece bir bütünlükle bağdaşır. Ebediyetten beri sabit olandan başka bir gelecek bütünü imkânsızdır."⁸ Yani, eğer bir ev inşa etmek istiyorsam, o zaman bir ev inşa edebileceğimi tahmin edebilmeliyim. Ev

inşa etmeyi, ancak önce bir ev inşa etme niyetim varsa tahmin edebilirim. Öyleyse biyolojimize dokunmuş bir niyet olmalı. Sebep-sonuç yasası sayesinde bir şablondan önce bir tasarım-cının olması gerekir. Ve bu şablon nedeniyle, genel denklemde önceden belirlenmişliği hesaba katmalıyız. Ama özgür irade de var mı? Libet'in çürütmeye çalıştığı şey buydu.

Örneğin, Libet'in deneylerinden birinde, insanlara parmaklarıyla bir düğmeye basmaları söylendi. Bunu yaparken, Libet beyin aktivitelerini izledi. Gerçek bir eylem gerçekleşmeden önce bir dürtüyü EEG'ler aracılığıyla fizyolojik olarak ölçebileceğimizi gösterdi. Bu durumda, ilk olarak beyin ateşlendi, kişi ikinci olarak parmağını hareket ettirme kararının farkına vardı ve ardından üçüncü olarak gerçek parmak hareket etti. Üç aşamanın her biri arasında yüzlerce milisaniyelik boşluklar vardı. Libet, beynimizin, bilinçli bir niyetimiz olmadan önce hareket etmeye karar verdiği sonucuna vardı ve "Hareket etmeyi seçiyorum" bilinçli kararının, basit bir motor görevle nedensel belirleyici gücün çok sonrasında düşünüldüğünü öne sürdü. Bunun anlamı, özgür irademizin kontrolünde olmadığımızdır, çünkü ilk etapta buna sahip değiliz. Eylemlerimiz gerçekleşmeden önce, her eylemden önce gelen bilinçsiz bir sinyal vardır. Bir kişinin beyni, kişi kararı verdiğinin farkında olmadan önce belirli kararları taahhüt eder.

Hatta Malcolm Gladwell bu konuda yorumda bulundu: "(Araştırmalar gösteriyor ki) özgür irade olarak gördüğümüz şey, büyük ölçüde bir yanılsamadır: Çoğu zaman otomatik pilotta çalışıyoruz. Düşünme ve hareket etme şeklimiz –ve anlık durumlarda *ne kadar iyi* düşünüp hareket ettiğimiz, dış etkilere düşündüğümüzden çok daha bağlıdır."⁹

Ancak Libet'in vardığı sonuçlarda da sorunlar vardı ve bunlar son otuz yıldır hararetle tartışılıyor. Yeni bulgular, boşlukları yanlış zamanladığını gösteriyor örneğin.¹⁰ Diğer araştırmalar onun tüm sonucunun hatalı olduğunu gösteriyor. Ör-

neğin, Wisconsin Concordia Üniversitesi'nde felsefe profesörü olan Dr. Angus Menuge şöyle yazıyor: "Libet'in deneylerine yakından bakarsanız, talimat verilen özne tarafından önceden bilinçli bir karar vardı, sonra bir hazırlık potansiyeli, sonra bu hazır olma potansiyelinin farkındalığı ve ardından bir hareket vardı. Dolayısıyla, yakın neden hazırlık potansiyeli olsa bile, uzak bilinçli bir kararın hareketin nedeni olduğu söylenebilir."¹¹ Başka bir deyişle, hareket etme iradesi hem hareket etme kararından hem de hareket eyleminin kendisinden önce gelir.

Ve CUNY –*City University of New York*– felsefe profesörü Dr. Massimo Pigliucci şöyle yazar: "Libet'in deneyleri, daha farkına varmadan bilinçsiz kararlar verdiğimizizi gösteriyor. Düşen bir nesneyi ne yaptığını anlamadan yakalayan birinin şaşıracağından da herhangi birinin bu tür bir deneyimi, bilincin kasıtlı karar verme sürecine girmediğinin kanıtı olarak ciddiye alacağından da şüpheliyim."¹²

Libet'in sonuçları, UCLA'daki David Geffen Tıp Okulu'nda nöroşirürji ve psikiyatri profesörü olan Itzhak Fried tarafından 2011'de yayınlanan bir deney de dahil olmak üzere çok sayıda çalışmada tekrarlandı ve geliştirildi.¹³ Fried, Libet'in EEG kayıtlarını tek nöronları izleyen elektrotlarla değiştirdi ve hazır olma potansiyelinin, bazılarının iddia ettiği gibi yalnızca belirli olmayan bir hazırlık sinyali olmadığını, daha çok bir kişinin bu bilinçli kararları vermeden önce hem hareket edip etmeyeceğini hem de hangi eli kullanacağını öngören beyin aktivitesi olduğunu buldu. Bir kez daha, bu, deneyimlerimizin bize bilinçli hareket etme kararımızın, bu kararı harekete geçiren şey olduğunu söylediği öznel özgür irade duygumuza ağırlık katıyor gibi görünüyor. Gerçekte, bu kararın herhangi bir bilinçli farkındalığı yapılmadan çok önce işler zaten harekete geçmiştir.

Bir özgür irade var; bölünmez ve ilahi özümüz. Bir de önceden belirlenmişlik var; neden ve sonucun tecelli eden varlığı. Bu bir çelişki değil, bir gizem ve paradokstur.

Bilincin Eşsizliği

Daha önce de belirtildiği gibi, ben “inanca inanan” bir nöroloğum ve bunun her evrede bazı açıklamalar gerektirdiğini anlıyorum. Tüm varlığımızın bir inanç düzeyine dayandığını deneysel bir gerçektir. Beynimizin tüm işletim sistemi –tüm algılarımız, duyularımız, düşüncelerimiz ve duygularımız– inanç meseleleridir. Hiç şüphesiz dine “psikolojik olarak hazırız”. Akıldaki (ikilikteki) bu inanç, bazı düşünürler tarafından temel bir nitelikten ziyade beynimizin gerçek olmayan bir yan ürünü olarak reddedilir.

Daha fazla açıklamak gerekirse – klasik teist (inançlı kişi), yaratılışın iç işleyişine aktif olarak katılan yüce bir varlığa inanır. Amaca ve faillğe olan inanç, bir teistin temel argümanıdır. Teistler, inançlarını, değer ve niyet aramak ve yaratmak için doğal bir yatkınlığa sahip olduğumuza dair örtük bir anlayışa dayandırır. Beynimiz sorgulama yeteneğine sahiptir. Gerçekten de bu şekilde tasarlandı, tıpkı biz burada olduğumuz için evrenin bizim için mükemmel bir şekilde uygun olması gibi ki bu, yine, nöro-antropik ilkenin fikridir.

Peki neden bu şekilde programlandık? Ateist yazar Richard Dawkins bu fikri eleştirir: “Biyolojik olarak, davranışları bizim için önemli olan varlıklara niyetler yüklemek üzere programlandık.”¹⁴ Eğer bu yanlış bir inanç, bir yanılsama ise, insan beyninin bu tasarımının evrimsel önemi nedir? Daha yüksek bir gerçeğin yokluğunda neden amaç ve fail tayin edelim? “Akıllı tasarım” konusundaki evrime dayalı inanç, genlerimizin hayatta kalması için uygun mu? Yoksa varoluşumuzun bir anlamı olup olmadığını anlama arayışımızda derin bir sapma mı?

Cevap vermek için, varoluşun mu özden yoksa özün mü varoluştan önce geldiğine dair varoluşsal fikre geri dönüyoruz. Hümanistler, önce fiziksel varoluşun, ikinci olarak da özün olduğunu, ancak ikincisinin özgür irademizle tanımlandığını ve

yaratıldığını iddia eder. Ben önce özün –Tanrı’nın özü veya biyolojinin amacı– var olduğunu savunuyorum. Tanrı’nın mecazi aklı sayesinde hem varlığımız hem de özümüz yaratıldı. Bu özü kendi bilincimiz aracılığıyla yeniden keşfetmemiz evrimimiz sayesinde ve bunu yaparak Tanrı’nın özünü de keşfedebiliriz. Nobel ödüllü Sör John Eccles, başyapıtı *Evolution of Brain: Creation of Self*’te uzun yıllar beyin üzerine yaptığı çalışmaları kısa ve öz bir şekilde özetledi: “Biyolojik evrim; bilinçli varlıkların doğası gereği sevgi, hakikat ve güzellik arayışında umut aramak, anlam aramaları için maddi temel olan insan beynini sağlama konusunda kendini aşmaktadır.”¹⁵

Bir teistin inanç sisteminin merkezinde, *indirgenemez karmaşıklık* denilen şey –eğer etkileşimli parçalardan oluşan karmaşık bir sisteminiz varsa ve sistemi işleyen parçalardan herhangi birini çıkarırsanız, o zaman bütünün de işleyişini durduracağı anlamına gelen kavram– vardır. Örneğin, fare kapanı ile fare yakalamak istiyorsanız, sadece bir yay ile başlayıp çalışmasını bekleyemezsiniz. Benzer şekilde, fare kapanının yay hariç tüm parçalarını çıkarıp yine de düzgün çalışacağını bekleyemezsiniz. Fare kapanı yalnızca tüm parçalar yerindeyse çalışır. Evrenimiz, gezegenimiz olan dünya ve insan yaşamı gibi karmaşık, biyolojik ve organik bir sistemin işlemesi için her bir bileşenin yerinde olması gerekir. Dolayısıyla karmaşık bir sistem indirgenemez veya küçültülemez.

Dawkins, indirgenemez karmaşıklığı keskin bir şekilde eleştirir ve birkaç konuda haklıdır. Evrendeki ve organik yaşamdaki hemen hemen her biyolojik varlığın bileşenlerine ayrılacağı bilimsel olarak kanıtlanmıştır. İstedığınız kadar indirgemeci olabilirsiniz. Bir sonraki şeye köken veren önceden var olan bir “şey” bulacaksınız. Örneğin, atoma ulaşabilirsiniz ve bundan daha küçük şeyler de vardır; kuarklar.

Ancak evrimde indirgenemez karmaşıklıkta tek bir örnek vardır ve o da insan bilincidir. Bilinç alanına girdiğimizde,

ampirik bilimlerimizin ağırlıklarını, algılanan gerçekliğimizin kesinliğini kaybetmeye başladığını fark ederiz. Bilinç işlevsel olarak bölünemez ve onunla ilgili sonuçlarımız asla deneysel olarak test edilemez. İnsan bilincinin indirgenemez biçimde karmaşık olduğunu biliyoruz. Bilincin bir kısmına zarar verir, kaldırır veya bastırırsak, o zaman bütünün normal, entegre bir şekilde işlemesi sona erer. Aslında, indirgenemez karmaşıklık kavramı kitabımızın temasının merkezinde yer almaktadır. Özümüz (insan bilinci) Tanrı'nın zihnini kavramak için son derece uzmanlaşmış aracımızdır (evrim sayesinde tasarlanmış bir araç). İnsan beynindeki kilit bölgelerin karmaşık beyin görüntüleme çalışmalarıyla, kesinlikle sadece açma-kapama anahtarları görmüyoruz. Bunun yerine, kelimenin tam anlamıyla bağlantı ağları olarak daha uygun bir şekilde tanımlanabilecek olan bu haritalarda, mekanizmanın içindeki ruhu görebiliriz.

Özgür İrade Kaybedildiğinde

Nörologlar bazen dedektif gibi davranırlar. İpuçları ararız, hipotezler geliştiririz ve içgüdülerimize ne zaman güvenip ne zaman güvenmememiz gerektiğini öğrenmemiz gerekir. Ken adında on dört yaşında bir çocuk, endişeli görünen annesiyle birlikte muayene odama girdiğinde, tıbbi tetkikimin, insan beyninin içinde özgür iradenin meşhur dumanlı silahını bulmaya yönelik bir arayışa dönüşeceği hakkında hiçbir fikrim yoktu.

Ken'in sol bacağını sürükleyerek garip bir şekilde yürüdüğünü fark ettim. Bu bir felç belirtisi olabilir, ki bir çocukta görmeyi beklediğiniz bir şey değildir. Çocuğun bu alt ekstremitedeki zayıflığına neyin sebep olabileceğini merak ettim. Bir avukat tarafından sevk edilince, bir yanlış tedavi vakası dinleyeceğimi sandım. Bu bir yanlış tedavi vakası değildi. Oğlan boş boş pencereden dışarı bakarken Ken'in annesi Sharon bana

hikâyenin çoğunu anlattı. O, bekâr bir anne olarak Ken'i ve küçük kız kardeşini yetiştiriyordu. Bunalmış hissediyordu. Kocas, gizemli bir şekilde "Ken ile okulda olan olay" olarak tanımladığı şeyden bir yıl önce onu terk etmişti. İsteksizce ve biraz dürttükten sonra Sharon, Ken'in yasal olarak başının belada olduğunu bildirdi. O, cezai suçlamalarla ve ıslah evinde uzun bir cezaya çarptırılma olasılığıyla karşı karşıyaydı. Avukatı bir nöroloğun yardımcı olabileceğini önermişti. Ama nasıl?

Ken'in yasal sorunu, başka bir öğrencinin okul tuvaletinde bir tür rıza dışı cinsel deneyim yaşandığını bildirmesiyle başlamıştı. İddiaya göre Ken, kendinden üç yaş küçük bir çocuğu taciz etmişti.

Annesi, okul yöneticilerinin kendisine ilettiği olayın acı detaylarını anlatırken ben, çocuğun yüz ifadesini yakından izledim. Fark edilebilir bir tepki yoktu, en ufak bir duygu ya da duygu belirtisi yoktu. Buna karşılık, Sharon gözyaşlarını zar zor tutabiliyordu. Hatta biraz histerik görünüyordu.

Çocuğa olayla ilgili birkaç giriş sorusu sordum, ama Ken olanları ne inkâr etti ne de açıklamaya çalıştı. Aleyhindeki iddianameyi anlayıp anlamadığı belli değildi ya da umursamadı. Sanki buzdan yapılmış gibiydi.

Psikopatoloji, başkalarının zihinsel durumunu tanıma, önemseme veya tepki verme yetersizliği olarak tanımlanır.¹⁶ Çocuklar doğaları gereği acımasız veya kayıtsız davranabilirler. Neler olup bittiğini açıkça ifade edebilecek iletişim becerilerinden genelde yoksundurlar. Bu nedenle, bir sosyopatın klinik profiline uyan bir gence, vicdanı olmayan bir tür "genç canavar"a teşhis koymak her zaman zor olmuştur. Ama konuştukça, Ken'in bu tasarıya uyup uymadığını daha çok merak etmeye başladım. Ne zaman hareketlerini açıklamasını, hatta bana ne hissettiğini söylemesini istesem, sadece omuz silkti ve "Bilmiyorum," dedi. Bir operatörün fişini çektiği bir robotla oturduğumuz izlenimine kapıldım.

"Ken, yaptığın şey hakkında diğer çocuk ne hissetmiştir sence?"

"Bilmiyorum."

"Sence o kişi şimdi incinmiş midir, korkmuş mudur?"

"Bilmiyorum. Belki."

"Bu olayın anneni ne kadar incittiğinin farkında mısın?"

Sharon şimdi onun yanında otururken göstere göstere ağlıyordu.

"Bilmiyorum. Sanırım."

Çocuğun tutumu tamamen düzdü. Sesi tamamen monotondur. Bu gençlere has bir ilgisizlik gibi değildi. Işıklar yanıyordu, ama evde kimse yoktu.

Derin endişemi gizleyerek çocuğun annesine nasıl yardım edebileceğimi düşündüğünü sordum. Çocuk doktorunun Ken'i yerel bir psikiyatriste yönlendirdiğini söyledi. Psikiyatrist, çocuğun bir öğrenme güçlüğü ve muhtemelen yargısını bozan DEHB'den mustarip olduğu sonucuna vardı. Bu sonucu, okuldaki zayıf odaklanması ve düşük motivasyonu ile ilgili tutulan raporlara ve gözlemlere dayandırmıştı: Ken giderek daha dürtüsel olmaya başlamıştı ve derslerinin çoğunda başarısız oluyordu. Buna rağmen, birkaç farklı uyarıcıyla –ki bunlar DEHB'yi tedavi etmekte kullanılan tipik ilaçlar- yapılan deneyimin tamamen etkisiz olduğu kanıtlandı. Ken açıkça sorunlu bir çocuktur. Ama neden?

Daha fazlasını araştırarak tıbbi geçmişinin bazı ayrıntılarını öğrendim. Ken, beyinde aşırı omurilik sıvısı birikmesiyle olan konjenital hidrosefali adı verilen bir durumla doğdu. Bebekken, basıncını azaltmak için beyninin sağ lateral ventrikülüne bir şant* yerleştirilmişti. İki yıl önce, normalde nispeten rutin bir prosedür olan bir şant revizyonu geçirmişti. Ancak doktorlar Sharon'a bazı "komplikasyonlar" olduğunu söylemişlerdi

* Tıp literatüründe vücudun iki bölümü arasında sıvı geçişini sağlamak amacıyla açılan geçit, kanal. (ed.n.)

(doktorların genellikle bir şeylerin ters gittiğini söylemek için kullandıkları bir jargondur bu). Prosedürde, şant Ken'in sağ motor korteksine zarar vermiş ve sol bacağına fark ettiğim kalıcı zayıflığı bırakmıştı.

Sherlock Holmes zihniyetim devreye girdi. Bu başarısız prosedür ile Ken'in davranışsal sorunları arasında herhangi bir bağlantı olup olmadığını merak ettim, gerçi başta bu pek olası görünmüyordu. Sharon sadece oğlunun bazen “depresif” görüldüğünü fark etti ve bunu düzenli hastaneye yatışların ve doktorlarla yapılan takip ziyaretlerinin stresine bağladı.

Ken'e hiç depresyonda hissedip hissetmediğini açıkça sordum.

“Hayır,” dedi. “Hiçbir şey hissetmiyorum.”

Bu bir ipucuydu. Sohbetle ilk kez “Bilmiyorum,” diye cevap vermemişti.

Ama annesi ipucunu yakalayamamıştı. “Ken,” dedi annesi, sesi çatlayarak, “sen gidebilirsin. Seni çocuk hapishanesine götürebilirler.”

Çocuk cevap vermedi. Başını sallama, gözlerin arkasında titreme yoktu.

Ken başından beri doğruyu söylüyordu. Depresyonda değildi. En azından depresyon bir duygudur. Ama Ken hiçbir şey hissetmiyordu. Tamamen kayıtsızdı. Gerçek Ken gitmişti.

Seansımız bitmişti, en azından şimdilik. Nöroşirürji öyküsü nedeniyle, bulgularımla mevcut antisosyal davranışı ve yasal sorunları arasında doğrudan bir bağlantı kurmakta zorlansam da, çocuğu fonksiyonel bir MRI (fMRI) ve bir difüzyon tensör görüntüleme (DTI) testi için sevk ettim. DTI o sırada yeni piyasaya çıkmıştı: Daha önceki çalışmaların normal görüldüğü durumlarda beyindeki hasarı tespit edebiliyordu.

Bu çalışmalar tamamlandıktan birkaç gün sonra, nöroradyologdan oldukça sıra dışı bir telefon aldım. “Bunun için teşekkürler,” dedi. “Hiç böyle bir vaka görmedim.”

Şant yerleştirmenin sadece Ken'in motor korteksini –serebral korteksin istemli hareketlerin planlanması, kontrolü ve yürütülmesiyle ilgili bölgesi– değil, aynı zamanda sağ ön lobunda önemli miktardaki beyaz maddeyi de bozduğu ortaya çıktı. Beyaz madde –beynin “metro” veya “kablo ağı”– yüzeyin derinliklerinde bulunan ve beyindeki gri maddenin her bir uzak bölgesini diğerlerine bağlayan, hızlı hareket eden bilgi taşıma sistemidir. Ken'in şantının revizyonunun neden olduğu hasar, böyle bir kopukluğu işaret ediyor ve muhakeme ile empati arasında azalan bağlantı düzeyini açıklıyordu.

Prosedürün yol açtığı hasar, kişilik değişikliğine ve diğer insanların duygularına saygı duymamasına neden oldu. Ken bir sosyopat olarak doğmamıştı. Beyin hasarı onun öyle davranmasına neden oldu. Şant yerleşiminden kaynaklanan hasar, kurbanlarına ne yaptığını ve hatta neden yaptığını anlamak için kullanabileceği anlamlı bir model oluşturmasını engelledi. Akıl yürütme gücü artık empatisine bağlı değildi. Oldukça basit bir şekilde bağlantısı kesildi.

Hem savcı hem de yargıç, Ken'in davasının benzersiz koşulları hakkındaki ifademi anladı. Ken, gerekli tıbbi ve psikolojik müdahaleyi aldı ve hiçbir zaman hapse girmedi. Neyse ki, zamanla iyileşti ve yavaş yavaş eski benliğine daha çok benzedi. Sonunda eylemleri için gerçekten derin bir pişmanlık ve suçluluk gösterdi. Bu elbette daha fazla tedavi gerektirdi.

Ken'in vakası, beyin anatomisinin düşüncelerimiz ve duygularımız da dahil olmak üzere davranışlarımızı yönlendirme gücünü gösteriyor. Beynimizde hareket eden ruhun her zaman bir miktar biyolojik kısıtlaması vardır. Bir evrim ilkesi ve buna karşılık gelen bir sinirbilim ilkesi, nedensellik fikridir; her şeyin bir nedeni olmalıdır. Mesele, bilinçli durumlarımızın beynimizin temellerinin bir nedeni mi yoksa bir sonucu mu olduğudur. Psikolojik olarak konuşursak, gerçekten özgür irade meselesi şudur: Beyin durumlarımız organın kendisi ta-

rafından mı yönetiliyor yoksa donanımımız mı –beynimizin iç mekanizmasının, beyin sapının ve talamusun tüm işleyişinin– bilinçli durumlarımızı baştan sona oradan yönlendiriyor? O halde boğuşmamız gereken diğer sorular şunlardır: Beynimizin neresinde özgürüz? Beynimizin işletim sisteminin hangi bölümünde irade özgürlüğünü buluyoruz?

Gerçek Özgürlük

Özgür irademizin anatomik merkezi olan kimliğin yeri, kendimiz dediğimiz hikâyenin yazarlığından sorumlu olan beynimizin bir bölgesidir. Benzersiz profilim, adımın Jay Lombard olduğunu, bir nörolog olarak eğitim aldığımı ve şimdi sinirbilim, inanç ve insan ruhu hakkında bir kitap yazdığımı hatırlatıyor. Karımı ve çocuklarımı sevdiğimi hatırlamam işte buradadır, bu özel beyin devreleri ve yolları grubunda. Ve bu nöronların anlaşılmasız temel süreçleri sayesinde en şahsi düşüncelerim, hislerim, umutlarım ve duygularım doğuyor ve aklımda kalıyor. Hem kendi kişisel geçmişimi oluşturuyor hem de başka birinin değil, benim kişisel geçmişimi kaydediyor. Beyin usta bir hikâye anlatıcısıdır, hikâyelerimizi bu anatomik sınırlar çerçevesinde örer ve anlatırız.

Bu alt katmanı, düşünme ve hayal etme kapasitemizin, yaratma gücümüzün ve irademizin, varoluşumuzun sınırlarını aşmamızın, neye inandığımızı seçmemizin kaynağı olarak görebiliriz. Bizler *Homo sapiens*'iz, yani kendi üzerine düşünme ve kendi kaderini tayin etme kapasitesiyle doğan “bilen varlıklarız”. Belirli bir amaçla hareket etmek, gerçekliğin ortak bir versiyonunu yaratma yeteneğimiz aracılığıyla Tanrı ile ortak-yaratıcılar olduğumuza dair sürekli bir farkındalığa sahip olmaktır. Bu özgürlüğün getirdiği muazzam bir sorumluluk var. Bu kozadan hangi cins kelebeğin çiçek açacağını asla bilemeyiz; bu evren zincirlenmemiş bir Prometheus'tur.

Kendimizin ve diğer insanların zihinleri ve düşünceleri indirgenemez olduğundan ve doğrudan gözlemlenebilir olma-

diğından, diğer insanların zihinlerinin olduğunu bile doğrulamanın doğrudan bir yolu yoktur; ancak kendi zihnimize ve deneyimlerimize dayanarak diğer insanlarda zihnin varlığını örtük biçimde ortaya çıkarabiliriz. Bu nedenle zihnin varlığına bir “teori” diyoruz. ikinci bölümde belirttiği gibi, başkalarının zihinsel durumu hakkında çıkarımlarda bulunma kapasitesi zihin kuramına dahildir. Biz inandığımız için başkalarının inandığını ve biz hissettiğimiz için başkalarının hissettiğini biliyoruz. Ama bunun özgürlüğümüzle tam olarak ne ilgisi var?

Cambridge Üniversitesi psikopati profesörü Simon Baron-Cohen, otizmin bir zihin teorisi bozukluğu, başka birinin bakış açısını tam ve eksiksiz olarak alamama olduğunu teorileştirdi.¹⁷ Anatomik olarak, otizmin üst temsil bozukluğunun aynı zamanda işlevsel bağlantıdaki bir miktar azalmadan ve zihin teorisinde yer alan hesaplamaların bir “akıl körlüğü” durumuna yol açmasından kaynaklandığı öne sürülmüştür. Bazıları, yanlış bir şekilde, bu durumun, bir başkasının nasıl hissedebileceğini bilmeden kişiyi aciz kılacağını varsayabilir.

Ancak insan zihni köklerine bağlı kalmayı reddeder ve anatomi otomatik olarak kadere eşit olmaz. On üç yaşında, otistik Japon bir çocuk olan Naoki Higashida, –her seferinde bir tuş vuruşu ile– iç sesini ifade etmek için yazılı dili kullanma kapasitesinde ustalaştı. Hâlâ konuşamasa da birçok dile çevrilmiş çok satan bir kitap yazmıştır. Görünüşe göre başkalarının gerçek niyetini veya duygu durumunu kavrayamayan bu otistik çocuk, sözde sağlam bir zihin teorisine sahip olan bizler hakkında şunları gözlemledi: “Bence otizmlili insanlar medeniyet rejiminin dışında doğarlar... dünyadaki tüm cinayetlerin ve insanlığın yaptığı bencil gezegen yıkımının bir sonucu bu... Otizm bir şekilde bundan doğdu... Bizler daha çok uzak, uzak geçmişten gelen yolcular gibiyiz.”¹⁸

Görünüşe göre bizden kopuk olan otistik insanlar, kömür madenindeki kanaryalar gibidir. **Otizm** kelimesi, Yunanca

“kendi” anlamına gelen kelimedenden türetilmiştir ve başkalarından kopuk ve ayrı görünen insanların davranışlarını tanımlamak için kullanılır. Otizmin yaygın bir belirtisi, yabancılardan aşırı derecede korkmaktır. Ama kim diğerlerinden daha çok korkar, otistik çocuk mu yoksa içinde yaşadığı toplum mu? Yabancılaşma ve güvensizliğin her an her yerde olduğu ve giderek içsel öznelliğimizi değersizleştirdiğimiz Otizm Çağında yaşadığımızı söylemek adil olmaz mı? “Otistik” olduk. Bize hizmet ettiği iddia edilen teknolojiler, bize hizmet etmek yerine eziyetimizin araçları haline geldi. Aramızda, panoptik* bir toplumun ve neredeyse mutlak sözlü gözetimin yerini alan düzeyde paranoya ve güvensizlik yaşıyoruz. Özgürlük bu mu?

Eğer gerçekten özgürsek, o zaman sorumluluğumuz nedir? Almamız gereken hangi dersler var? Özgürlük için tasarlanmış bir beyinle nasıl eyleme geçmemiz gerekiyor ve dönüşümlü olarak bizden nasıl bir karşılık bekleniyor? Başka bir deyişle, eğer özgürsek, ne yapmakta özgürüz?

Özgür irade, hayatımızın anlamı ve amacı hakkında kendi anlatımımızı oluşturma yeteneğimiz anlamına gelir. Tanrı’ya inanmakta veya bir Yaratıcı’nın varlığını inkâr etmekte özgürüz. Ahlakî olarak hareket etmekte özgürüz ya da yapmamayı seçebiliriz. Bu potansiyele, varlığımızın sınırlarının ötesine geçme, kendimiz için belirli bir yolu özgürce seçme kapasitesine yalnızca insanlar sahiptir. Hatta insanlık dışı davranmayı bile seçebiliriz. Bu gerçeklerin apaçık olduğunu düşünüyoruz: beyinlerimiz kendi özgürlüğünü, özerk olmayı, kendi kaderini yaratmakta özgür ve aynı zamanda mutlak bir biyolojik determinizmin zincirlerinden kurtulmuş durumda. Dünyayı,

* Jeremy Bentham tarafından tasarlanan, ortada bir kulenin ve etrafında hücrelerin olduğu hapisane projesi olan panoptikon, hiçbir zaman hayata geçirilemedi de panoptik görüş literatürde yer edinmeyi başarmıştır. Panoptik yapıya göre, bir gardiyan, tüm hücreleri izleyebileceği, ama hücrelerden gardiyanın görünmeyeceği şekilde konumlanmış bir kulededir. Gardiyanın kimi izlediğini mahkûmlar asla bilemeyeceği için, kendilerini hep gözetim altında hissederler ve izlendiklerini düşünerek hareket ederler. (ed.n.)

kendi eylemlerimizle bir yöne veya diğerine eğebileceğimiz ölçekte, yani kolektif kaderimizin, bireyler olarak birbirimiz için sahip olduğumuz sorumluluğa bağlı olduğunu hayal edersek, ilk yaratıcı özgürlük eylemimiz affetmek olmalıdır. Hayatımızın sadece sebep ve sonuca dayalı olduğuna inanıyoruz. Tepki vermek için önceden programlandık: Eğer incinirsek, intikam veya iyileşme aramak normaldir. Bu eğilim, koşullu ve beklenen determinist doğamıza dayanır. İnsanlık tarihinin çoğu bu ilkeye, bir suça karşı beklenen tepkiye dayanır, ancak intikam yeni bir zemin kazanmaz.

Affetme yeteneği olmadan özgür irade olamaz. İtalya'da hikâye anlatımı ve kimlikle ilgili beyin bölgelerinin işlevini derinlemesine inceleyen araştırmacılar, teolojinin temel bir desteğiyle tutarlı, şaşırtıcı bir bulguya ulaştılar. Emiliano Ricciardi ve Pisa Üniversitesi'ndeki meslektaşları fMRI kullanarak bağışlayanın beyindeki bağıntılarını inceledi. Beyindeki bu bölgenin önemli bir bileşeninin ancak bireyler empatiyi deneyimleyebildikleri ve dolayısıyla "diğerlerini" affedebildikleri zaman aktive olduğunu keşfettiler.¹⁹ Özgür irade, koşulsuz hareket etme iradesine, nedenselliğin sınırlarını aşma ve dolayısıyla Tanrı'nın özgürlüğü ve potansiyelinin ortasında yaşama yeteneğine sahip olmak anlamına gelir.

Affetme süreci tek gerçek özgürlüktür. Bize tamamen koşulsuz bir şekilde hareket etme potansiyeli bahşeder. Hem kişisel düzeyde hem de uluslar düzeyinde insanlık tarihinin büyük bir kısmı intikam ilkesine, bir suça karşı beklenen tepkiye dayanmaktadır. Ama intikam hiçbir zemin kazanmaz.

Affetmek beklenmeyen şeydir. *The Human Condition* kitabının yazarı Hannah Arendt, affetmeyi, "sadece tepki vermekle kalmayıp kendisini kışkırtan eylem tarafından koşulsuz olarak yeniden hareket eden ve böylece hem bağışlayanı hem de bağışlanana bunun sonuçlarından özgürleştiren bir tepki" diye yazmıştır.²⁰ Bu özgürlük düzeyi, eylem ve tepkinin kaçınılmaz

otomatizminden, uyaran ve tepkiden –aksi takdirde asla sona ermeyecek bir döngüden– özgür olmaktır. Empatinin kadere eşit olduğunu fark edebildiğimizde gerçek özgürlüğü deneyimleriz. Dünyayı başkalarının bakış açılarından görebildiğimizde, onların ne hissettiklerini hayal edip ilişkilendirebildiğimizde, onlara zihinsel durumlar atfettiğimizde ve onların Tanrı'nın zihninde bizimki kadar gerçek olduklarını gerçekten hissettiğimizde, ancak o zaman, gerçekten özgür olacağız.

İyi ve Kötü Gerçekten Var Mı?

“Tanrı’ya olan uzaklık fiziksel bir mesafe değil, ruhsal bir ilişki sorunudur.”

- RABBİ ADIN STEINSALTZ¹

“Birey, tüm insanlık olan insandır. İnsanlığın tüm tarihi kendi içimizde yazılıdır.”

- KHRISHNAMURTI²

1989 Noel Arifesi, New York’ta Queens General Hospital’ın psikiyatrik acil servisi başı başına bir evren gibi geliyordu. Bu dinamiği, ikinci yılındaki psikiyatri asistanı olan (nörolojiye geçişi daha yeni düşünmeye başlamıştım) ben, o zamanki en iyi arkadaşım ile asistan olarak acil serviste psikişik rotasyon yaparken zaten öğrenmiştim. Koğuşun ayrı bir girişi ve üç sürgülü kapıları vardı. Bir giriş, bir de çıkış yolu. Bu, denizesiz hastaları ve savunmasız personeli korumak içindi.

Arkadaşım tanıdığım en komik adamlardan biriydi ve böyle ender rastlanan sönük geceleri katlanılabilir hale getirirdi. Acil serviste çoğu gece zordu. İntihara meyilli gençler, ilaç kullanmaması gereken uyuşturucu bağımlıları ve kullanmaları gereken ilaçlar yüzünden akıl hastası olanlarla doluydu. Ama bu gece özellikle yavaştı. Gece yarısına doğru arkadaşım bir sırtıyla yanıma geldi ve “Batı Cephesi”nde her şey sessiz,” dedi.

Yüzümü buruşturdum. Beysbol oyuncularını ve psikiyatri sakinlerinin kendi batıl inançları vardır. Psikiyatri sakinleri, acil

servisin hiçbir zaman “sessiz” olduğunu söylemezlerdi. Bu şom ağızlılıktı.

Tabii ki birkaç dakika sonra, iki polis memuruyla ATT görevlileri, en fazla bir buçuk metre boyunda, ufak tefek, koyu saçlı, koyu tenli bir kadın getirdi. Küçük boyutuna rağmen, dört noktadan bağlarla sedyeye bağlıydı (deli gömleğinin modern ve daha insancıl eşdeğeri). Sadece başını hareket ettirebiliyordu. Kelimenin tam anlamıyla hırlayıp homurdanırken başını yukarı kaldırıyordu.

Hemşirelerden biri, “Ele geçirilmiş,” dedi.

Ele geçirilmiş? Korku filmlerini izlemiştim ve gerçek bir şeytanın varlığına inanmasam da bu hastayı gözlemledikçe hemşirenin değerlendirmesine katılmaya meyilliydim. Bize doğru tekrar homurdanıp hırladı. Ondan gelen sesler insani değildi. Yine de tanık olduğumuz şeyin kesinlikle biyolojik ve psikolojik bir açıklaması olmalıydı.

Değil mi?

Dr. Jekyll ve Bay Hyde

Gece daha da tuhaf bir hal aldı.

Bu kadın gibi potansiyel olarak patlamaya hazır bir hastayı uygun şekilde zapt etme tekniği, bir kolunu başın üstünde, diğer kolunu aşağıda sabitlemektir. Kadını acil servise götürmelerinden saniyeler sonra, bir şekilde üst kolunu kurtardı. Bu insanüstü bir güç gerektirir, unutmayın. Ve iri yarı bir polise sert bir yumruk indirdi, neredeyse onu deviriyordu.

Polislerden biri oluşan çürüğü ovuşturarak, “Tamamen sizindir,” dedikten sonra iki polis de acil servisten kaçmak için çıkış düğmesine basarak hızla topukladı.

ATT görevlileri evraklarını imzalatırken nöbetçi hemşire onları uyardı ve kadınla ilk yakın karşılaşmam için kendimi hazırladım. Nöbetçi olarak, en iyi hareket tarzını bulmak bana düşüyordu. Hasta o kadar sadırgandı ki, hemen 1 mililitre

Haldol'u kas içi enjeksiyon yoluyla vermek için harekete geçtim. Bu ilaç, saldırganlığı ve başkalarına zarar verme arzusunu azaltmada ve bir hastanın düşüncelerini temizlemede harikalar yaratma eğilimindedir. Ama ben ve en deneyimli hemşirelerimizden ikisi, antipsikotik ilacı verebilmek için kadını zapt etmeye çalışırken, o bağlarının içinde çırpındı ve kuduz bir pitbull gibi kolumu ısırarak için elinden geleni yaptı.

Normalde, bu giriş odasında hayati değerleri alırken aynı zamanda bir tıbbi hikâyeyi de alırdım. Ama bu hasta hâlâ fazlasıyla saldırgandı. Gırtlaktan gelen homurtular ve yaklaştığımızda dişlerini birbirine çarpması dışında, hâlâ iletişim kurmuyordu. Gelişinin üzerinden iki dakika geçmemişti ve çoktan tam olarak neler olduğu konusunda şaşkına dönmüştüm. Neyse ki triyaj hemşiresi perdeden içeri girdi ve bana hastanın kocasının geldiğini, dışarıda beklediğini söyledi. Haldol'u o zamana kadar uygulamıştık, bu yüzden geçici olarak kaçma fırsatını yakaladım ve antipsikotik etkisini gösterirken adamla görüştüm.

Kocası, bekleme odasında volta atıyordu ve gerginlik belirtileri gösteriyordu. Ancak bu böyle durumlarda olağandışı değildir. İlk birkaç soruma cevaben karısının adının Magdalena olduğunu söyledi. Yirmi dokuz yaşındaydı, Guatemala doğumluydu, fiziksel sağlığı iyiydi ve "bunun zaman zaman başına geldiğini," söyledi. Bu son bölümün başlangıcı beş gün önce olmuştu ve belirgin bir tetikleyici olay yoktu. Bana, ambulans çağırdığı için polise, onu hastaneye götürdüğü için de sağlık görevlilerine kızgın olduğunu söyledi.

"Neden kızgınsınız ki?" diye sordum, ses tonumun epey kuşku yüklü olduğunu farkındaydım.

"Çünkü doktora ihtiyacı yok," dedi aksanıyla kelimeleri yuvarlayarak.

"O zaman neye ihtiyacı var, efendim?"

"Şeytan çıkaracak birine ihtiyacı var!"

Normalde bir hasta sıkıntılıysa, aile üyesiyle görüşmeyi bu kadar uzun tutmam. Ancak Haldol'un tehlikeli bir hastayı sakinleştirmesinin biraz zaman alabileceğini biliyordum (ona geri dönmek için hiç acelem yoktu). Bu yüzden daha fazla bilgi toplamak için oturdum ve kocasını da aynı şeyi yapmaya davet ettim. Onun da sıkıntısını gidermeyi umdum.

"Şizofreni için herhangi bir ilaç kullanıyor mu?" diye sordum, makul koşulların bir listesini inceleyerek. "Bipolar bozukluk? Herhangi bir şey?"

"Hayır," dedi. "O deli bir kadın değil, size söylüyorum."

"Başını herhangi bir noktada vurdu mu? Araba kazası? Bir düşüş?"

"Hayır. Hayır!" Şakağında bir damar endişeyle titreşti.

"Peki nöbetler? Hatırladığınız kadarıyla, hiç..."

"Neden beni dinlemiyorsunuz?"

Aniden ayağa kalktı. "O buraya ait değil! O hasta değil. İçinde kötü ruh var! Onu çıkarın, yoksa onu başka bir yere götürürüm!"

Gelecek kuşaklara bu konuşmanın –özellikle de bu adamın tek ve kesin teşhis üzerindeki ısrarının– beni derinden sarstığını yazmaktan utanmıyorum. Ama aynı zamanda durumu "tıbbileştirmeye" çalışma girişimime ve acil bir psikiyatrik tesise kabulün onun için bariz bir seçim olduğundan emindim. Sadece ikinci yılındaki asistanların teşhisleri konusunda kendini beğenmiş davranmaya meyilli olmaları yüzünden değil, aynı zamanda bu açıkça sıkıntılı kadına gerçekten yardım etmek istediğim için. Şu anda tam olarak nasıl yapacağımdan emin olmasam da ona burada yardım edebileceğimizden emindim. Kocasını konusunda yapabileceğim her şey bu kadardı, bu yüzden Magdalena açıkça uyuşturulduğunda odasına tekrar girdim. O anın öncesinde ve sonrasında tıbbi bir durumda hiç bu kadar korkmadım.

Ve hiç daha fazla şaşırmadım!

Odada karşılaştığım, hayal edebileceğim en uysal ve yumuşak huylu genç kadındı. Tam anlamıyla nezaket, alçakgönüllülük, çekicilik ve dinginlik gösteren bir çehre sergiledi. Hatta bir Eski Dünya hizmetçisinin yaptığı gibi, gözlerini biraz kaçırdı.

Kocasınınkinden daha az Orta Amerika Kızılderili atalarını anımsatan tiz, cıvılcıvılcı bir konuşmayla, “Doktor, umarım kimseye sorun çıkarmamışımdır,” dedi.

Bu, tüm yetersiz ifadelerin anasıydı. Kişilik farklılığından o kadar çok etkilenmiştim ki hemen odadaki hemşirelerin ikisiyle de göz göze geldik. Sırayla ikisi de kaşlarını kaldırdı. Hal-dol güçlü bir ilaçtır, ancak Hyde’ı tekrar Jekyll’e dönüştürmek için bu kadar kısa bir çalışma yapmasına imkân yoktur.

Kadın, az önce meydana gelen olaylarla ilgili tamamen amneziye sahipti, ancak hemşirelerden biri zaten neden hastanede olduğunu ona anlatmıştı. Ve olay buydu. İşe yarayanın hiç de ilaç olmadığını anladım. Önümde sedyede olan şey, gerçek ve ciddi bir çoklu kişilik bozukluğu vakasıydı ya da şimdi disosiyatif kimlik bozukluğu olarak adlandırılan şeydi.

Bir çırpıda kendini dramatik bir şekilde değiştiren bir be-yin, korkunç olsa da tanık olduğum en büyüleyici süreçlerden biriydi. Ve hâlâ hastama odaklanırken, neredeyse tam o anda kariyerimi nörolojiye çevirmeye karar verdim.

Kadının kusurlu muayenesi sırasında, kalp atış hızının, nabzının, vücut ısısının ve diğer işaretlerin, kısa bir süre önce ambulansa acil tıp teknisyenleri tarafından alınanlardan önemli ölçüde farklı olduğunu keşfettim. Çoklu kişilik bozukluğu önsezimi doğrulamak için işi daha deneyimli profesyonellere bırakmam gerektiğinden, onu BTA (Başka Tür-lü Adlandırıl-mayan) Psikotik Bozukluk teşhisiyle standart bir nezaretle kil-itli psikiyatri koğuşuna girişini yaptım. Psikiyatri koğuşunda tam bir tetkik yaptıracaktı.

Altmışlı yaşlarının sonlarında bir adam olan psikiyatri uzmanımız “Dr. S”, onun vakasını devraldı. Sonraki birkaç gün

içinde, zaman zaman Dr. S ile Magdalena'nın vakası hakkında görüştüm ve diğer kişiliğinin, yani kocasının kötü ruh dediği kişiliğinin, Magdalena kabul edildiğinden beri tezahür etmediğini öğrendim. Ancak bu kişiliğin saldırganlığının şiddeti, aniden başlaması ve bitmesi ve onunla kadının diğer, itaatkâr benliği arasındaki karşıtlık, Magdalena'nın durumunu hastanedeki herkes için çok ilginç hale getirdi.

Dr. S bana Magdalena'nın "diğer yarısı" ile tanışmaya kararlı olduğunu söyledi. Bunu yapmak için bir planı vardı ve tüm psikiyatri asistanları davet edildi.

Bir Hipnoz Seansında

Dr. S'nin planı, Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan *Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı* adındaki rutin standart çalışma kitabına başvurmayla başladı.³ Kitap, çoklu kişilik bozukluğu ve dissosiyatif kimlik bozukluğu gibi bir dizi ciddi zihinsel rahatsızlıkların temel nedenini ciddi, genellikle cinsel, çocukluk çağı travmasında bulur.

"Kötülük"ün uzak bir versiyonunu aramaya gerek yok. Bu tanı hakkında bazı tartışmalar olsa da birçok uzman çocukluk çağı travmasının, bir kişinin ruhunda yoğun olarak hissedilebileceğine ve bunun bir parçalanmayı, rahatsızlıkların bölümlere ayrılmasını sağlayacağına ve böylece travmanın bilince erişemeyeceğine inanıyor. Diğer "parçalar" farklı yönlere "bölünmüş" ve travmatize kalmış olsa bile, kişinin baskın bir "parçası" uyanık ve "normal" kalabilir.

Çoklu kişilik bozukluğu ve dissosiyatif kimlik bozukluğu için standart tedavi stratejisinin temel bir parçası, benliğin bölünmüş parçalarını baskın ev sahibi kişiliğe dayalı bir bütün halinde birleştirmektir.

Bu amaca yönelik olarak Dr. S, Magdalena'nın kocasıyla işbirliği içinde ve aldığı psikoterapiye ek olarak, Magdalena gibi hastalara sıklıkla fayda sağlayan yardımcı bir modaliteyi de

dahil etmek istedi: hipnoz. Ve Dr. S, ilk seansını tüm psikiyatri asistanlarının önünde gerçekleştirmenin öğretici olacağını düşündü.

Seans, Dr. S'nin Magdalena'yı transa girene kadar nazikçe sakinleştirmesiyle başladı. Gözleri kaydı. Tüm sorularını kibar ve ağırbaşlı bir tavırla yanıtladı:

"Evet, Doktor, rahatım."

"Evet, Doktor, sizi gayet iyi duyuyorum."

Ama ona, yanında olabilecek "başka birine" hitap etmeye hazır olup olmadığını sorduğunda, normal sesiyle ama biraz daha yalvarırcasına, "Lütfen, Doktor, hayır," dedi.

"Hayır, ne?" diye sordu doktor.

Fısıldadı:

"Onu dışarı çıkarmamalıyız."

Bunun üzerine "o" padoktan* çıkmış bir tay gibi çıktı. Diğer şahsiyet bizimleydi. Sanki o şalter tekrar kapandı ve kadının gözlerinin arkasındaki ışıklar karardı. Normal Magdalena'ya dair her şey uçup gitti, bir bakıma o öldü ve "Kötü Olan" diğer kişiliği onun tenini doldurdu. Ondan derin bir boğaz kükremesi geldi. Vücudu çarpıktı. Tüm çehresi hiçbir şekilde insana benzemiyordu.

Psikiyatri asistanları hemen odanın diğer ucuna koştular – bazıları bu sırada sandalyelerini devirdi- ve köşeye yığıldılar. Dr. S, Magdalena'nın karşısındaki sandalyesinde kaldı. Kötü Olan, çenesini göğsüne dayamış, burun delikleri genişlemiş, gözlerini dikmişti ve salyası akıyordu. Dr. S, koltuğunun kollarını kavradı ve kendisinin de kapıya doğru fırlaması gerekebileceği ihtimaline karşı (kelimenin tam anlamıyla) parmak uçlarının üzerinde durdu. Kuru dudaklarını yaladı ve şu ricada bulundu: "Bana adını söyle."

İnsan konuşması türünde bir cevap gelmedi. Sadece uzun bir homurtu. Ahır kapısının sürgüsü çekilmeden önce kafese

* Hipodromda yarış atlarının yedekte tutuldukları ve bakıldıkları kısım. (ed.n.)

kapatılmış bir boğanın sesi gibi. Neden daha önce onu dizginlemek kimsenin aklına gelmemişti?

Bu anormalliğin nedeni veya doğası ne olursa olsun, kesinlikle söyleyebilirim ki, o anın öncesinde ve sonrasında hastalıklı bir zihnin gücünü hayatımda hiç bu kadar derinden deneyimlememiştim. Ve bunun anlamı büyük. Bir kişinin zihninin, bölünmüş bir kişiliğin gerçekliğine o kadar güçlü bir şekilde inanabileceğini, o kadar ki, fiziksel bir bedenin aynı kişide bu gerçekliği fiilen gösterebileceğini öğrendim. Bir kişilik yüksek kan şekere sahip olabilir, diğeri olmayabilir. El yazısı, sanatsal yetenek, dil akıcılığı, alerjiler, ilaç alerjileri⁴, hatta klinik görme keskinliği, göz şekli ve eğriliği kişilikten kişiliğe farklılık gösterebilir.⁵ Bir kişilik numaralı gözlüğe ihtiyaç duyarken diğerk kişilik gayet net görebilir.

Düşünen, inanan, umut eden, korkan psikolojik benliğe karşılık, yürüyen, konuşan, nefes alan ve kalbi atan bir “biyolojik benlik” vardır. Ve belirli koşullar altında ilki değişirken, ikinci de buna göre değişir.

Bunu hepimiz sezgisel olarak anlarız: Evde rahat bir odadaysanız ve son altı saattir huzur içinde uyuduğunuzdaki nörobiyolojik durumunuzu hayal edin. Şimdi de alt katta kırılan camların takırtısıyla ve birinin, “Yangın! Yangın! İtfaiye çağırın! Binada yangın var!” diye bağırmasıyla aniden uandıktan on saniye sonraki vücudunuzun durumunu hayal edin.

Ayrışma, sürekliliğin en uç noktasında çalışmasına rağmen, aslında psikolojiyi takip eden aynı biyokimya mantığını takip eder. Beden, beynin inandığının peşinden koşar. Bu yüzden zihin onun başka birine ait olduğunu düşündüğünde, aslında “başka biri” bedende ikamet eder. Ortaya çıkması birkaç dakika veya sadece bir-iki saniye sürebilen bu “diğerk benlik”, böylece değişmiş bir kalp atışına, nefes alma hızına, önce açık bir düzensizliği, ardından bir yeniden düzenlemeyi ve oradan ortaya çıkan yeni kişiliğin tipik yeni bir modelini gösteren di-

ğer fizyolojik belirteçlere karşılık gelecektir. En göze çarpan ve çarpıcı dönüşümlerden biri yüzdeki değişimdir. Yüz kaslarının göreceli gerginliği ve yüz hatlarının yeniden şekillendirilmesi yoluyla gerçekleşir.

Magdalena'yla olan rahatsız edici olayın tamamı doksan saniye sürdü. Sonra Dr. S, belli ki hepimiz kadar dehşete kapılarak Magdalena'yı bir anda transtan çıkardı. Kadın boyun kaslarını gerdi, ağzını sildi ve Dr. S'ye nezaketle gülümsedi. Sonra biz tüm "beyaz önlüklülerin" odanın bir köşesine yığıldığını fark etti. Utanarak bakışlarını kucağına indirdi. "Sizden rica ettim Doktor, lütfen onu salmayın," dedi. "Ciddiydim."

Biyolojiyle Bağlantılı

Diğer doktorlar o odada yaşadıklarım⁶ inkâr edemezler. Peki bu kadına ne olduğunu nasıl açıklayacağız? Bu bozukluğu biyolojik, psikolojik ve bilimsel temelde nasıl yıkabiliriz?

Magdalena'nın kendi kimliğinin düzensizliği, ayrışmanın kökenleri hakkında daha derin bir anlayış düzeyine, belki de tüm bölünmelerinde ve işbirliklerinde insan kimliğinin daha eksiksiz bir anlayışına işaret ediyor gibiydi. Robert Louis Stevenson'ın, Dr. Jekyll'da iddia ettiği gibi, "İnsan gerçekten bir değil, gerçekten ikidir." Bir kısım "iyi" ve diğer kısım iyinin zıddıdır. Buna "kötülük" der.⁶ Ben başka bir şey önermek istiyorum: ayrılık.

Magdalena'nın vaka geçmişine bakıldığında, o gerçekten de çocukken ciddi bir travma yaşamıştı. Özel durumunda, bir yabancı tarafından tecavüze uğramış ve sodomize⁷ edilmişti. Travma Magdalena üzerinde o kadar derin bir etki yaratmıştı ki, kimliği fiilen ikiye bölünmüştü. Bir parçası onun gerçek kişiliğini taşıyor gibiydi: kibar eş ve anne. Diğer kısım, çocukluk travmasının dehşetine takılı kaldı ve hatta onu somutlaştırdı.

* Anal yolla cinsel saldırı. (ed.n.)

Ayrışma, beynin kendisini travmatik bir deneyimden uzaklaştırma şeklidir. Ne zaman bu diğer kişilik –travma geçirmiş kişilik– Magdalena’yı ele geçirse, sanki Magdalena’nın kendi gerçek varlığını yerinden ediyor gibiydi. Dışsal kötülük, Magdalena’nın biyolojisine o kadar sağlam bir şekilde girmişti ki, diğer kişilik zaman zaman etkili bir şekilde onun yerini “devraldı.” Şiddetli bir ishali nasıl kontrol edemiyorsak –ne kadar durdurmaya çalışsak da olmaya devam eder– Magdalena da bu diğer kişiliği kontrol edemiyordu. Magdalena için, tecavüze uğrama ve sodomize edilme travmasını yeniden yaşama gerçekliğini tecrübe etmektense, gerçek kişiliğinin çözülme durumuna tutunması daha kolaydı. Bu dışsal kötülük benliği devraldığında, gerçek Magdalena ayrılıyordu. Gidiyordu, yoktu. O küçük kız artık orada değildi. Hem ilk travma döneminde hem de o ânı her yeniden yaşadığında.

Kötülük var mı? Kesinlikle. Magdalena’nın çocukluk travması, kötülüğün tanımının özüydü. Ona saldıran bu yetişkin için, eylemlerinin Magdalena’da yarattığı mutlak ve kati dehşetin bir önemi yoktu. O saldırganın başka bir insanın benzersizliğini ve tanrısallığını küstahça umursamaması, yerini içi boş, bencil ve vahşi bir enerjiye bırakması, benim bedendeki kötülük tanımımdır. Magdalena’nın bedeni tecavüze uğramakla kalmadı; ruhu da paramparça oldu.

Magdalena’nın kimliğinin tam ve mutlak dönüşümünü katı bir şekilde biyolojik veya psikolojik terimlerle açıklamaya yönelik herhangi bir girişime itiraz edecek insanlar olduğuna oldukça eminim. Aynı şekilde yoğun cinsel istismar sonucunun açıkça ne olduğuna dair herhangi bir “ürkütücü” metafizik açıklamaya itiraz edecek olanlar da çıkacaktır. Bunu yapma konusundaki aynı isteksizlik, herhangi bir beyin bozukluğunun biyolojik temellerinin ötesinde daha derin bir varoluşsal anlamı olup olmadığını keşfetmeye yönelik benzer bir direnç anlamına gelir. İster biyolojik ister ruhani olsun, her bakış açısının

kendi öznel geçerliliği vardır. İnsan ıstırabını anlama çabalarımızda, özellikle duygusal durumlarımızın ve inançlarımızın nasıl bunların hem nedeni hem de sonucu olduğunu sorguladığımızda, bu öznelliği keşfetmemiz gerekir. Bunu yapmalıyız. Biyoloji her zaman yaşamın incelenmesiyle ilgilidir ve yaşam her zaman anlamla ilgilidir. Tıpkı Magdalena'nın durumunda olduğu gibi, biyolojimiz ve fenomenolojimiz ayrı şeyler değildir. Onlar gerçekten insan bilincinin birbirine bağlı ayrılmaz parçalarıdır.

Bu öznelliğin zorunluluğunu tanıyan bir doktor ve bilim adamı olarak, kötülüğün tamamen bizim dışımızda olup biten bir şey olmadığı perspektifinden geliyorum; bizim dışımızda gerçekleşse de içimizde izlerini bırakır. Milton'ın *Kayıp Cennet*'inde Şeytan, numenal (gerçek, sıradan veya normatif) ile fenomenal (olağanüstü) arasındaki farkı tanıyamaz ve Havva'yı –ki o da ayrılık ve bölünme getirecektir– ilk kandırdığında insanlığa aynı laneti bulaştırır. İyi ve kötünün tezahürü biyolojimizde mevcuttur; biz sadece başka bir isim veriyoruz. Zavallı Magdalena'nın yaşadığı kötülük bedenseldi. Fizyolojisine bulaşarak kendini onun öznelliği içinde boşalttı. Kadının deli olduğunu söyleyebiliriz. Onu ayırık olarak adlandırabiliriz. Ama kötülük, yapay ya da soyut değil, gerçektir.

Duvarlar ve Köprüler

Peki, Magdalena'nın hikâyesi nasıl sona erdi? Tamamen mutlu bir son değildi. O zamanlar bir asistandım, bu yüzden tüm ayrıntıları hatırlamıyorum. Stabilize olduğunu, ilaç verildiğini ve eve gönderildiğini biliyorum. Epizotların bir süre devam ettiğinden oldukça eminim. Tıp doktorları olarak bir şeyi gözden kaçırdık mı? Belki.

O zamanlar, ihtisasım sırasında, kişisel kimliğimizi destekleyen psikolojik temelin asılsızlığı ve hem kendi içimizde hem de ötesinde, birbirimiz arasındaki ilişkilerimizin tanım-

lanması/ayrılması yoluyla yaşamlarımızın nasıl birleştiği veya ayrıldığı karşısında çok şaşırılmışım. *Şoke oldum* desem daha doğru olur. Magdalena'nın kendi kimliğinin düzensizliği, yalnızca ayrışmanın kökenleri hakkında daha derin bir anlayış düzeyine değil, aynı zamanda belki de tüm bölünmeleri ve işbirliklerinde insan kimliğinin daha eksiksiz bir anlayışına işaret ediyor gibiydi. Hepimiz ilişkilerimizde travma yaşadık. En basit savunma, kendimizi daha fazla incinmekten korumak için köprüler değil duvarlar inşa etmektir. Dr. Jekyll'ın "insan gerçekten bir değil, gerçekten ikidir,"⁷ iddiasına geri dönersek, bu, evrene ve bizim zihnimize hâkim olmak için savaşılan mecazi bir "melek" ve "şeytan" için insan ruhunun bir cephe hattı olduğu anlamına mı gelir?

Benim için Magdalena'nın vakası, zihnin varsayılan hayali durumlarının nasıl gerçeğe dönüştüğünün, mecaz olanın nasıl ete dönüştüğünün en açık örneğiydi. Deneyimimi tarif edecek daha iyi kelimeler bulamadığım için, acil serviste o anda, zihninin failliğinin ham ve acımasız kuvvetine ve insan kimliğindeki tezahürüne kısa bir bakış yakaladım.

Elbette, bir rahibin veya vaizin hastaneye gelip bir hasta için dua ettiği ve bozukluğun etkili bir şekilde tedavi edildiği belgelenmiş kişilik bölünmesi vakaları vardır. Altta yatan travma onarılır. Tıp doktorları olarak hastalara duayı reçete etmiyoruz, ama belki de etmeliyiz. Bazı araştırmalar, "Yahudi-Hıristiyan'lıkta Tanrı'ya yapılan şefaath duasının hastalarda faydalı bir tedavi edici etkisi olduğunu"⁸ göstermiştir. Ve bu mantıklı, çünkü beyindeki çoğu hastalık ve bozukluk hem biyolojik hem de deneyimsel unsurlar içeriyor. Bir açıklamaya göre, bir kişinin inanç sistemi o kadar güçlüdür ki, bir kişinin bilincinden bir kötülüğü kaldıracak bir Tanrı'ya güvenmek, gerçekten de iyi olma yolunun bir parçası olabilir.

Bilimsel/felsefi açıdan bakıldığında, içimizde açıkça birlik ve ayrışmanın biyolojik bir dinamiği vardır: duvarlar ve köp-

rüler, ahlak ve ahlaksızlık vardır. İtalyan Rönesans filozofu Giovanni Pico della Mirandola'nın yazdığı gibi;

İlk olarak, şeylerde birlik vardır, bu sayede her şey kendisiyle birdir. Kendisinden oluşur ve kendisiyle uyum içindedir. İkinci olarak, bir yaratığın diğerleriyle birleştiği ve dünyanın tüm bölümlerinin tek bir dünya oluşturduğu birlik vardır. Üçüncü ve en önemli olan (birlik), bütün kâinatın Yaratıcısı ile bir olmasıdır.⁹

Bu dinamikleri hayatın en temel yapı taşlarında, yani hücresel yapımızda görebiliriz. Hücreler aslında, endosimbiyoz olarak bilinen bir süreçte, antik ve orijinal olarak serbest yaşayan organizmaları birleştiren inanılmaz derecede karmaşık yapılarıdır. Bu bileşik kelimenin *simbiyoz* kısmı, hücrelerin aslında karşılıklı olarak faydalı ve pekiştirici olduğu anlamına gelir. Bir tür karşılıklı fedakârlık sergilerler. Hücreler, daha karmaşık organizmaları geliştirmek ve oluşturmak için işbirliği yapmalı ve birbirleriyle ilişki kurmalıdır.

Kanser hücreleri, biyolojik kötülüğe mükemmel bir benzetme oluşturur. Aktivitenin normal işbirliği ve birleşmesi dağılır, özerk ve ayrı hale gelir ve tüm faaliyetleri sadece kendi amaçlarına hizmet eder. Kanser hücreleri, temelde Magdalena'yı sodomize eden tecavüzcünün kendi zevki için yaptığı şeyin aynısını yapıyorlar. Bu hücreler, sadece ve sadece kendilerini beslemek için konakçıları boğar. Kanser, bir kişinin kan kaynağını, oksijenini ve besinlerini çalar. Sanki kanser hücreleri, "Benim özüm, uygun olan tek öz," diye savaş ilan ediyormuş gibidir. Güç arzusu onun göze çarpan özelliğidir. Görevi, geri kalanınızdan çalınan canlılıkla kendini güçlendirmesine bağlıdır. Baskın olmak zorundadır. Örneğin yaşamak için karaciğeri yenmesi gerekir. Kanser doğası ayrılık ve bölünmedir, hayatın kendisini şiddetle birbirinden ayırmasıdır. Buradaki paradoks, elbette, kanser nihayet ev sahibini devirdiğinde, öldürdüğü ev sahibiyle birlikte onun da yok olmak mecburiyetinde kalmasıdır.

Karmanın Sinirbilimi

Herhangi bir iyi ve kötü tartışmasında kendimize şunu sormalıyız: Birbirimizle derin ve temel bir şekilde bağlantılı mıyız yoksa hepimiz tamamen ayrı, özerk varlıklar mıyız? Tam özerkliği savunanlar, başkalarının eylemlerinin yankılarını hissetmediğimizi iddia ediyor. Bağlantılı olduğumuzu savunanlar, tıpkı hücreler gibi benliklerimizin başlangıçta düşündüğümüzden daha fazla birleşik olduğu konusunda ısrar ediyorlar. Haliyle birbirimize karşı ahlaki bir sorumluluğumuz var.

Algı yeteneğimiz, kendimizi birbirimizle birleştirmeyi başaramadığımız, daha çok birbirimizi nesneleştirdiğimiz ve metalaştırdığımız bir duruma evrildi. Bu nesneleştirme ciddi bir tehlikedir, çünkü bizim ve dünyanın fayda sağlanacak nesnelere dönüştürülmesine yol açar. Bu metalaştırmayla sürekli mücadele etmeliyiz. İnsan ahlakı için basit bir ölçüt mevcut olmalıdır ve bu, insanların nesne ya da meta olmadığı yolundaki açık inanca dayanmalıdır. Bizler ilahi kıvılcımlarız ve bize, başka bir insana asla bir araç olarak bakmamamızı, her zaman başka bir insanı kendi içinde bir amaç olarak görmemizi söyleyen zaruri bir Kantçı ahlak vardır. Eylemlerimizin birbirimizi, hatta belki de kendi yaşamımızı nasıl derinden etkilediğini anlamadan kendimiz hakkında hiçbir gerçeği keşfedemeyiz.

Klinik psikiyatri ve sinirbilim araştırmalarında, ardı ardına yapılan araştırmalar, geniş bir dış kuvvet dizisinin, beynimizi ve davranışlarımızı etkilediğini göstermiştir. Holokost'tan kur-tulanların yanı sıra ABD'li savaş gazilerinin çocuklarını içeren çalışmalar, travmanın nesilden nesile aktarılan belirgin davranışsal etkilerini belgelemiştir.¹⁰ Travmanın bu geçişi, beynin hayatta kalmak için programlanmış gen kodunun daha fazla zincirlemek için kendi kendini üreten bir araç haline gelmesidir, adeta “Kabil’in işareti” gibi. Sonuç olarak, eğer bir beyin

değiştirilirse bu değişiklik sonraki nesillere aktarılabilir. On dokuzuncu yüzyıl rahibi Henry Melvill, “Yalnızca kendimiz için yaşayamayız,” diye yazmıştı. “Bin iplik bizi türümüze bağlar ve sempatik bağlar olan bu ipler boyunca, eylemlerimiz sebep olarak ilerler ve bize sonuçlar olarak geri dönerler.”¹¹

Böylece, bizlerin –bu yaşamdaki her bireyin– uzun, karmaşık, nedensel bir zincirin bir parçasını oluşturduğumuzu tahmin edebilir ve hayal edebiliriz. Sadece eylemlerimiz değil, sözlerimiz ve hatta düşüncelerimiz de başkalarını etkiler. Hem biyolojik hem de psikolojik olarak hayatlarımız, görünmez ama güçlü rezonanslara gömülüdür. Bu rezonanslar bizi hareket ettirir ve sırayla başkalarını da hareket ettirir. Rezonans ve uyum, hem anlaşma, tutarlılık, uygunluk hem de şeylerin doğal düzeni amacıyla başlar ve biter. İyi ve kötü, yalnızca bireyler tarafından yayılan eylemler değildir. “Hepsi bir arada” düşünce tarzına ve eylemine uyan bir görüş var: Eylemlerimiz ve davranışlarımız insanlığın büyük bir bölümünü, hatta belki de tüm insanlığı etkiler.

Fizik, tüm evrenin iç içe olduğunu göstermiştir. Enerji ve madde parçacıkları birbirine karışabilir ve karışır. Evrenin bir köşesinde olan şey, evrenin binlerce ışık-yılı uzaklıkta başka bir köşesindeki bir şeyi etkileyebilir. Evrendeki her şey, her zaman, gerçek anlamda temas halindedir ve bu bizim en çılgın hayal gücümüzün bile gözünden kaçır.

Beyinler birbirleriyle iletişim kurar. İçsel biyolojik durumlarımız, duygusal ve bilişsel durumlarımıza bağlı beyin dalgası aktivitesi kalıpları anlamına gelen kenetlenme adındaki bir süreçte, hem bilinçli hem de bilinçsiz şekillerde değiştirilir. Bu karışıklığı, sözlü ya da sözsüz olabilen günlük sosyal etkileşimlerde görüyoruz. Bir sosyal gruptaki tüm insanların birlikte bir şakaya ne zaman güldüğünü düşünün ya da bir konserdeki insanların müziğe uyum içinde ayaklarını nasıl vurduğunu. Bazen bir arkadaşımızla konuşurken tesadüfen konuşma fre-

kanslarımızı ve el hareketlerimizi farkında olmadan koordine edebiliyoruz.¹²

Psikolojide **rezonans** terimini benzer şekilde kullanırız. Bu, başka bir rezonans sisteminin rezonans frekans kalıbını eşleştirerek büyütme ve güçlendirme eğilimini ifade eder.¹³ Psikolojideki bu tür rezonans örnekleri arasında, ebeveyn ve çocuk arasındaki bir dizi biyolojik ve psikolojik faktörün sıkı bir şekilde birleştiği anne-bebek bağı sayılabilir.

Eşzamanlılığımızın bir nedeni var. Bu tür bir bağlantı, biyolojik bir zorunluluktur. Yalnız kurtlar olmak için yaratılmadık. Hayatta kalmamız, kelimenin tam anlamıyla sosyal bağlara bağlıdır. Bebekken annelerimizle bağ kurduğumuz andan itibaren bu karşılıklı bağlantıyı sıklıkla bilinçsizce yaşarız. Ya da belki bunu sevgililerimizle birlikte yaşadık. Uyum içinde sallanan sarkaçlar gibi, ayrı beyinlerin bu birleşimi, kısa sürede bizi sanki birmişiz gibi birbirimize bağlayabilir. Birbirimizin cümlelerini tamamlayabiliriz. Birbirimizin konuşmasının ritmini ve temposunu alabiliriz ve bu senkronizasyonun iyi arkadaşlar ve aile üyeleri arasında var olduğu görülmüştür. Beyinlerimiz bu tür bir evrimsel adaptasyon geliştirmeye programlanmıştır, böylece başarımızı en üst düzeye çıkarabiliriz, çünkü bizler birbirimizin davranışlarına tepki veren sosyal hayvanlarız.

Bunun, eşzamanlı bağlantılarla ilgili ürkütücü bir şey olması gerekmez. Bu rezonanslar, kalp atış hızımız ve beyin dalgası faaliyetimiz dahil olmak üzere biyolojik düzeyde de bizi etkiler. Beynimiz sürekli olarak klinik olarak ölçebileceğimiz dalgalar olan farklı elektroensefalograf (EEG) modeller üretir. EEG'ler rezonans algılayan teknolojilerdir ve örneğin epilepsiyi teşhis etmek için beynin elektriksel aktivitesinin bu ölçümlerini kullanırız. Beynimizdeki her nöron, EEG teknolojisi ile ölçülen dalgalanan elektromanyetik kuvvetler aracılığıyla rezonansa girer. Biz bu nöronlardan yüz trilyonlarcasına sahibiz ve elektrik yükleri, içsel olarak üretilen enerji dalgalanmaları yoluyla

düşüncelerimizi, anılarımızı ve davranışlarımızı tanımlamaya yardımcı olan benzersiz aktivite dalgalarını başlatır.

Yirminci yüzyılın başlarındaki Alman nörolog Hans Berger, kız kardeşiyle “kendiliğinden telepatik bir deneyim” bildirdikten sonra farklı beyin dalgalarını tanımlayan ilk kişiydi.¹⁴ **Telepatik** sözcüğünün bugün kullanılamayacak kadar yüklü bir kelime olduğunu düşünüyorum, bu yüzden **eşzamanlılık** demeyi tercih ediyorum. Derin bir duygusal bağlantıyı paylaşan bireylerde beyin aktivitesinin eşleştiği bir tür bilinçsiz kenetlenmedir eşzamanlılık. Berger için, eşzamanlı duygular, 1892’de bir topçu birliğiyle eğitim alırken yaşadığı neredeyse ölümcül bir süvari kazasında meydana geldi. Olay sırasında, monte edilmiş bir topun yaklaşan tekerleklerinden kılpayı kurtuldu ve neredeyse ölüyordu.

O akşam odasına döndüğünde Berger, çok yakın olduğu kız kardeşinden sağlığını soran bir telgraf buldu. O sabah, başına korkunç bir şey geldiği hissine kapılmıştı. Bu telgrafın zamanlaması Berger’i şaşırttı. Birkaç ay önce orduya katıldığından beri ailesinden haber almamıştı. Bu olayın eşzamanlılığının sadece tesadüf olmanın çok ötesine geçtiğine inanıyordu. Sadece hayatını değil, aynı zamanda nöroloji tarihini de değiştirecek şekilde onun için derin bir anlamla “rezonansa girdi”.¹⁵

Berger, özellikle büyük stres veya ölümcül tehlike zamanlarında insanların telepatik olarak iletişim kurabileceği kavramına takıntılı hale geldi. Hayatının geri kalanını psişik enerjinin fizyolojik temellerini ve beyindeki nesnel aktivite ile öznel psişik fenomenler arasındaki ilişkiyi keşfetmeye adanmıştı.

Bu gözlemlerden ne öğrenebiliriz? Sadece yaptıklarımızın değil, aynı zamanda kim olduğumuzun ve düşündüklerimizin de başkalarında yankılanacağını ve onların düşünce, duygu ve eylemlerini de etkileyeceğini varsaymalıyız. Karma ile kastedilenin bu olduğuna inanıyorum ve artık eylemlerimizin başkaları üzerindeki etkilerini sadece davranışsal olarak değil, fizyo-

lojik olarak da ölçerek onu anlamaya daha yatkınız.

Birbirimizi somut, biyolojik yollarla etkileme gücümüzün bir örneği, bir kişi veya bir grup insan, bir başkasının duygusal veya fiziksel iyiliği için dua ettiğinde, şefaath duasının etkileyiyle ilgili birçok tıbbi çalışmada incelenmiştir. Bu çalışmalar, bütünlükleri içinde incelendiğinde sonuçsuz kalsa da, duanın sağlık üzerindeki etkileri hakkında çok önemli bir şey öğrendik. Duanın belirli bir tıbbi hastalığa yakalananlar üzerindeki etkisini içeren araştırmalar yapan başlıca araştırmacıların çoğu, niyetin uzaktan iyileşmeyi kolaylaştırabileceği sonucuna varmıştır. Duanın etkilerini kesinlikle maddi bir izah açıklayamazken, veriler içsel bağlantımızı ve ilişki failliğini gösteriyor gibi görünüyor. Bu bağlantıların etkilerini ister Tanrı'ya ister bir doğal güce atfedelim, dua açıkça biyolojik dünyada hissedilen ölçülebilir bir enerji ortaya koyar.

Neden Kötülük Var?

Şu soruya yeterli cevap verebilecek az kişi vardır: İyiliksever bir Tanrı neden kötülüğün var olmasına izin versin? Bazıları, başımıza bir trajedi geldiğinde Tanrı hakkında iyi huylu bir şey bulmanın neredeyse imkânsız olduğunu iddia ediyor. Elbette, her gün karşılaştığımız sayısız acıyla anlam bulmak ya da bizi veya çok değer verdiğimiz birini etkileyen doğal felaketlerin ve hastalıkların önemini anlamak zordur. Acılarımızın nedenini asla tam olarak anlayamayacağız. Sinirbilim, neden bu kadar kayıtsız, güvencesiz ve genellikle acımasız bir evrende yaşadığımız sorusunu yanıtlamamıza yardımcı olamaz. Bir çocuğunu hastalıktan kaybeden büyük bir Amerikan filozofu olan William James, “hayatın yüzeyinin altındaki güvensizlik çukuru” olarak nitelendirdiği fiziksel varlığımızın öngörülemezliği üzerine düşündü.¹⁶

Kötülüğün insan zihninde neden sürekli bir veba olarak var olduğu sorusu, tamamen farklı varoluşsal bir sorudur. Doğal

bir felaket gibi bizim için dışsal veya harici olmayan bir şeydir. Kötülükle yüzleşirken mesele Tanrı'nın hayatımızda yok olup olmadığı değildir. Kötülüğün doğası insan doğasıdır; bu nedenle, onun varlığına dair soruyu yanıtlamak Tanrı'ya değil, bize aittir. Kötülük, günün sonunda, bizim kendi insanlığımızdan nasıl ve neden ayrıldığımızın bir sorunudur. Kötülüğün varlığına ilişkin cevabımız, sorunun kendisine değil, soruya verdiğimiz yanıtta bulunur.

Kötülüğe sadece şefkat dolu eylemle karşılık verebilir ve onunla yüzleşebiliriz, düşünüp taşınarak değil. Bu nedenle, içimizde sahip olduğumuz her türlü iyilik kapasitesiyle karşılık vermeliyiz. Kesinlikle inancın sorumluluğuyla karşı karşıyayız: Kendi yaşamımızın etkinliği aracılığıyla, kendimize yalnızca Tanrı'nın var olduğuna değil, aynı zamanda O'nun gerçek doğasının da iyi huylu olduğuna dair kanıt sunmak. Bunu ortaya çıkarabilmemizin tek yolu, birbirimizle olan ilişkilerimiz aracılığıyla, sevgi ve koşulsuz nezaket yoluyla bir tür plasebo olmaktır. *Din* kelimesi, "birbirine bağlamak" anlamındaki Latince bir kökten gelir.¹⁷ En iyi haliyle, gerçek dini deneyim bizi başkalarına bağlar. Sahte bir dini deneyim bizi böler.

Hız. Musa, Tanrı'dan adını açıklamasını istediğinde, Tanrı basitçe, "BEN BEN'İM" dedi.¹⁸ "Sen nasıl benimle, ben de seninle," şeklinde yorumlanan İbranice bir tercümesi vardır.¹⁹ Tanrı'nın bulunduğu yer bizim aramızdadır. Ahlak bizden öte değildir; tamamen içimizdedir. İncamız işlerimizde, sevgimizde ve birbirimizi önemsememizde bulunur. Tanrı'nın acılarımıza verdiği yanıtı ve aramızdaki algılanan bölünmelere olan yanıtımızı bulduğumuz yer burasıdır.

Ölümsüzlük: Var Olanın Hatırlanması

“Keşfetmekten vazgeçmeyeceğiz
Ve keşfimizin sonunda
Başladığımız yere varmış olacağız
Ve orayı ilk kez gerçekten tanıyacağız.”

- T. S. ELIOT¹

Hepimizin hayatımızın bir döneminde sorması ve yanıtlaması gereken en büyük sorulardan biri şudur: Sırada ne var? Biz öldükten sonra ne olacak? O zaman şu soru akla gelir: Bu ölümlü sarmalın ötesinde bir şey var mı? Bir tür ölümden sonra yaşam mı yaşıyoruz yoksa dünyevi varlığımızın sona ermesi, ışıkların sonsuza kadar sönmesi anlamına mı geliyor? Bu soru başka sorulara neden olur: Hayatta bir amaç var mı? Anlam arayışımız, Tanrı'nın varlığı sorusuyla nasıl birleşir?

Hepsi olmasa da çoğu inanç, ölümden sonraki yaşam deneyimini Tanrı'yla bir karşılaşma olarak tanımlar. Alternatif olarak, ahiret olasılığı olmazsa, Milan Kundera'nın *Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği*'nde de yazdığı gibi, acımasız alternatifle karşı karşıyayızdır:

“Bir gölge gibi ağırlıksız, daha başından ölmüş ve ister korkunç ister güzel ister yüce olsun, dehşeti, yüceliği ve güzelliği hiçbir şey ifade etmeyen, tek kalemde kaybolan bir hayat.”²

Ölümsüzlük sorusuna çeşitli şekillerde yaklaşabiliriz. Bazıları agnostisizme ulaşır; sahip olduğumuz tek kesinlik be-

lirsizliktir ve ölümden sonra ne olacağını bilmenin tek yolu, yolculuğa kendimiz çıktığımız zaman görmektir. Bazıları bir nihilistin ya da bir yok etme savunucusunun görüşünü alır; ölümden sonra yaşam yoktur ya da tüm yaşam öylece biter ve diğer tarafta bizi bekleyen tek şey büyük bir hiçliktir. Bazıları, bir tür gerçek cennet ve cehennemi –ya bir bilincin ve mutluluğun varlığının ya da bir azap ve/veya Tanrı’dan ayrılığın varlığını– ve bu durumların sonsuza kadar devam ettiğini savunur. Yine de diğerleri çeşitli karışık görüşlere sahiptir. Örneğin Yahudilikte ölümden sonraki yaşam kavramı, fiziksel varlığımızın yanıltıcı gerçeklerinin ortaya çıktığı “anlayış dünyası” olarak kabul edilir.

Ancak, iddia ettiğim gibi, kesinlikle beyinle aynı olmayan zihni de dikkate almalıyız. Ruhlarımız/zihinlerimiz özünde maddi değildir. İsterseniz fazlasıyla somatiktir, yani vücudun işleyişinin ötesindedir. Yine de zihin biyolojik kısıtlamalarından kurtulduğunda ne olduğunu destekleyecek herhangi bir nesnel veri var mı?

Öldüğümüzde bize ne olduğunu kesin olarak bilebilir miyiz?

Hafızanın Önemi ve Anatomisi

Belki de öbür dünyamız sadece bir hatıradır. Tüm anılar kaybolur ve bazı anılar tamamen yok olur gibi görünür, ancak bir anıyı diriltmenin, bir olayı bir anlamda “hayata döndürmenin” her zaman bir yolu vardır. Böylece hafıza, ölümsüzlüğün doğası hakkındaki anlayışımızın anahtarı haline gelir. Görme ve algılama üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Viyanalı fizyolog Ewald Hering’in dediği gibi:

· Hafıza, varlığımızın sayısız bilinçli fenomenini tek bir bütün halinde toplar ve nasıl bedenlerimiz maddenin çekimiyle bir arada tutulmasaydı bileşenlerinin atomlarının tozuna dağılırdı, işte aynı şekilde belleğin bağlayıcı ve birleştirici gücü ol-

masaydı, bilincimiz de saniyeler içinde yaşadığımız kadar çok parçaya bölünürdü.³

Biyolojik, kültürel, ruhsal ve psikolojik tüm biçimleriyle bellek, şeyleri bir arada tutan şeydir. Hafıza olmadan, tarihi-mizin hiçbir anlamı, kalıcı bir mirası yok gibidir. Belki de şair W. B. Yeats'in ileri görüşlü 1919 şiiri "İkinci Geliş"te bahsettiği şey budur: "Tutamaz merkez; nesneler dağılmış/Dünyada sırf anarşi serbest bırakılmış."⁴ Farklı amnezi biçimleri, şeylerin dağılmasına neden olabilir mi? Kim olduğumuzu unuttuğumuz bir tarih döneminden mi geçiyoruz? Bütün bu savaş, şiddet, kargaşa, ırkçılık, cinsiyetçilik ve korku, kolektif bir hafıza kaybının belirtileri mi? Ve tekrar hatırlamaya başladığımızda hepimiz kurtuluş bulabilir miyiz?

Yine de iş, ölümden sonra bir hayata inanmaya geldiğinde, söz konusu olan şiirsel metaforlardan daha fazlasıdır. Bu fikri, madde ve enerjinin formları değiştirebileceğini, ancak asla yok edemeyeceğini veya yaratamayacağını belirten enerjinin korunumu yasaları hakkında bildiklerimizin bağlamına yerleştirmeliyiz. Bir insan yaşamının kendisi yok olabilir, ama o yaşamın içindeki enerjiye ne olur? Bir kişinin zihninin bilincine ne olur? Enerji yok olmaz. Bildiğimiz gibi, enerji yok edilemez. Dolayısıyla bir yaşamı oluşturan enerji, insan öldükten sonra da "bir yerde" var olmalıdır. Ve belki de bu, bir yerde daha geniş bir bellek anlayışında yatıyor, ille de kesinlikle fiziksel bir formda değil, başka bir değiştirilebilir enerji formundadır. Biz insanlar sadece gölgelerden çok daha fazlasıyız ve hayatta hiçlikten çok daha fazlası var. Kuşkusuz, enerjimiz, soğuk bir günde bir evin kapısı açıldığında bir odadan çıkan ısı gibi, ölümden sonra basitçe saçılır. Yine de belki de bu enerji kolektif zihinlerimizde "hatırlanabilir".

Tamamen biyolojik bir bakış açısından bakılınca, bir kişinin hafızasının bir tür topografyaya sahip olduğunu biliyoruz. Yüz milyardan fazla nöron, bir milyon milyar sinaps ve yüz trilyon

bağlantı beyin üç boyutlu yapısı içinde sıkıştırılmış. Evrendeki yıldızlardan daha fazla bağlantı noktasına sahip olan kafatasımızın mağarasında uçsuz bucaksız bir orman. “Evrimin tacı” olarak adlandırılan nöronlarımız, korteksimiz –kendi üzerine tekrar tekrar katlanan buruşuk, ıslak bir tabaka– aracılığıyla beynimizi mikroskobik iplikler gibi besler.

Biyolojik bilgi işlemenin temel bölgesi olan sinaps (bunu orijinal bilgi otoyolu olarak düşünün), biyolojik varlığımızın tüm bilgilerini taşıyan sinir uyarılarının aksonlar ve dendritler yoluyla iletildiği ve alındığı son derece küçük bir boşluktur. Bu ağlar, düşüncelerimizi ve anılarımızı yöneten karmaşık bir bağlantı ağı yaratır. Elektrik yüklerinin ve ince dengeli iyonların küçük dalgalarının çalıştığı bu sinapsların yüz trilyonlarca sinyalleşme kavşağındaki ince temasta, tüm düşüncelerimiz, anılarımız, kişilikler ve hayallerimiz, yaratılmış zamanın etki alanında doğar ve yaşar.

Hipokampüsteki (spiral, denizati şeklindeki gri madde kıvrımı) beyin hücreleri, anatominin kadere eşit olduğu hafızanın muhafazası ve ana deposu görevi görür. Burada, içimizde kişisel tarihimizin arşivleri, beyin zamanın akışını kaydeden ve somutlaştıran alanı bulunur. Hipokampusu, sosyal anılarımızı yönlendiren ve birbirine bağlayan bilişsel haritamız olarak düşünün; aramızdaki duygusal ve deneyimsel bölge. Bir nörolog, bu piramidin içinde (hipokampusün benzersiz şekli nedeniyle böyle tanımlanır), bu bilişsel haritalarda akılda kalıcı yerlerin haritasını çıkarmak isteyen bir haritacı gibidir. Anılarımız daimi izler bırakır, bunlar deneyimin kimyasal ayak izleridir ve **engram** adı verilir, beyin hücrelerindeki kalıcı etkilere.⁵ Spesifik bir anı, örneğin ilk öpücüğünüz, sinaptik etiketleme olarak bilinen bir işlemle kodlanır. Spesifik proteinler deneyimle “yüklenir”. Beynimizde zamanı işlememize izin veren bu etiketli proteinlerin dönüşümüdür.

Her kültürün kendine özgü bir tarihi ve ona bağlı anıları olduğu gibi, her insan yaşamının da kendine özgü bir tarihi vardır. Bu yüzden Amerika'da 4 Temmuz'u kutluyoruz. Milli hafızamızda sabit bir noktayı anmanın bir yolu bu. Yine de bu tarihi kavramak için, bir saatin tiktakları gibi, olayların ardışık olarak geçişi gibi, bir ülke olarak bizi bugün olduğumuz yere getiren tüm olaylar gibi bir zaman duygusuna da sahip olmalıyız. Bu olayların bazılarıyla ilgili yalnızca belirsiz bir anımız veya hiç anımız olmayabilir, ancak yine de iyi ya da kötü, geçmişteki olaylar, bir halk olarak bugün bulunduğumuz yeri şekillendirdi. Zamansız hayat, hayatsız zaman olmaz. Fizikçi Julian Barbour'a göre, "Beyin bir zaman kapsülüdür. Tarih onun yapısında bulunur."⁶

Nitekim bellek, zaman ve tarih iç içedir. Bellek ancak zamanın içinde var olabilir. Bedenimizin düşüncelerimizi ve ruhumuzu biçimlendirdiği gibi, zaman da hafızayı biçimlendirir. Zaman; geçmiş, şimdi veya gelecek ya da bir şey oldu, oluyor veya olacaktır. Olaylar her zaman kronolojik bir şekilde meydana gelir. Yine de zamanın yönlü akan bir süreç olduğu fikri, kendi beynimizde tasarlanmış bir yanılsama olabilir. Örneğin, ölüm kalım durumundaki birçok insan, zamanın hızını değişik algılar. Önemli bir şekilde, olaylar ya hızlanıyor ya da yavaşlıyor gibi görünür. Trafik kazası kurbanları bazen "her şeyin ağır çekimde gerçekleştiğinden" bahseder. Çünkü zaman aslında nesnel varlığı olmayan algısal bir özelliktir. Bilincin dışında zaman yoktur.

Eğer bu yeterli değilse, denkleme beynin bir işlevini daha eklememiz gerekir: rüya. Talmud, uykunun ölümün altmışta birine benzediğini söyler.⁷ Bu gizemli ifade ne anlama geliyor? Bize fiziksel bedenlerimizin ötesindeki varoluş olasılığına dair bir ipucu veriyor mu?

Hafıza, Zaman ve Düşler

Rüyalar zamansızdır ve hafızamız için gereklidir. Örneğin, uyku dinamiklerinin alt beyin sapı tarafından üretildiği rüya durumunda, resmi bir zaman duygusu bulamıyoruz. Zihinlerimiz, “gerçek”i “imkansız”dan ayırma ihtiyacından vazgeçiyor gibi görünüyor. Uyuduğumuzda, tahmin edilebilir bir sebep ve sonuç yoktur. Rüya halleri deneyimi, rüyalarımızda sıradan bir zaman algımızın olmaması bakımından uyanık halden çok farklıdır. Başlangıçlar ve sonlar yoktur. Ve *şimdi, o zaman, önce, sonra, sırasında, daha önce, daha sonra* ve benzeri zaman belirteçleri, hikâyenin gelişmesiyle veya rüyayı görenin deneyimiyle ilgili değildir.

Freud, rüyaların, bilinçaltına giden “kraliyet yolunu” temsil ettiği konusunda ısrarcıydı.⁸ Beynimizi incelemek için, mevcut araçlarımızın faydası olmadan, temsili olayların akışının normal uyanıklık dinamiklerinden ayrıldığını ve bu çözülmenin ruhun derinliklerinden kaynaklandığını sezdi. Hipokampüsün kısıtlamalarından kurtulan bu uyku odaklı nöronlar, beynimiz için zamansız, gerçek ve sınırsız özümüze daha yakın görünen bir deneyim üretebildi.

Sinirbilimin mevcut bakış açısı, rüyaların ikincil bir fenomeni veya epifenomeni temsil etmesidir. İnsan beyninin motorundan çıkan egzoz dumanları gibidirler, herhangi bir içsel değeri veya anlamı olmayan rastgele bir psişik enerji boşalmasıdır. Ama bu bakış açısına tamamen katılmıyorum. Fazla indirgemecidir, rüyalarımızın anlamını ve değerini en aza indirir. Rüyalarımızı sadece günlük hayatımızın motor-egzoz gibi ürünleri olarak, uyanık halimizde gerçekleşen tek anlamlı eylemin bir yan gösterisi olarak görürsek, bu bakış açısı kendi içsel ve öznel durumlarımıza olan güvenimizi ve onlara verdiğimiz değeri aşındırır. William James, özneliliğin bilimden çıkarılmasına karşı uyarıda bulunarak, bireysel deneyimin “özel

hiçbir şeyi hesaba katmamasıyla övünen... bir Bilimden sonsuz derecede daha az boş ve soyut olduğunu” yazdı.⁹

Bilinç, uyku tarafından gizlenir, tıpkı ölüm esnasında bilincin görünüşte yok olduğu gibi. Rüyamızın, zamanın ötesinde ve fiziksel gerçekliğin kısıtlamalarından bağımsız olan ruhsal özümüzle bağlantısı, Davut Peygamber’in, “Rab bizi sürgünümüzden geri döndüreceği zaman, rüya görenler gibi olacağız,” diye yazmasının nedenidir.¹⁰ Bu, bilişsiz ilkel durum uyanışından hayata ve bilince gizemli bir dönüşümü temsil etmek için alınabilir.

Alacağımız mesaj nedir? Kendimizin ötesinde, ölçemediğimiz, anlayamadığımız veya çoğunlukla sınırlı zihinlerimizle asla kavrayamadığımız bir yaşam var. Uygar beyinlerimiz devre dışı kaldığında, ileri görüşümüzü engelleyen güvenlik duvarının ötesinde anlık bir görüntü görüyor, alternatif bir gerçekliğe bir bakış atıyoruz. Kendimizin ötesinde başka bir gerçekliği biliyoruz ve bu, alıştığımızdan tamamen farklı anlam ve gerçeklerle dolu bir gerçeklik. Rüyalar, zaman, hafıza ve ölümsüzlük birbirine bağlıdır. Ama nasıl bağlanırlar? Varlığımızı, hayallerimizi, anılarımızı ve yaşamlarımızı birbirine bağlayan görünmez yapıştırıcı nedir?

Kadim felsefede duygularımız, hayatımızın anlamını nasıl deneyimlediğimizde ve yorumladığımızda ayrılmaz bir rol oynar. Kendimizle ve evrenle olan bağlantılarımız, siyah-beyaz düşüncenin “gergin lifleriyle” renkli duygusal iplikler örmesi sayesinde birbirine dikilir. Deneyimin anlamını –*manasını*– tamamı *duygu* aracından geçen *değerlerin* belirlenmesine göre inşa ederiz.¹¹ Mekanik biyoloji ile maddi olmayan ruh arasındaki geniş uçurumda varoluşumuzun gerçek ağırlığını taşıyan, bilişsel durumlarımız değil, duygusal durumlarımızdır. Duygu durumlarımız, ölçülemeyen, belirlenemeyen, indirgenemez ve tarif edilemez olan özümüze ve temelimize çok daha yakındır; benlik duygumuz için diğer tüm “vücut parçalarımızın” bir-

leşiminden daha temeldir. Jean-Paul Sartre'ın gerçeklik dediğimiz şeyin inşasındaki duygusal süreçlerin “büyüsü” üzerine yazdıklarına dikkat edin: “Duygu, kendi tarzında bilincin bütününe ifade eder... Belirli bir bakış açısından insanın sentetik bütünlüğünü kendi bütünlüğü içinde ifade eder.”¹²

Duygusal ve hissi durumlar, bizi birbirimize bağlayan görünmez metaforik bir yapıştırıcıdır. Fizikteki devinim gibi duygu durumlarımız da, varlığımızın esas anlamı olan bu soyut kuvvetin nesneler üzerindeki, yani etimiz ve kanımız üzerindeki etkisiyle üretilir. Einstein'ın zekice denklemi , gerçekliğimizi oluşturan temel yönlerin birbirinin yerine geçebilirliğini işaret ederek, on sekizinci yüzyıl İngiliz şairi William Wordsworth'ün dediği gibi, enerji ve maddenin “derinden birbirine karışmış” olduğunu kanıtladı.¹³ Bütün bunlar, fiziksel bedenlerimizden ve ölçebildiklerimizden çok daha fazlası olduğumuzu söylemektetir. Bizi sadece kendimize değil, aynı zamanda tüm evrene, sadece bu hayatta değil, aynı zamanda öbür dünya hayatında da bağlayan evrenin merkezindeki kalp, duygularımızdır.

Ölümünden Sonraki Yaşam?

Ölüm, bir varlığın fiziksel kaybı anlamına gelir. Bir insan öldüğünde biyolojisi durur. Ancak biyolojinin sona ermesi, rüyaların, duyguların ve bilincin de sona erdiği anlamına gelmez. Bu kitapta daha önce bahsettiğim gibi, babam ben on dokuz yaşındayken felç geçirdi. Güzel bir adamdı, komik, zeki ve ailesine bağlıydı. Özellikle benim için endişeleniyordu. Uyuşturucuyla deneyler yapar, Grateful Dead konserlerine otostop çekerek giderdim. Gençlik yıllarımda amacım yoktu ve kendimi bulmak için üniversiteyi bıraktım. Babamın felç geçirmesi onu ciddi derecede sakat bıraktı. Tanıdığım, ironi ve kendini küçümsemeyle dolu şakalar yapan adam gitmişti. Güvencemin kaynağı gitmişti.

Felç geçirdikten sonra bir gaziler hastanesine nakledildi, onu orada ziyaret ederdim. Artık beni tanımadığı için bu karşılaşmalar acı verici olurdu. Oda arkadaşı, durmadan “Saatin kaç olduğunu bilen var mı?” diye soran zihinsel engelli bir gaziydi. Ve babam bunu tekrar tekrar dinlemek zorunda kaldı. Cevap ne olursa olsun, soru sanki hiç sorulmamış gibi on dakika sonra tekrarlanıyordu. Babamda felç geçirdikten sonra kalan tüm mizah, bir öğleden sonra verdiği yanıtla canlandı: “Biri lütfen bu adama bir saat verebilir mi, kahretsin.”

Felç geçirmesinden yaklaşık bir yıl sonra babam öldü. Ölümünden sonra onu düzenli olarak rüyamda görürdüm. Rüyarımın konusu neredeyse hep aynı şekilde gelişti. Babamın bir yere, muhtemelen harap bir depoya terk edilmiş olduğunu görürdüm. Hayatta, ama yatalak ve tamamen sakattı. Rüyada o kadar uzun süre ihmal edilmiş ya da terk edilmişti ki, yeteneklerinin çoğu yok olmuştu. Ona yalvarmama ve onu sersemliğinden uyandırmaya çalışmama rağmen beni tanımazdı, hatta oğlu olduğumu bile kabul etmezdi. Bana hiçbir tanıma kıvılcımını göstermeyen gözlerle bakardı. Bu rüyaların bende uyandırdığı çaresiz ıstırapı ya da bazen o ıstırapları yaşadktan sonra günlerce, sanki babam gerçekten bir yerde kapana kısılmış, iletişimi kuramaz ve ben onun tek kurtuluş umuduymuşum gibi çekmeye devam ettiğim arta kalan sancıları kelimelerle tarif edemezdin. Eğer onu serbest bırakmak için bir anahtar bulabilseydim, kurtuluşa erecekti sanki.

Yıllar sonra, onlarca yıl önce katlandıklarımın farklı bir tonda, babamla ilgili, yine tekrarlanacak olan farklı bir rüyanın birincisini gördüm. Yine rüyalar aynı şekilde başladı. Yeni rüyamda zavallı babamı yine harap bir depoda, yalnız, bir deri bir kemik ve yatalak halde buldum. “Seni eve götürmek için buradayım baba,” dedim. Ama bu sefer, gözlerinin arkasında köze dönmüş bir bilinçten fazlası vardı. Bana, oğlu-

na sevgi vardı. Bana son derece rahatlamış bir ifadeyle, minnet ve nezaketle baktı ve “Seni çok uzun zamandır bekliyorum. Ah, şimdi çok mutluyum Jay!” dedi. Onu yıpranmış yataktan kaldırdım ve ağladım, onu omuzlarımda özgürlüğe taşıırken yıllarca bastırılmış korku ve ıstırapı serbest bıraktım. Onun varlığını canlı bir şekilde hissedebiliyordum; sert kemiklerini, zayıflamış kaslarını, harap vücudunun tatlı, hüznü kokusunu. Ben ağladıkça o güldü, çok hafifti.

Bugün bile, bilincimdeki bir değişimin beni babam ve onunla olan ilişkim hakkında yeni bir farkındalığa götürdüğüne inanıyorum.

Freud için bilinçaltı, düşüncelerimizi, inançlarımızı ve eylemlerimizi derinden etkileyebilecek bastırılmış hatıraların bir deposunu temsil ediyordu.¹⁴ Elbette rüyalar aslında asla unutulmaz. Sadece onları hatırlayamadığımız için kaybolurlar. Bahsettiğimiz gibi enerji asla kaybolmaz, bu yüzden hayallerimiz beynimizin ve zihnimizin derinliklerinde bir yere gömülür. Bu rüyalar hâlâ erişilebilir, hâlâ gerçek, hâlâ üretken, hâlâ hayatımızı tam olarak farkında olmadığımız şekillerde şekillendiriyor. Bu, ölümlü sarmalın ötesinde bir şeye işaret eden bir kanıt değil mi?

Bu özgürleştirici rüyayı ilk gördüğümünden sonraki gün, konuşmam planlanan bir tıp konferansına gidiyordum. Ancak beklenmedik bir yol çalışması beni otoyoldan daha küçük bir eyalet yoluna çıkardı. Turuncu tali yol tabelaları ve önümdeki arabaları bir süre takip ettim, ama kafamın içinde dersimin sözlerini gözden geçirirken birden kaybolduğumu fark ettim. Otoyolun olduğunu düşündüğüm yönde birkaç dönüş yaptım ve sonra bir mezarlığın yanından geçtim. Mezarlığın girişinin üzerindeki tabeladaki isim belli belirsiz bir şeyler anımsattı. Kız kardeşimi aradım ve buranın babamın gömülü olduğu mezarlık olduğunu doğruladı. Uzun yıllardır oraya gitmemiştim

ve beklenmedik bir tesadüf eseri tali yola sapmasaydım bu yere asla gelemezdim.

Çakıllı yola girdim, arabayı park ettim ve ona ait küçük mezar yerini bulmak için uzun süre uğraştım. Sonunda bulduğumda, orada oturup küçük mezar taşına, etrafındaki birkaç karahindibaya ve hayatının tek yakın fiziksel anıtına baktım. Mezar taşında yazan şuydu: sevgi dolu koca, baba ve büyükbaba. Babamın hayatının tüm içeriği –tüm umutları ve hayalleri; evliliği, çocukları ve torunları; işi, dinlenmesi ve oyunu; eksiklikleri ve katkıları– kardeşlerim ve benim yıllar önce seçtiğimiz birkaç kısa kelimeyle özetlenmişti.

Bu sözleri tekrar gördüğümde, ilk başta gözüme cılız göründüler. Anlamsızlıkları ve zayıflıkları yüzünden kendimi suçlu hissettim. Yine de onları tekrar okuyup değerini düşündüğümde, taşta kazınmış bu holografik kelimelerin babam hakkında söylenmesi gereken her şeyi söylediğini fark ettim. Ve babamın sesi duyuldu. Duyulabilir kelimelerle değil, ama bir anlamda kalbimde işittim: “Seni çok uzun zamandır bekliyordum,” dedi. “Ah, şimdi çok mutluyum, Jay!”

Bu tarif edilemez bir deneyimdi, ancak çoğumuzun kendi yöntemleriyle deneyimlediği bir deneyimdi. Bir inanç sıçraması gibi görünse de beni ölümden sonra bir hayat olduğuna ikna eden bir deneyimdi. Ve mezarlıktaki o anları düşünürken kendimi bu bölümün ve aslında tüm kitabın temel dayanağına geri dönerken buluyorum: “Asıl görülmesi gerekeni gözler göremez.” Ölüm, bir insanın fiziksel olarak kaybı anlamına gelir, ancak o “insanın” parçası olan varlığın öldüğü anlamına gelmez. Mezarlıktaki deneyimim beni bu gerçeğe uyandırdı. Babam var olmayı bırakmamıştı. Elbette bedeni ölmüştü, ama kendisinin bütünlüğü, işte bu gitmemişti.

Ben, bir bilim adamı ve inançla mücadele eden bir adam olarak bundan eminim.

Hafızasız Bir Hayat

Bellek genellikle çok güvenilir değildir. Hastalığa, yaralanmaya, hileli hareketlere ve hatta izinsiz silinmelere karşı bağıışıklığı yoktur. Örneğin, geçmişı romantikleştirmeye meyilinizdir ve sıklıkla, geçmişimizdeki olayları tanımlamak için kullandığımız öyküleri ayıklayarak ve seçerek seçici amnezi geliştiririz. Bunu sadece kişisel olarak yapmayız; kültürel olarak da yaparız. Mesela savaşlarımızın sonuçlarını yüceltiriz. Bu normaldir ve beklenebilir, ancak hafıza, beyin hastalığıyla birleştğinde tamamen farklı bir yol alır. Anılarımızın kırılğanlığı en çok Alzheimer'den mustarip hastalarda görülür. Bir insanda alenen hafıza kaybı gördüğümüzde, ölümsüz hallerimiz hakkında çok şey öğrenebiliriz.

Bir keresinde Aspen'de, Alzheimer'ın biyolojisi üzerine bir konuşma yapmıştım. Konuşmanın ardından, Budizm öğrencisi olan bir beyefendiyle tanıştım. Tibetli yaşlı bir keşiş olan öğretmenini tedavi edip etmeyeceğimi sordu bana. Bu keşiş, en çok sevdiğim ve onur duyduğum hastalardan biri olacaktı. Saygıdeğer keşiş, genç ve kibar bakıcısıyla gerçekleştirdiğim bir dizi telefon görüşmesinden sonra nihayet ofisime geldi. Keşiş tek bir isim kullanıyordu –Tenzin– ve bakıcısı bana İngilizcesinin oldukça iyi olduğunu söyledi.

“Sizinle tanışmak bir onur efendim,” dedim keşişe.

“Onur bana ait,” dedi eğilerek, iki eliyle de elimi tutarken. Sessizce gülümsemek mecburiyetinde kaldım. Daha önce de minnettar hastalarım olmuştu, ama hiçbirini karşımda başını eğerek selamlamamıştı, özellikle de onları tedavi etmeden önce.

İlerleyen bunamasına rağmen Tenzin'in yetmiş yaşında cana yakın bir insan olduğunu hemen öğrendim. Bakıcı-rahibesi Ani Pema bana, herkesin bunu Alzheimer hastalığı dediğini söyledi. Tenzin'e en yakın olanlar, hastalığın geldiğini

yaklaşık iki yıl önce fark etmişti. Artık herkes onun sağlığı için çok endişeliydi. Hastalık ilerliyor gibiydi ve unutkanlığı daha belirgin hale geliyordu. Değerlendirmeye ve tavsiyelere ihtiyaç duyuyorlardı çaresizce.

Ani Pema tüm bunları açıklarken, Tenzin'in, çalışanlarım girip çıkarken, hatta kapıdan geçerken bile, onların önünde eğilmeye devam ettiğini fark ettim. Herkese gülümsedi. Raflarındaki ve masamdaki günlük eşyalara hayretle ve şaşkınlıkla baktı. Basmakalıp olduğumun ve klişeye düştüğümün farkındaydım, ama o gerçek bir neşeye ve saf bir ruha sahip, alçaklığın ve materyalizmin tuzaklarından etkilenmeyen bir adama benziyordu. Özellikle iki çocuğumun masamın üzerinde duran fotoğrafına bayıldı, ben de Ani Pema'yı dinlerken fotoğrafı ona verdim. Çocuklara bakarken Tenzin'in gözleri parıladı. Başını eğmiş, hoş bir hatıranın eşliğinde gibi görünüyordu. Sonra bulutla kaplanan bir su gibi, yüzünü asık bir ifade kapladı ve o an anısının gittiğini söyleyebilirdim.

Elbette, kısa bir süre sonra muayenesinde, önemli ölçüde azalmış kısa süreli hafızadan mustarip olduğunu anladım. Alzheimer teşhisinin bir işaretiydi bu. Ardından bir dizi değerlendirme planladım ve bu teşhisi biraz kesin olarak doğrulayabildim. Bu süre zarfında Tenzin'le daha çok yakınlaştım. Hatta ziyaretlerini sabırsızlıkla bekledim. İtiraf ediyorum ki gördüğüm tüm hastalar için aynı şeyi söyleyemem. Hastalarımın karşı her zaman olabildiğince objektif kalmaya çalışırım; aşırı duygusal, aşırı ilgili bir doktor kimseye iyi gelmez. Ama Ani Pema bile bu özel adama teşhis koymanın benim için çok zor bir şey olduğunu anlayabildi. Tenzin'e kesinlikle saygı duyuluyordu ve dharma* öğretileri aracılığıyla binlerce kişiye dokundu. Ama bana Budizm hakkında tek kelime etmemişti. O yalnızca gerçek Zen "tarzındaydı". Varlığından memnundu. Bu nazik ve zeki varlık modeli, sırf onun yanında olduğum için bir şekilde beni daha iyi bir insan yaptı.

* Budizm. (ed.n.)

Alzheimer tanısının bulgularını bir hastaya ve ailesine ilet-mek her zaman zordur. Hatırlama yeteneğinin kaybı, yaşaya-bileceğimiz en korkunç dertlerden biridir. Birçoğu Alzheimer hastalığını “acımasız” olarak adlandırıyor, belki de haklılardır. Birçoğumuzun düşündüğü ve hissettiği gibi, kimliğimiz ve “benlik” duygumuz tamamen hayatımızdaki olaylara, tarihi-mize ve bizi tanımlayan bu hatıralara bağlıdır. Alzheimer has-talığı, kurbanlarını bireyselliklerinden yoksun bırakır. Nispe-ten istikrarlı anılarımız olmadan, kimlik sorusuyla boğuşmak zorunda kalırız: Biz kimiz ve nerede duruyoruz? Hayatlarımı-zı, dostluklarımızı, aşklarımızı ve kayıplarımızı oluşturan tüm mutluluklar ve imtihanlar, bir zamanlar hayatımızın istikrarlı, ileri akışı olarak deneyimlediğimiz şeyler, hastalık denen bu acımasız akıntı tarafından sürüklenen ve bırakılan bir sürü de-niz kabuğu gibi savrulur. Ve daha da kötüsü, bu gelgitlerden birkaçı için amansız dalga bir tsunamiye dönüşmeden önce, hastalığın yavaş yavaş yayılarak başımıza geldiğinin farkında-yızdır. Hızlı bir akıntıda, elleri bir şeyi kavramak için kaygan ve çok küçük olan çocuklarmışçasına, hatıralarımız okyanusun derinliklerine süzülüyormuş gibi hissedilebilir. Bir süre onla-rı duyabiliriz. Kollarının dalgalandığını görebiliriz. Sonra yok olurlar. Anılarımız yok olunca biz de yok oluruz. Unutkanlığın kıyısında, yapayalnız, kendimize bile yabancı, öylece dururuz.

Hafıza egodur ve ego olmadan ben olmaz. Dolayısıyla ha-fızanın yokluğunda ego da yok olur. Alzheimer hastalığının benzersiz trajedisi, kurbanlarını tekil doğalarından mahrum etmesi ve beyinde “benlik-hatırlama-kısmını” depolayan ha-fızanın sabit diskini silmesidir. Yine de, egonun her halükarda aşılması gereken bir yanılsama olduğu inancını barındıran Bu-dist Tenzin’inki gibi bir durumda bariz paradoks şu sorudur: Kişinin acı ya da zevk anılarının dağılmasına karşı direnmesi-nin amacı nedir? Bir Budist için nihai hedef, zihinden kurtuluş olan Nirvana’dır; hiçbir özlem, hiçbir dilek, hiçbir entelektüel

yaşam çabası yoktur. Bu, en üst düzeyde arınmayı ve aydınlanmayı temsil eder. Buda'nın öğrencilerine öğrettiği gibi:

Cehalet terk edilip gerçek bilgi ortaya çıktığında... cehaletin kaybolması ve gerçek bilginin ortaya çıkmasıyla kişi artık bedensel zevklere sarılmaz, görüşlere tutunmaz... artık bir benlik doktrinine tutunmaz. Tutunmadığı zaman, huzursuz olmaz. Huzursuz olmadığında, kişisel olarak Nibbana'ya (Nirvana) ulaşır.¹⁵

Tenzin bu paradoksu anlamış ve hatta kucaklamış görünüyordu. Beyninin, bu illüzyonların onun çabası olmadan yok olacağı konusunda -biyolojinin tüm gücüyle- ısrar edecek bir hastalık sürecine bayrak sallamasından son derece memnun görünüyordu.

Üçüncü ziyaretimde başka bir dizi test yaptım. Bu noktada Tenzin, Alzheimer hastalarının sıklıkla yaptığı gibi, hayatındaki zaman dilimlerini ve insanları birleştirmeye ve karıştırmaya başlamıştı. Bununla birlikte, bu ilişkiler dikkate değer bir şekilde kırılganlık hatıralarında değil de şefkat ve sevgide demirlenmişti. Ani Pema'yla bir tartışmadan sonra, Tenzin'e teşhisini ve sonuçlarını ayrıntılı olarak açıklamaya hazırlandım. Her zamanki gibi gülümseyerek masamın karşısına oturdu. Beyninde neler olduğunu halk diliyle açıklamak için elimden geleni yaptım. Gözleri, söz konusu diyalogumuzun beyninde anlaşıldığını gösteriyordu. Uygun bir şekilde başını sallaması ve kaşlarını kaldırması, herhangi bir kritik noktayı yanlış anlamadığını açıkça gösterdi. Alzheimer süreciyle ilgili açıklamamı bitirdiğimde, yaşlı adama ne anladığını, bu teşhisin kendisi, çağrısı, görev aşkı, geleceği için ne anlama geldiğini sordum ve cevabı beni şaşırttı.

"Sorun değil, her şey yolunda. Bu konuda kimsenin endişelenmesine gerek yok," dedi.

Doğru duyduğumdan emin olmak için Ani Pema'ya döndüm. Tenzin'e bir şeyler fısıldadı; o da İngilizce olmayan bir

dilde fısıldayarak karşılık verdi ve ikisi de bana döndü. Ani Pema, “Yardımanız için minnettar olduğumu söylüyor Dr. Lombard, ancak yapılması gereken bir şey olduğunu hissetmenin gereksiz olduğunu söylüyor.”

“Ama neden?” diye cevap verdim.

Keşiş kollarını genişçe açtı, cüppeli ve cübbesiz olanı, öyle ki sadece bir sarı kanadı varmış gibi görünüyordu. “Şimdi, her şey,” dedi. “Güzel ve yeni. Gördüğüm her şey. Evet, hepsi çok güzel.”

Neredeyse mutlu görünüyordu, kesinlikle halinden memnundu. Sanki küçük bir çocukken annesiyle köyünderken nasıl güvende, rahat ve huzur içinde olması gerekiyorsa, öyle görünüyordu. Bir Alzheimer hastalığı teşhisine hiç bu kadar paradoksal, alçakgönüllü, bu kadar kabullenici bir tepki duymamıştım.

O gün işten sonra Tenzin, ben ve felsefe profesörü olan bir arkadaşım ofisimden çok uzak olmayan bir göl kenarında yürüyüşe çıktık. Soğuk bir kış günüydü ve göl donmuştu. Budizm hakkında daha çok şey öğrenmek istiyordum, özellikle de böylesine saygı duyulan bir öğretmen varken.

“Hayır, hafızamı kaybetmekten korkmuyorum,” dedi bize. “Bu bir fırsat, eksiklik değil. Tüm bunları üstü örtük olmadan deneyimlememe izin veriyor. Hafıza, gölü kaplayan bu bulutlar gibidir, bu yüzden onun gerçek yansımasını göremeyiz. Şimdi her şeyi görüyorum ve burada her şey oldukça güzel.”

Ne yazık ki göldeki günün, Tenzin’in hayatındaki huzur dolu son birkaç gününden biri olduğu anlaşıldı. Tenzin’in kontrol ziyaretlerinin her birinde, bu biyolojik destekli aydınlanma biçimi, hastalığın yarattığı günlük davranışsal gerçekler tarafından gizlendi. Daha çok bir kâbus gibi hissetmeye başladı. Ani Pema’ya göre Tenzin “zor” hale geldi. Bir aylık rapor: Geceleri dolaştı. Sonraki: Giyinmeyi veya yemek yemeyi reddetti. Kısa süre sonra temel ilaçlarını bile reddetti. Sonunda

sadık bakıcılarına bile karşı çıktı. Kontrol ziyaretlerinde bu sorunları doğrudan ele almamız gerekiyordu.

“Önemli değil,” dedi, inandırıcı ve oldukça Buda benzeri bir savunmayla durarak.

“Fakat kendinize bakmaktan vazgeçme kararını sevdikleriniz bağlamında düşünmeniz gerekmez mi?” diye sordum. “Sizin azalan yaşama arzunuz karşısında dehşete düşmediler mi? Hepsi, karşılıklı yaşam sürekliliğimizde sizinle bağlantılı değil mi?”

Buna ciddiyetle başını salladı.

Egom gülümsedi ve ekledim, “Yani yemek yemeyi ve ilaçlarını almayı kabul edeceksin?”

Tekrar başını salladı.

“Bir şey daha var,” dedi Ani Pema. Aptalca, başı aşağıda, bana fısıldadı, “Kendini silmiyor.”

“Tuvalette kendini temizlemeyi mi unutuyorsun?” diye sordum ona.

“Hayır,” dedi ve Ani Pema’nın kulağına doğru eğildi. Bariz bir utançla geri çekildi. Bir parmak hareketiyle ona tercüme etmesi gerektiğini işaret etti.

“Diyor ki, Buda’yı görüyormuş... her yerde.”

“Anlıyorum,” dedim ve bunu Zen paradokslarındaki becerilerimi daha fazla test etmek için bir fırsat olarak aldım: “Saygıdeğer efendim, Buda her yerdeyse, tuvalet kağıdınızda bile olsa, o zaman bu basit yükümlülüğü her gün yerine getirmek bile bir kutsallık eylemi olarak kabul edilebilir.”

Tenzin, bizim hazırcevabımızın koan*-vari tavrını takdir ederek gülümsedi. Alzheimer hastalığıyla olan kişisel karşılaşmasının meşhur “tek elin alkış sesi” olmadığını anlamış görünüyordu, çevresindekileri de etkiliyordu. O gün bakıcılarının isteklerine uymayı kabul ederek ofisten ayrıldı ve küçük bir zafer kazandığımı için tatmin oldum.

* Zen budizminde öğrencilere verilen mantıksal ödevlere verilen isim. (ed.n.)

Ne yazık ki bu anlaşmayı hemen unuttu ve sorunlu davranışları daha da şiddetlendi. Herkesin onu tanıdığı ve yetmiş yıldır kendisinin tanıdığı Tenzin uzaklaşıyordu. Artık etrafındaki hiç kimse onun duygularını ve buna bağlı davranışlarını akıl ve sabırla yönetemezdi. Bunları farmakolojik olarak ele almamız gerekiyordu. Ancak Alzheimer'ı kontrol etmek için kullanılan ilaçlar sınırlıdır ve sonraki birkaç ay içinde Tenzin'in hafızası giderek daha da parçalandı. Acımasız bir gücün, onun hayatının kitabını aldığı, sayfalarını yırttığı, buruşturduğu ve ateşe verdiği izlenimine kapıldım. Benlik öyküsünün bu yozlaşmasıyla, tarzı neredeyse kontrol edilemez bir duruma dönüştü. Bu bir zamanlar uysal olan kutsal adam, zaman zaman düşmanca ve öfkeli bir duruma geri döndü. Kısacası artık Tenzin değildi.

Hayatımızın Bütünlüğü

Alzheimer hastalığı, örtük bağlarımızın çözülmesi ve hatırlamaktan çok parçalanmasıdır. Bu hastalıkta, geri dönüşü olmayan hafıza kaybı ve geçmişimizden bedensel kopukluk belki de sadece beynin fiziksel bir hastalığı değil, aynı zamanda ruhun varoluşsal bir hastalığıdır. Alzheimer hastalığının ruhsal bir biçiminden mustarip olduğumuz konusunda Papa Francis'e tüm kalbimle katılıyorum.¹⁶ Gerçekten de karanlık tarihimizin kayıtlarını, hatalarımızı ve yanlış yönlendirmelerimizi temizlemek, en kötü eğilimlerimizi fiilen gömmek için bilinmeyen bir istek var gibi görünüyor. Bize kalan sadece iki seçenek var: tam bir duyarsızlaşma (uyuşukluk, çözülme, sorumsuzluk) ya da kendi içimizde veya kendi aramızda topyekûn savaşa geçme. Bunu sağlayacak kadar ahlaksız ve bitmek bilmeyen bir şiddete maruz kalmamızla reddedilen ve belleğin toplumsal yozlaşmasına neden olan bir mekanizma üzerinde düşünmek mantıksız mı?

Gerçek zihinlerimiz ve kalplerimiz solup açlıktan ölürken, çoğumuzu sanal bir gerçeklikte yaşamaya yönlendiren teknolojiler, iç yaşamlarımızın bütünlüğünü kesinlikle aşındırıyor.

Artık çok fazla insan, neredeyse tamamen, “benlik” ordularının hayatlarını sanal izolasyonda (ayrı ve kökten kopuk), yani dijital bir evrende deneyimlediği ilişkilere bağımlı hale geldi. **Arkadaş eklemenin** çok az anlamı olan veya hiç anlamı olmayan bir fiil haline geldiği bir dünya. İnternet bizi bir araya getirmek için fırsatlar sunsa da, bu yeniçağın bizi gerçek ve anlamlı etkileşimlerden ayırdığını ve uzaklaştırdığını söyleyebiliriz. İncecik iplikler örüyoruz, ama herhangi bir şeye veya herhangi birine tutunuyor mu? Meta-karışıklık ve bağlantı çağında yaşamının ironisi, yapılanların çoğunun radikal izolasyon olmasıdır. Bu her şeyde var olan tanrısal kıvılcımların ayrılması ve değersizleştirilmesi, Tanrı'nın amaçla yarattığı diğer hayatların öneminin reddidir.

Eve dönüş yolumuzu nasıl bulacağız? Hafızanın korunması ve hatta diriltilmesi kurtuluşumuzla nasıl bağlantılıdır? Sinirbilim, belleğin maddi olmayan varlığımızla bağlantısı ve ölümden sonraki yaşamın olasılığı hakkında bize herhangi bir anlayış sunabilir mi?

Fikirler beynimizde kalıcıdır ve mem* olarak diğer zihinlerde dağılır. Memler insan düşüncesinin polenleridir; beynimizde çoğalırlar, ancak onları bu şekilde ölçemeyiz. Kendimizi “günün sonunda” gibi anahtar ifadeleri tekrarlarlarken bulduğumuz her an, memlerin üreme kapasitesinin kanıtlarını görürüz. Hafıza memleri bir tür nörolojik propagandadır. Sosyal medya vb. teknolojik temelli vektörler aracılığıyla bir kez kök saldıığında alevlenip yayılabilen nöbetçi deneyimin mirasıdır. Tarihin büyük şahsiyetleri, beynimizde memler olarak ölümsüzleştirilir. Bu yaşamlar, Don DeLillo'nun yazdığı gibi, “ışıkları zamana hapsediği için hâlâ parlayan ölü yıldızlardır.”¹⁷

* Kişiden kişiye ve nesilden nesile kültürel veya sosyolojik yollarla aktarılan soyut bilgi kodlarıdır. İsimlendirmesini Richard Dawkins yapmıştır. Fikirler, gelenekler, bazı öğretiler buna örnek olarak gösterilebilir. (ed.n.)

Ortak kökenlerimizin hatırası, zihnimizin gelişimi ve kaderimizi belirleme özgürlüğü bize güven verebilir. Özellikle hatırlamayı seçebileceğimiz şey nedir? “Sanki öğrenmemizin tek yolu akılmış gibi!” demiştir Pascal.¹⁸ Hangi memler o kadar acil olabilir ki hayatlarımız onları reenkarne etme yeteneğimize bağlı olsun? Ya da geçici, acımasız ve olası bir dünyada özlediğimiz güvenliği bize sağlayabilecek olan sevginin deneyimi ve hatırası mı sadece? Her yerde bulunan yerçekimi kuvveti gibi sevgi de bizi hem bir araya getirir hem de birleştirir. Zihnimize ve beynimize düzen ve anlam aşılar. Bize fiziksel duyularımıza nüfuz edilemez, görünmez ve ölçülemez, boş bir alan gibi görünebilir. Neyse ki duyarlı ama dağınık parçalarımızın içindeki sönük bir ışığı geri getirme kabiliyetine sahibiz ve bu restorasyon temel Bütün’ün ışığını kıvılcımlayabilir. O sönmeyen ölümsüz bir ışıktır. Zamanın dışında ikamet eder.

Yaratılışın bir açıklaması olarak Eski bir Yahudi mistik anlayışı göze çarpmaktadır. Vakayiname şöyle gelişir: Sonlu bir fiziksel evrende, Tanrı sonsuz yaratılışının evrenine yer açmak için kendi özünü gizleyerek İlahi Benliğini “küçültmek” zorunda kalmıştır.¹⁹ Dolayısıyla bu göksel kısıtlamanın üzerine, İlahi Işığın bir süreliğine sınırlanması ve saklanması gerekti. Henüz evrende buna yer yoktu. Bu nedenle, Tanrı onu geçici olarak özel kaplarda depoladı ve bu kaplar sonunda parçalandı, ilahi enerjiyi tutamadı ve böylece onu yeni evrene dağıttı.

Gizli gerçek şu ki, bizler “tüm varoluşun yalnızca bir parçası değil, bir anlamda bütünü” ilahi kıvılcımlarıyız.²⁰ Eşsiz yaratılışımız, Tanrı’nın iradesini ve varlığımızı ifade etme araçlarını seçme şeklidir. Bizim, bu dağılmış ışık parçalarını –bu sevgiyi–, bedenlerdeki ruhlar olarak bireysel ve kolektif insan eylemlerimiz aracılığıyla varlığımıza geri döndürme kabiliyetimiz ve sorumluluğumuz var. Olduğumuz kişinin ana unsuru olan, Tanrı’nın bir parçası olan özümüzün ölümsüz olduğunu, sadece bu şekilde anlayabiliriz; eylem yoluyla.

Hafıza bu şekilde kurtuluşa götürür:²¹ Tanrı sayesinde varız ve O da bizim aracılığıyla somut yollarla var olur. Tanrı'nın zihnini –varlığımızın yüce bir varlığın düşüncesi içinde yer aldığı– tasavvur edebilirsek, o zaman onun aracılığıyla yaşamaya devam edeceğimize dair güvenceye sahip olabiliriz.

Bu büyük bir olasılık doğurur. Neredeyse her saygıdeğer geleneğin sözleriyle –ve uzlaşmaya yer yoktur– komşumuzu kendimiz gibi sevmeliyiz. Komşumuzun bizimle ve Tanrı'yla bir olduğunu görmeliyiz. Bu dünyaya bir nedenle gönderildik. Amacımız biyolojimizde doğar. Tanrı anlayışımız, iç çatışmayı teşvik etmek veya bizi ayırmak anlamına gelmez.

Bunun yerine –ve bu, tüm kolektif anılarımızın derinliklerinde bir aşılama taşır– Tanrı, biz insanları sevgiyle birbirimize dokur. Evrenin yaratılışına kadar giden bir hatıradır bu.

Ve sonsuza kadar yaşadığımız sevginin içindedir.

NOTLAR

1. Bölüm: Tanrı'nın Zihni

1. Stephen Hawking, *A Brief History of Time: From the Big Bang to Black Holes* (New York: Bantam Books, 1988), 175. "Tanrı'nın zihni" herhangi bir esere başlamak için zor bir başlıktır ve bu konudaki düşüncelerimi sunmaktan onur duyuyorum.
2. Ipsos Global @dvisory, "Supreme Being(s), the Afterlife and Evolution," <http://www.ipsos-na.com/news-polls/>.
3. Antoine de Saint-Exupéry, *The Little Prince*, trans. Katherine Woods (1943; repr. Waterville, ME: Thorndike Press, 2005).
4. David Chalmers, *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory* (Oxford: Oxford University Press, 1996), xiii. Chalmers, materyalizm ve bilinç arasındaki boşluğu tanımlamak için "bilincin zor sorunu" terimini kullandı. Bir ruhun varlığına dair fiziksel olmayan hiçbir kanıt olmadığını yazar.
5. "Thomas Nagel: Thoughts Are Real," *New Yorker*, July 16, 2013; Thomas Nagel, *Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo Darwinian Conception of Nature Is Almost Certainly False* (Oxford: Oxford University Press, 2012).
6. Max Planck, Albert Einstein, and James Murphy, "Epilogue: A Socratic Dialogue," – *Where Is Science Going? The Universe in the Light of Modern Physics*, trans. James Murphy (New York: W. W. Norton, 1932).
7. John Polkinghorne, *The Polkinghorne Reader: Science, Faith and the Search for Meaning*, ed. Thomas Jay Oord (London: SPCK and Templeton Foundation Press, 2010).
8. (a.g.e)
9. Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, trans. Norman

Kemp Smith (1781; repr. New York: St. Martin's Press, 1965), 521.

10. Thomas Moore, *Care of the Soul: A Guide for Cultivating Depth and Sacredness in Everyday Life* (New York: HarperCollins, 1994), xix.

11. Jonathan Sacks, *The Great Partnership: Science, Religion, and the Search for Meaning* (New York: Schocken Books, 2011).

Rabbi Sacks'ın kitabı, bilim ve inancın nasıl farklı sistemler değil, bütünleşik olarak kabul edilebileceğine dair düşünceli bir araştırmadır. Çalışmaları için Rabbi Sacks, 2016 yılında Templeton Ödülü'ne layık görüldü.

12. Simon Jacobson, *Toward a Meaningful Life: The Wisdom of the Rebbe Menachem Mendel Schneerson* (New York: HarperCollins, 1995).

Daha çok Rebbe olarak bilinen Menachem Mendel Schneerson, Lubavitch hareketinin sevilen lideriydi. Rebbe'nin tüm hayatı, ruhun hayatını canlandırmaya ve benimki de dahil olmak üzere her bireyin Tanrı'yla olan bağlantısına katalizör olmaya adandı. Son notlarımı yazarken, bu kitap kendi inançlarımı netleştirmeme ve hayatımdaki kutsalı geliştirmeme yardımcı oldu. Böylesine önemli bir eser yazdığı için Rabbi Jacobson'a minnettarım.

2. Bölüm: Tanrı Var Mı?

1. T. S. Eliot, "Choruses from 'The Rock,'" – *The Complete Poems and Plays* (New York: Harcourt Brace, 1971), 96.

2. Iain McGilchrist, *The Master and His Emissary: The Divided Brain and the Making of the Western World* (New Haven and London: Yale University Press, 2009). Beynimizin zaman içinde dini düşünce, dil ve inanç sistemlerini nasıl şekillendirdiğiyle ilgilenen okuyucular için bu kitap temel bir okumadır. McGilchrist bir psikiyatri profesörüdür ve kitabı beyinlerimizin doğasında var olan ikiliği ve her bir yarıkürenin kendi gerçeklik yapısını nasıl sunduğunu araştırır.

3. Gabriel Anton, "On Focal Diseases of the Brain Which Are Not Perceived by the Patient," dersin, Society of Physicians of Styria, Austria, December 20, 1897.
 4. Andrew Newberg, "Cerebral Blood Flow During Meditative Prayer: Preliminary Findings and Methodological Issues," *Perceptual and Motor Skills* 97, no. 2 (October 2003): 625–30.
 5. Paul Ekman and Richard J. Davidson, eds., *Nature of Emotion: Fundamental Questions*, Series in Affective Science (New York: Oxford University Press, 1994).
 6. 6. McGilchrist, *The Master and His Emissary*.
 7. Brandon Carter, "Large Number Coincidences and the Anthropic Principle – Cosmology," – *Confrontation of Cosmological Theories with Observational Data*, ed. M. S. Longair Proceedings of the Symposium, Krakow Poland, September 10–12, 1973 (Dordrecht: D. Reidel Publishing, 1974), 291–98; daha sonra yayımlandığı *General Relativity and Gravitation* 43, no. 11 (November 2011): 3225–33.
 8. Tim Folger, "Does the Universe Exist If We're Not Looking?," *Discover*, June 2002.
 9. Ronald H. Nash, *The Light of the Mind: St. Augustine's Theory of Knowledge* (Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1969).
 10. Michael Mayne, *The Sunrise of Wonder: Letters for the Journey* (London: Fount Paperbacks / HarperCollins, 1995), 112.
 11. Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy* (New York: Harper Perennial, 2004).
 12. Giacomo Rizzolatti, Leonardo Fogassi, and Vittorio Gallese, "Neurophysiological Mechanisms Underlying the Understanding and Imitation of Action," *Nature Reviews Neuroscience* 2, no. 9 (September 2001): 661–70.
- Dr. Rizzolatti, İtalya'daki Parma Üniversitesi'nde nörofizyolog ve profesördür. Motor hareketlerin sinirsel temsili üzerine araştırma yaparken ayna nöronları keşfetti. Ayna nöronlar, neden diğer insanların zihinlerini "okuyabildiğimizi" ve empati deneyimlediğimizi açıklayabilir.
13. Simon Baron-Cohen, "Precursors to a Theory of Mind: Understanding Attention in Others," – *Natural Theories of*

Mind: Evolution, Development, and Simulation of Everyday Mindreading, ed. Andrew Whiten (Oxford: Basil Blackwell, 1991), 233–51.

14. David Constantine, “Science Illustrated: They Look Alike, but There’s a Little Matter of Size,” ***New York Times***, 15 Ağustos, 2006.

3. Bölüm: Ruhun Sinirbilimi

1. Isaac Newton, *Mathematical Principles of Natural Philosophy*, trans. Andrew Motte, revised by Florian Cajori, Great Books of the Western World 34 (Chicago: Encyclopedia Britannica and William Benton, 1952).

Isaac Newton, tüm zamanların en büyük bilim adamlarından biriydi ve aynı zamanda derin bir inanç adamıydı. Yaygın olarak yerçekimi ve hareketle ilgili keşifleriyle tanınırken, Newton, evrenin doğasıyla ilgili Kabalistik kavramlar da dahil olmak üzere dini mistisizmle iç içeydi.

2. Daniel Dennet, ***The Atheism Tapes***, bölüm 6, BBC TV belgeseli, sunan Jonathan Miller, yapımcı Richard Denton, recorded 2003, broadcast 2004.

3. Hermann Helmholtz, “Concerning the Perceptions in General,” in *Treatise on Physiological Optics*, ed. James P. C. Southall, 3rd ed., vol. 3 (1866; repr., New York: Dover, 1962).

Hermann Ludwig Ferdinand von Helmholtz, fizik ve biyolojideki koruma yasaları da dahil olmak üzere bilimde birçok önemli atılımla tanınan on dokuzuncu yüzyıldan bir Alman bilim adamıydı. Helmholtz, enerji korunumu ilkelerine dayanan nöronal enerji için bir temel aradı ve onun görüşleri, Sigmund Freud’un zihninin işlevi hakkındaki fikirlerinin ve daha yakın zamanda Karl Friston’un fikirlerinin temelidir. Helmholtz ayrıca oftalmoskopyu geliştirdi.

4. Karl J. Friston and Klaas E. Stephan, “Free-Energy and the Brain,” ***Synthese*** 159, no. 3 (2007): 417–58.

Karl Friston, ***Wellcome Trust Centre for Human Neuroimaging***’in bilimsel direktörüdür. Dünyanın önde gelen sinirbilimcilerinden biridir ve en çok beyin görüntüleme verilerini

* (İng.) Wellcome Trust Beyin Görüntüleme Merkezi. (ed.n.)

analiz etmek için uluslararası standartlar geliştirme konusundaki çalışmalarıyla tanınır. Friston, ayrıca Freud'un duyguların biyolojisiyle ilgili orijinal çalışmasının sinirbilimsel temeli üzerine kapsamlı yazılar yazmıştır. Beyin, fizyolojik homeostazi veya dengeyi sürdürmek için sürekli çalışan kendi kendini organize eden bir sistemdir. Düşüncelerimiz, inançlarımız ve eylemlerimiz belirsizliği ve öngörülemez olanı azaltmak için tasarlanmıştır.

Karl J. Friston, "The Free Energy Principle: A Unified Brain Theory?," *Nature Reviews Neuroscience* II, no. 2 (2010): 127–38.

5. K. O. Lim and J. A. Helpert, "Neuropsychiatric Applications of DTI—A Review," *NMR in Biomedicine* 15, nos. 7–8 (2002): 587–93.

DTI, beyindeki suyun hareketini değerlendiren gelişmekte olan bir beyin görüntüleme teknolojisidir. Travmatik beyin yaralanmaları ve geleneksel beyin görüntüleme çalışmalarının beyindeki hasarın boyutunu ortaya çıkaramadığı diğer bozukluklar için giderek daha fazla kullanılmaktadır.

6. Wilder Penfield, *The Mystery of the Mind: A Critical Study of Consciousness and the Human Brain*, Princeton Legacy Library (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1978), 80–81.

7. (a.g.e.)

8. David Bohm, *Wholeness and the Implicate Order* (London: Routledge and Kegan Paul, 1980).

9. G. W. F. Hegel, *Phenomenology of Spirit*, trans. A. V. Miller (Oxford: Oxford University Press, 1977), 420.

10. "Tanrı'nın ışığı insanın ruhudur," Proverbs 20:27.

11. Adin Steinsaltz, *The Thirteen Petalled Rose: A Discourse on the Essence of Jewish Existence and Belief* (New York: Basic Books, 1980).

4. Bölüm: İnanç ve Mantiğin Evrimi

1. Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus* (New York: Harcourt Brace and Company, 1922).

2. **The Martin Buber Reader: Essential Writings**, ed. Asher Biemann (New York: Palgrave Macmillan, 2002).
3. Adam Cohen, "Can Animal Rights Go Too Far?" *Time*, 14 Temmuz, 2010, <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,2003682,00.html>.
4. Rachel Hartigan Shea, "Q&A: Pets Are Becoming People, Legally Speaking," *National Geographic*, 7 Nisan, 2014, <http://news.nationalgeographic.com/news/2014/04/140406-pets-cats-dogs-animal-rights-citizen-canine>
5. Charles Darwin, *The Descent of Man* (London: John Murray, 1871), 1:168.
6. Tamara B. Franklin et al., "Epigenetic Transmission of the Impact of Early Stress Across Generations," *Biological Psychiatry* 68, no. 5 (2010): 408–15.
7. McGilchrist, *The Master and His Emissary*.
8. *The Selected Poetry of Rainer Maria Rilke*, trans. Stephen Mitchell (New York: Vintage, 1982).
9. Stuart Kauffman, *Reinventing the Sacred: A New View of Science, Reason, and Religion* (New York: Basic Books, 2008), 129–30.
10. Sacks, *The Great Partnership*.
11. "Barbarca feryadı" terimi Walt Whitman'ın *Leaves of Grass*'taki "Song of Myself," eserinden gelmektedir. (1855; repr. Philadelphia: Sherman & Co., 1990).
12. Exodus 4:10.
13. John Milton, *Paradise Lost*, bk. 7, lines 176–79.
14. (a.g.e.), bk. 1, lines 254–55.
15. Martin Buber, "The Faith of Judaism," – *The Martin Buber Reader: Essential Writings*, ed. Asher D. Biemann (New York: Palgrave Macmillan, 2002), 99.
16. (a.g.e.)

5. Bölüm: Hayatın Anlamı Nedir?

1. Sacks, *The Great Partnership*, 37.
2. Viktor Frankl, *Man's Search for Meaning*. İlk olarak yayımlandığı tarih 1946.
3. Paul Bignell, "42: The Answer to Life, the Universe and

Everything,” *Independent*, 5 Şubat, 2011,
<http://www.independent.co.uk/life-style/history/42-the-answer-to-life-the-universe-and-everything-2205734.html>.

4. Erwin Schrodinger, *What Is Life? With Mind and Matter* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1944).

5. Gerald Edelman, *Neural Darwinism: The Theory of Neuronal Group Selection* (New York: Basic Books, 1987).

6. Martin H. Teicher et al., “Childhood Neglect Is Associated with Reduced Corpus Callosum Area,” *Biological Psychiatry* 56, no. 2 (2004): 80–85.

7. Sigmund Freud, *Beyond the Pleasure Principle, in The Essentials of Psycho-Analysis: The Definitive Collection of Sigmund Freud’s Writing*, trans. James Strachey (London: Penguin Books, 1991).

Yeniden ortaya çıkan Yunan mitlerine Freud’un tamamen batığına dair yaygın yanlış kaniya rağmen, gerçek şu ki Freud, sinirbilimce onaylanmış biyolojik güçler açısından insan zihninin bir modelini inşa etti. Bunlar, beyindeki kendi kendini yok etme gücünü tanımlayan, şu anda apoptoz olarak adlandırılan ve bir süreçte aktif olarak gösterilen “ölüm arzusu” kavramlarını içerir.

8. Nobel Fizyoloji veya Tıp Ödülü, 2002 yılında Sydney Brenner, H. Robert Horvitz ve John E. Sulston’a “organ gelişiminin genetik düzenlenmesi ve programlanmış hücre ölümüyle ilgili keşifleri nedeniyle” ortaklaşa verildi. Nobelprize.org

9. Andrew G. Renehan, Catherine Booth, and Christopher S. Potten, “What Is Apoptosis, and Why Is It Important?,” *British Medical Journal* 322, no. 7301 (2001): 1536–38, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1120576>.

10. J. J. Miguel-Hidalgo et al., “Apoptosis-Related Proteins and Proliferation Markers – the Orbitofrontal Cortex in Major Depressive Disorder,” *Journal of Affective Disorders* 158 (2014): 62–70.

11. Taro Gold’un, *Open Your Mind, Open Your Life: A Little Book of Eastern Wisdom* (Kansas City, MO: Andrews McMeel Publishing, 2001) eserinden alıntılanarak Mahatma Gandhi’ye

dayandırılmıştır.

12. “Heart Disease: It’s Partly in Your Head,” *Harvard Heart Letter*, March 2014, Harvard Health Publications.

13. Salim S. Virani et al., “Takotsubo Cardiomyopathy, or Broken-Heart Syndrome,” *Texas Heart Institute Journal* 34, no. 1 (2007): 76–79.

14. Blaise Pascal, *Pensées*, trans. A. J. Krailsheimer (London: Penguin Books, 1966), 423.

15. Maimonides, Code of Law, Laws of Repentance 3.4.

6. Bölüm: Özgür Müyüz?

1. Arthur Schopenhauer, *The World as Will and Representation*.

2. Yosef Y. Jacobson, “On the Essence of Freedom,” Weekly Torah, Kabbalah Online, http://www.chabad.org/kabbalah/article_cdo/aid/3182099/jewish/On-the-Essence-of-Freedom.htm.

3. Hippocrates, *The Genuine Works of Hippocrates*, trans. Francis Adams (London: Sydenham Society, 1849), 2:344–45.

4. Jean-Paul Sartre, *Existentialism Is a Humanism*, trans. Carol Macomber (New Haven, CT: Yale University Press, 2007).

İlk kez 1946’da basılan bu önemli kitap, varoluşçuluk perspektifi ve doğuştan gelen kendi kendimizi yaratma yeteneğimiz hakkındadır.

5. Walter Isaacson, *Einstein: His Life and Universe* (New York: Simon and Schuster, 2007).

6. Rabbi Daniel Lapin, Thought Tools, no. 16, April 17, 2008, <http://www.rabbidaniellapin.com/thoughttools/TT1641708.pdf>.

7. Benjamin Libet, Curtis A. Gleason, Elwood W. Wright, and Dennis K. Pearl, “Time of Conscious Intention to Act in Relation to Onset of Cerebral Activity (Readiness Potential): The Unconscious Initiation of a Freely Voluntary Act,” *Brain* 106, pt. 3 (1983): 623–42.

1980’lerin başında Libet, merkezi kafatası konumları üzerindeki hazır olma potansiyelinin (RP), bildirilen hareket etmeye

istekli olma farkındalığından (W) ortalama olarak birkaç yüz milisaniye önce başladığını buldu. Patrick Haggard ve Martin Eimer daha sonra RP ve W'nin zamanlaması arasında hiçbir korelasyon bulamadılar. Bu da RP'nin W'nin nedensel süreçlerini yansıtmadığını öne sürdü. Bu sonucun, özgür irade ve bilincin nedensel rolü hakkındaki tartışmalar üzerinde önemli etkileri vardır.

(Patrick Haggard and Martin Eimer, "On the Relation Between Brain Potentials and the Awareness of Voluntary Movements," *Experimental Brain Research* 126, no. 1 [1999]: 128–33.)

8. William James, "The Dilemma of Determinism," – *Philosophers of Process*, eds. Douglas Browning and William T. Myers (New York: Fordham University Press, 1998).

9. Malcom Gladwell, *Blink: The Power of Thinking Without Thinking* (New York: Little, Brown, 2007), 58.

10. S. Pockett, "On Subjective Back-Referral and How Long It Takes to Become Conscious of a Stimulus: A Reinterpretation of Libet's Data," *Consciousness and Cognition* II, no. 2 (2002): 144–61.

Benjamin Libet ve meslektaşları tarafından rapor edilen orijinal veriler, makale dizilerinin ilkinde deneysel olarak gösterilen kolaylaştırma dikkate alınarak yeniden yorumlanmıştır. Orijinal verilerin, Libet tarafından çıkarılanlardan oldukça farklı bir dizi sonucu eşit derecede iyi veya daha iyi desteklediği gösterilmiştir. Yeni sonuçlar, uyarıların bilince gelmesinin yalnızca 80 ms (500 ms yerine) sürmesi ve uyarı zamanına "zamanda duyumların öznel olarak geri gönderilmesinin" gerçekleşmemesidir (Libet'in sonuçlarına ilişkin orijinal yorumunun aksine).

11. Angus Menuge, "Does Neuroscience Undermine Retributive Justice?," – *Free Will in Criminal Law and Procedure*, ed. Friedrich Toepel, Proceedings of the 23rd and 24th IVR World Congress, Kraków 2007 and Beijing 2009 (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2010), 73–94.

12. Massimo Pigliucci, "Is Science All You Need?," *Philosophers' Magazine* 57 (2nd quarter 2012): 111–12, <http://philpapers.org/archive/PIGISA>.

13. Itzhak Fried, "Internally Generated Preactivation of Single Neurons in Human Medial Frontal Cortex Predicts Volition," **Neuron** 69, no. 3 (2011): 548–62.

14. Richard Dawkins, *The God Delusion* (New York: Houghton Mifflin, 2006), 213.

Dawkins, evrimi tartışır ve "indirgenemeyecek kadar karmaşık" olan her şeyin var olduğu fikrini reddeder. Ateist bir kişiliğe sahip olan Dawkins, varlığımızın materyalizmin sonsuz bir gerilemesi olduğuna inanır: "Tam olarak kaplumbağalara kadar." Ancak Dawkins'in hasır altı edemediği şey, indirgemecilik kurallarının geçerli olmadığı insan bilincidir. Bilincin biyolojik ve fiziksel mekanizmaları, natüralist bir açıklamadan kaçtı.

15. John C. Eccles, *Evolution of the Brain: Creation of the Self* (Oxford: Taylor & Francis, 1991).

16. Martha Stout, *The Sociopath Next Door* (New York: Broadway Books, 2005).

17. Simon Baron-Cohen, "Precursors to a Theory of Mind: Understanding Attention in Others," – *Natural Theories of Mind: Evolution, Development and Simulation of Everyday Mindreading*, ed. Andrew Whiten (Oxford: Basil Blackwell, 1991), 233–51; Simon Baron-Cohen, "Autism: A Specific Cognitive Disorder of 'Mind-Blindness,'" *International Review of Psychiatry* 2, no. 1 (1990): 81–90.

Simon Baron-Cohen, Cambridge Üniversitesi'nde gelişimsel psikopatoloji profesörü ve Autism Research Centre'in (Otizm Araştırma Merkezi) direktörüdür. Baron-Cohen, otizmin bir zihin teorisi bozukluğu olduğunu teorileştirdi. Hepimiz bir "zihnin teorisine" sahibiz çünkü diğer insanların zihinleri indirgenemez ve doğrudan gözlemlenebilir değil. Diğer insanların zihinleri olduğunu bile doğrulamanın doğrudan bir yolu yok; kendi zihinlerimize ve deneyimlerimize dayanarak yalnızca dolaylı olarak diğer insanlarda zihnin varlığını çıkarabiliriz.

18. Naoki Higashida, *The Reason I Jump: The Inner Voice of a Thirteen-Year-Old Boy with Autism*, trans. K. A. Yoshida and David Mitchell (New York: Random House, 2013).

19. Emiliano Ricciardi et al., "How the Brain Heals Emotional Wounds: The Functional Neuroanatomy of Forgiveness,"

Frontiers in Human Neuroscience 7 (2013): 839.

20. Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University Chicago Press, 1958), 241. Arendt en çok “kötülüğün sıradanlığı” ifadesi ile tanınır. Düşüncelerini dahil ettim çünkü bugün hayatta olsaydı Naoki Higashida’nın dünya ve insan davranışları hakkındaki açıklamasına katılırdı.

7. Bölüm: İyi ve Kötü Gerçekten Var Mı?

1. Adin Steinsaltz, *Thirteen Petalled Rose*, 96.

Ruhun doğası hakkındaki fikirlerimin çoğu bu kitaptan ilham aldı. Steinsaltz, önde gelen bir bilim adamıdır ve Yahudi düşüncesi konusunda çok sayıda kitap yazmıştır.

2. J. Krishnamurti, *Freedom from the Known* (New York: Harper and Row, 1969), 13.

3. American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5th ed. (Washington, DC: American Psychiatric Association, 2013).

4. Daniel Goleman, “Probing the Enigma of Multiple Personality,” *New York Times*, 28 Haziran, 1988,

<http://www.nytimes.com/1988/06/28/science/probing-the-enigma-of-multiple-personality.html>.

5. Scott D. Miller, “Optical Differences in Cases of Multiple Personality Disorder,” *Journal of Nervous and Mental Disease* 177, no. 8 (1989): 480–86.

6. Robert Louis Stevenson, *Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1886; repr. London: Bibliolis Books, 2010), 95.

7. (a.g.e.)

8. R. C. Byrd, “Positive Therapeutic Effects of Intercessory Prayer in a Coronary Care Unit Population,” *Southern Medical Journal* 81, no. 7 (1988): 826–29.

9. Giovanni Pico della Mirandola, *Heptaplus*, alıntı: C. G. Jung and W. E. Pauli, *The Interpretation of Nature and the Psyche* (New Jersey: Princeton University Press, 1975).

10. Sharon Dekel, Zahava Solomon, and Eyal Rozenstreich, “Secondary Salutogenic Effects in Veterans Whose Parents Were Holocaust Survivors?,” *Journal of Psychiatric Research* 47, no. 2 (2013): 266–71.

11. Henry Melville, "Partaking in Other Men's Sins," St. Margaret Kilisesi, Lothbury, İngiltere'ye hitaben, 12 Haziran, 1855, **The Golden Lectures** (London: James Paul, 1855) basıldı.
12. Masahiro Kawasaki et al., "Inter-Brain Synchronization During Coordination of Speech Rhythm in Human-to-Human Social Interaction," **Scientific Reports** 3, no. 1692 (2013); Uri Hasson et al., "Brain-to-Brain Coupling: A Mechanism for Creating and Sharing a Social World," **Trends in Cognitive Sciences** 16, no. 2 (2012): 114–21.
13. Allan N. Schore, **Affect Regulation and the Repair of the Self**, Norton Series on Interpersonal Neurobiology (New York: W. W. Norton, 2003).
14. Sara Laskow, "The Role of the Supernatural in the Discovery of EEGs," **The Atlantic**, November 23, 2014.
Bu, beyin dalgalarını ölçmek için ilk cihazı geliştiren Hans Berger hakkında güzel bir hikâye. Berger'in telepatiyeye de inanması tesadüf değil mi?
15. (a.g.e.)
16. Donald Capps, **The Religious Life: The Insights of William James** (Eugene, OR: Cascade Books, 2015).
17. Philologus, "Roots of 'Religion,'" **The Forward**, May 25, 2007.
18. Exodus 3:14.
19. Avivah Gottlieb Zornberg, **The Particulars of Rapture: Reflections on Exodus** (New York: Doubleday, 2001), 75.
Avivah Zornberg, Prag'daki Maharal'ın orijinal yazılarına ve öğretilerine dayanarak, Hz. Musa'nın Tanrı'nın adı hakkındaki soruşturmasına Tanrı'nın gizemli cevabının güzel ve zarif bir yorumunu sunuyor.

8. Bölüm: Ölümsüzlük: Var Olanın Hatırlanması

1. T. S. Eliot, "Little Gidding," **Four Quartets, in The Complete Poems and Plays, 1909–1950** (New York: Harcourt Brace, 1971), 145.
2. Milan Kundera, **The Unbearable Lightness of Being** (1984; repr. New York: Perennial Classics, 1999).

3. Ewald Hering, *On Memory and the Specific Energies of the Nervous System* (Chicago: Open Court Publishing Company, 1895).
4. William Butler Yeats, *The Second Coming* (Ireland: The Cuala Press, 1921):
5. Karl Pribram, *Rethinking Neural Networks: Quantum Fields and Biological Data* (New York: Lawrence Erlbaum Associates, 1993).
6. Julian B. Barbour, *The End of Time: The Next Revolution in Physics* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1999).
7. Talmud Tractate Berachot 57b.
8. Freud, *Dream Psychology*, 172.
9. William James, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*, The Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh 1901–1902 (New York: Modern Library / Random House, 1902), 490.
10. Psalms 126:1.
11. Max Scheler, *On the Eternal in Man* (1960; repr. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2009). Max Scheler, din felsefesi konusunda önemli bir bilgindi ve Papa II. John Paul, eserlerinden büyük ölçüde etkilendi.
12. Jean-Paul Sartre, *The Emotions Outline of a Theory*, trans. Bernard Frechtman (New York: Philosophical Library, 1948).
13. William Wordsworth, “Lines Written a Few Miles Above Tintern Abbey,” *Lyrical Ballads* (1798; repr. London: Penguin Books, 2006), 112.
14. Sigmund Freud, “The Project for a Scientific Psychology” – *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, vol. 16, ed. James Strachey (London, Hogarth Press, 1963).
15. Thubten Chodron, *Buddhism for Beginners* (Boston: Snow Lion, 2001).
16. “Pope Francis to Religious: Do Not Fall into Spiritual Alzheimer’s,” Rome Reports news agency, July 9, 2015.
17. Don DeLillo, *Cosmopolis: A Novel* (New York: Scribner, 2003), 155.

18. Pascal, *Pensées*.
19. Rabbi Isaac Luria, 1534–1572, modern Kabala'nın babası.
20. Erwin Schrödinger, *What Is Life?* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), 21.
21. “Hatırlamak kurtuluşa götürür,” sözü Baal Şem Tov’a atfedilir ve Yad Vashem Holokost Tarih Müzesi’nin kapılarında yazılıdır.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yaratılmasına giden yol, Sterling Lord Literistic'teki (SLL) edebi temsilcim Celeste Fine ile yaptığım birkaç tutkulu tartışmayla başladı. Celeste'nin inanılmaz merakı ve yeni fikirlere açıklığı sayesinde bu kitap doğdu. Onun en iyi iltifatını aldığımı hatırlıyorum; bu müsveddenin orijinal taslağı, ona büyükbabasının inançla ilgili sözlerini yüzlerce ayrı nota yazma girişimini hatırlatmış. Umarım aynı şeyi yapma girişimimde onu hayal kırıklığına uğratmamışımdır. SLL'deki temsilci John Maas'a da bu projeyi savunduğu ve onu sürekli geliştirdiği için teşekkürler.

Penguin Random House'un bir markası olan Crown'daki editörüm Gary Jansen ile ilk kez 2013 yılında soğuk bir kış günü Midtown Manhattan'daki bir Küba restoranında öğle yemeğinde tanıştım. Bilim ve dine olan karşılıklı ilgimiz ve William James'e derin takdirimiz hakkında birkaç saat konuştuk. Tüm insan anlayışının (bilim ve din) bu iki temel çerçevesi için bir heyecan paylaştığımızı ve ikimiz de yaşamlarımızda, herkesin iyiliği için bu görüşüşte farklı dünya görüşlerini uzlaştırmayı amaçladığımızı defalarca keşfettik. Bu sürecin her adımında Gary, her zaman asıl amacı olan ana mesaja saygı gösterirken, daha derin bir içgörü kaynağından yararlanmam için beni zorladı. Bu işi teklif etmesi, büyük ölçüde zenginleştirdi.

Editörler Ian Blake Newhem ve Marcus Brotherton, süreç boyunca taslağı şekillendirmeme yardımcı oldular. Tartışmaya netlik ve bu mesajın nasıl sonuna kadar genişletileceğine dair içgörü katkısında bulundular. Her ikisi de olağanüstü bireyler ve büyük yazarlardır. Onların yardımları olmasaydı bu kitap asla gerçekleştirilemezdi. Ian, dilin doğada, doğanın da dilde zarafetini görmeme yardımcı olan bir şair gibidir. Bu kitabı yazma sürecinde derinden gelişmeye yardımcı olan, içimdeki inancın ve anlamın daha derin yönlerini keşfetmeye yol açan Marcus'a özel bir teşekkürüm var.

Bu kitabın yazıldığı yıl boyunca, *mucizevi bir şekilde* Papa Francis'in beklenmedik bir ilham kaynağı olduğunu söylemeye

cürret ediyorum. İster din ister bilim ister felsefe yoluyla olsun, daha iyi insanlar olmak için inançtaki bariz farklılıklara veya açık bir inancın yokluğuna bakılmaksızın hepimize meydan okuyor. Başyapıtı, *The Name of God is Mercy*, dini inancımız ne olursa olsun, yaşamımızın en önemli mesajıdır.

Hem bu kitabın ortaya çıkmasından önce hem de bu kitabın ortaya çıktığı sırada, hayatımda öğrenmeme aracı olan pek çok insanı tanımaktan onur duyuyorum. Birincisi, ailem, özellikle her gün hayatımda olduğu için kutsanmış olduğum bir nezaket ve sevgi düzeyinde yaşayan eşim Rita ve kızlarım Julia ve Sofia, bilim, din ve yaşamın anlamı konusundaki sorularında acımasızlar. Tanrı ile *bağlantımız* ve *ilişkiler* hakkındaki fikirlerimin çoğu, onların varoluşsal açıdan zengin soruları ve onları en iyi şekilde yanıtlamak için bulunduğum girişimler sayesinde doğdu. Ve onların sevgisi sayesinde Tanrı'nın varlığının gerçekliğini öğrendim. Her iki ebeveynim de şimdi "Anlayış Dünyasında" ama her zaman örnek olarak sevgi ve ailenin önemini öğretiyorlar. Ailemin ve özellikle kız kardeşim Joanne, erkek kardeşim Robert, Scott Ross, kuzenlerim Ken, Marion, Warren ve Steve, yeğenlerim ve küçük yeğenlerim Blanca, Raul, Cathy, Lou ve Bea'nın yakınlığı, kişisel inancın nasıl gerçekleştiğine dair benim kişisel örneklerim.

Dini ve felsefi bir bakış açısından, en özel ve sevgili arkadaşım Rabbi Noson Guary'nin bana öğrettiği şekilde *Lubavitcher Rebbe of Blessed Memory*'nin öğretilerine derinden borçluyum. Rabbi Guary'yi seviyorum, gerçekten dürüst bir insan. Hayatımda olduğu için çok mutluyum. Onun inancı, onu tanıyan herkes için bir ilham kaynağıdır.

Ayrıca, fazlasıyla kalıcı dostluklarım da dahil olmak üzere, sahip olabileceğim kadar gerçek ve sadık birçok sevgili arkadaşım olduğu için çok mutluyum; Sammy Fox, Dr. Bert Pepper –hayatımın zor bir döneminde bana böyle bir nezaket ve cömertlik gösteren, kelimenin tam anlamıyla bir bilge– Tim Flaherety, Dan Kolak, Perry Bard, Larry Zaret, Michael Shulman, Madeline Sorrentino, Steve Kraskow, Mitch Golden, Thom Gencarelli, Kathleen O'Connell, Jay ve Brenda Lender, Robin Matza, Peter Kash, Linda Friedland, Peter Madill, Carl Germano, Kamran Fallapour, James Gordon, Aron Weber, David Ober, Michael Kelly, Dr. Chris

Renna ve Harvey Weinstein. Hayatımda bu insanlara sahip olduğum için çok şanslıyım, sevgileri ve nezaketleri için minnettarım.

Ayrıca bir iş olmanın ötesine geçen bu işte, ortak vizyonumuz nedeniyle dostluklarına sahip olduğum için bu isimlere çok minnettarım ve teşekkür ederim: Dr. Ron Dozoretz, Robert Gibbs, Nancy Grden, Laura Miles, Dr. Rudy Tanzi, Patrick Kennedy, Dr. Lloyd Sederer, Darnley Stewart, Dr. Chris Renna, Dr. Jonathan Mann, Dr. Duane Mitchell ve Dr. Dan Lucksaker.

Maimonides, Spinoza, Martin Buber, William James, Sigmund Freud, Hanna Arendt, Iain McGilchrist, Rabbi Jonathan Sacks, Avivah Zornberg, Adin Steinsaltz, Jean-Paul Sartre ve Dr. Dan Kolak, dünyanın entelektüel devlerinden ve sık sık yararlandığım bilgelik kaynaklarından bazılarıdır.

Görkemli George Gölü'ne bakan bilgisayarımın başına oturduğum birçok yaz günü oldu ve bu kitabın bölümlerinin yazılması sırasında böylesine harika manevi görevliler oldukları için Canoe Island Lodge'un sahiplerine ve çalışanlarına teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak, sadece hatıra için değil, aynı zamanda bir hayatın sorgularının doruk noktası olan bu eseri okumaya başlayanlara minnettarım. Bu ortamda neye dikkat etmemiz gerektiğini bilmek bizim için zor ve bu kitabın mesajını kişisel olarak faydalı ve anlamlı bulmanız en büyük umudum.

En derin şükranla,

Dr. Jay Lombard
New York, Temmuz 2016

Tanrı var mı?
Ruhumuz var mı?
Ölümden sonra hayat var mı?
Hayatın anlamı nedir?

Uzman nörolog Dr. Jay Lombard, *Tanrı'nın Zihni* adlı kitabında, sinir-bilim aracılığıyla, belki de hayatımız boyunca içinden çıkamadığımız soruları yanıtlamak yerine, bizi o sorularla bir keşfe çıkarıyor. Belki de cevaplar bu soruların içinde saklıdır. Kim bilir?

DNA'mız, beynimiz, organlarımız, bedenimizdeki her şey somut ve biyolojik bir karşılık bulabiliyor. Peki maddi olmayan yanımız? Zihnimiz? Anılarımızın, hafızamızın ve bilhassa inancımızın kanıtlanabilir varlığını nerede ve nasıl bulabiliriz?

Öldüğümüzde hatıralarımıza, benlik duygumuza, bilincimize, zihnimize ne oluyor? Onlar da ölüyor mu? Biz hayattayken bile somut bir şekilde kanıtlayamadığımız, sadece hissedebildiğimiz bu olgulara öldükten sonra ne olduğunu nasıl açıklayabiliriz?

Tanrı'nın zihnini anlayamadan bu sorulara cevap bulamayacağımızı ileri süren uzman nörolog, meslek yaşamında karşılaştığı hastalarından örneklerle bizi zihnimizde ve biyolojik varlığımızın ötesinde bir yolculuğa çıkarıyor. *Tanrı'nın Zihni*'nde, bilime gönülden bağlı bir sinirbilim uzmanı olan Dr. Jay Lombard, bilim yüzünden inancımızı kaybetmek yerine, bilim yoluyla inancımıza sıkı sıkı tutunmamızı telkin ediyor. Gerçeği, bilimin ötesinde ararken bilimi asla göz ardı etmiyor. Aksine bilimden faydalıyor.

Belki de tüm bu sorulara cevap bulabilmek için özellikle inanç ve empati gibi kavramlar üzerinde durmamız gerekiyordur. Belki de Tanrı'nın zihni içimizdeki sevgide ve merhamette saklıdır.

www.epsilonyayinevi.com

online alışveriş: kitap365.com

KDV'den
muafır.